VI-980

I

A-665

Lutheruse Weikene Katekismus

walla-koolis.

Walla-koolmeistritele abiks ja juhatuseks seletanud

Fr. Hollmann,
Seminari direktor Tartus.

I. jagu.

Esimene peatükk.

E.V. RIIGI ÕPETAJATE KOOLI USUTEADUSKOND SEMINARI RAAMATUKOGU
Tartus, 1 XII 1936.
№ 6087

Tartus.
Trükitud H. Laakmann'i kulu ja kirjadega
1884.

Gegen den Druck dieser Erklärung des kleinen Lutherischen Katechismus ist von Seiten des Livländischen Evangelisch-Lutherischen Consistorii nach vorgängiger Durchsicht desselben nichts einzuwenden.

St. Marien in Dorpat, 1884 Februar 4.

Im Namen und Auftrage des Consistorii:

Nr. 267. A. H. Willigerode, Consistorialrath.

Tsensuri poolest lubatud. — Tallinnas, 27. Detsembril 1883.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

ɛ 33025940

Eeskõne.

Walla-koolis peawad meie rahwa lapsed usu-õpetuse pooleſt leeri ehk peakooli wastu ette walmistatud saama. Leeri ehk peakooli õpetus peab jälle omalt poolt lapsi selle wastu walmistama, et nemad wiimaks koguduse ees ise oma suuga ja omast südamest seda püha risti-usku saawad üles tunnistada, mille peale nemad on ristitud, ja et nemad siis ka ise priitahtlikult wõtawad tõutada, seda püha risti-usku elu otsani pidada ja ristiinimese kohust ustawalt täita. Seda tõutust ja seda tunnistust peab ristikogudus nende omast suust kuulda saama, muidu ei wõi see neid mitte enese liikmeteks arwata ega enese sekka wastu wõtta. Aga kuidas saawad need noored risti-inimesed sedasinast tõutust tõutada, kui nemad ei tea, mis Jesus Kristus oma järelkäijate käest nõuab, ega tea, mis usk seesama püha risti-usk on? Kuidas peawad nemad sedasinast tunnistust üles tunnistama, kui nemad püha risti-usku ei ole omaks wõtnud, kui nemad selle usu põhjusest ei ole aru ega märku saanud? See ongi leeri ehk peakooli õpetuse asi, kristlikku õpetust noore risti-inimestele nõnda ära seletada, et nemad sellest mõistusega aru saawad, südamega märku wõtwad, terwe waimu meelega Jumala armu ja tõt, mis Jesuse Kristuse sees on ilmunud, omaks wõtwad ja ikka rohkemine omale ihaldawad, isiendid Õnnistegija kätte usaldawad terwina ära anda, ja seda mööda ka ei häbene, Jesust Kristust omaks Issandaks üles tunnistada inimeste ees ja Tema järelkäijateks heita elu ajaks.

Aga kuidas wõib leeri ehk peakooli õpetus nii suurt asja korda saata? Teawagi, et see lühikene leeri aeg ei jaksa ja et selle tarwis palju pikemat aega ja alalist õpetamist, juhatamist, harjutamist, ühe sõnaga: kristlikku kaswatamist nooreſt põlwest saadik waja tuleb, kuni lapsed sinna jõudwad, et nemad teades ja tahtes Jumala sõnale ja

seega Jumala Waimule oma südame sees seewõrra maad ja mahti annawad, et nemad ise märku saawad ja ka wõiwad aru anda „sest lootusest, mis nende sees on". Siin peab siis nüüd kristlik walla-kool oma tööga appi tulema ja lapsi peakooli õpetuse wastu ette walmistama. Jumala riigi ajalugu peab neile tutwaks saama, Jumala sõnaga ehk püha kirjaga peawad nemad tutwustama, risti-koguduse usu-elu tunnistustega peawad nemad laulu-raamatust sõbraks saama; aga kristliku õpetuse tuuma õppiwad nemad Lutheruse weikese katekismuse wiiest peatükist. Kuidas peab nüüd walla-koolis katekismuse õpetamist ära toimetama, et sellest niisugune waimu wili wõiks kaswada, mis meie risti-rahwa laste waimuliku elu kaswatajaks toiduks peaks kõlbama?

Ka siin kohal jääb wist ikka tõeks, mis apostel Paulus Rom. 10, 17 kirjutab, et „usk tuleb kuulutamisest, aga kuulutamine Ju-„mala sõna läbi", — nõndasamuti ka Rom. 9, 16: „seepärast nüüd „ei maksa selle nõu, kes tahab, ega selle, kes jooksep, waid Jumala „nõu, kes armu heidab". Sest õiget elusat uskumist ei saa ju üksi inimene töisele omast käest anda ega omast wäest südamesse panna, waid seda peab Püha Waim ise korda saatma. Sellepärast ei pea meie siin ka mitte unustama, et Püha Waim Jumala sõna seks ka otse koolmeistrite suhu paneb, et meie nagu Jumala „kaastöötegijad" seda peame jagama neile, kes meie käe alla on usutud, et nemad seda hinge toidust otse meie käest peawad saama. Sellepärast tuleb meil kange hoolega selle küsimuse peale kostust otsida: „kuidas peab „walla-koolmeister katekismuse õpetamist ära toimetama?"

Meie „Liiwimaa Lutheri usu maakoolide õpetuse plaanid" juhatawad meid teele. Sest § 15, 2, b nõutakse, et koolilapsed ka peawad „sõnust aru saama ja neid südamesse panema;" ja § 15, 3 loeme: „Lahja ehk laialt seletuse eest olgu kõwaste hoida, aru-„saamiseks saagu sündsad Piibli lugud, Piibli ja laulu salmid pruu-„gitud." Seda juhatust wõtab ju iga mõistlik koolmeister tänuga heaks. Siiski tõuswad jällegi uued küsimused, mille peale õpetamise töö peab kohase kostuse andma. Sest kuida wiisi hoiab niisuguse laidetawa „lahja ehk laialt seletuse" eest? Mill mõõdul, mill järjel tuleb neid „sündsaid" Piibli lugusid, Piibli ja laulu salmisid „pruukida?" Selleest katsun mina nüüd selle raamatuga proowi anda.

Lutheruse õpetamise põhjus-seadus oli see: „Sõnadest ei või aru saada, kui aga asjade arusaamise waral". See on: „Enne asi, siis nimi", ehk katekismuse õpetamise kohta ütelda: Enne Jumala riigi aja-lugu, siis selle sündinud lou tähendus ja õpetus, enne piibli lugu, siis kristlik õpetus. Piibli lou näituse waral peab laps kõige esite sellest asjast aru saama, mis ta wiimaks lühikese, tuumaka ütlusega katekismuse sõnade waral kokku wõttes õpetuse või ka tunnistuse kombel peab wälja ütlema. „Sest kõne peab kaswama südame seest, ei mitte suu sees", kinnitab meile Lutherus ise. Seda mööda peab katekismuse seletamine ikka piibli lousi saama üles wõetud.

Aga katekismus ei ole mitte seesugune õpetuse raamat, mis iga õpetaja või koolmeister jälle uuesti oma usu-tundmise ja Jumala riigi lou teaduse järele peaks kokku seadma, waid ta on ju seesugune raamat, mille sees „kristliku õpetuse wiis peatükki" seletatakse. Neid peatükka on kristlik kirik siit saadik pidanud ja õpetanud püha kirja põhja peal seistes. Sellepärast peab ka katekismuse seletaja koolmeister iga õpetust, mida lastele piibli lousi tuleb õpetada, niisuguse püha kirja tunnistusega kokku wõtma, mis just kohane on ja seda mõtet, mis piibli lousi üles on arutatud, otse selgeste ja täielikult nagu pitseriga kinnitab ja tuumaka sõnaga ära tunnistab. Seks tuleb nüüd Piiblit hoolsaste ja mõistlikult pruukida; waatagu koolmeister ise õieti järele, ja harjutagu ka oma koolilapsi neid tunnistusi Piiblist tema juhatusel ise üles wõtma. Aga koolmeister ja koolilapsed õppigu ka päha püha kirja tunnistused, mis kristliku õpetuse seletajad ja kinnitajad on.

Seisku ka meeles, et katekismus on meie Ewangeliumi-Lutheri usu koguduse usu-tunnistus. Kuida wiisi meie kogudus seda oma elu sees paludes ja laudes ka weel tänapäew omaks peab ja üles tunnistab, seda on meie kiriku laulu-raamatudest näha ja kuulda küll. Meie õppijad lapsed on ju meie koguduse liikmed, kes selle koguduse waimuliku elu õhu sees peawad kaswama ja täie jõuule jõudma. Sellepärast peab ka koolis kiriku-laul kõlama, ja nimelt katekismuse õpetus peab kiriku-laulu salmide waral kui selleaegse koguduse usu-tunnistus laste eluaks omanduseks ja kalliks päranduseks minema, et nemad „ka oma lastele" seda wõiwad tunnistada ja õpetada, et need ka õpitsiwad „Jumala peale oma lootust panema" ja „Tema käsud pidama." (Taw. l. r. 78, 6. 7.)

Piibli lugu, püha-kirja tunnistus, katekismuse sõnad, kiriku laul — see on see järg, mis katekismuse õpetamisel peab hoidama. Aga mill mõõdul peab seda kõik sell järjel pruugitama?

„Õpetuse plaanid" seadwad kõik walla-kooli lapsi kolme hulka. Esimene hulk on koduse õpetuse all „kooliskäimisele ettewalmistatawad" lapsed (§ 5); teine liik on „kõik koolikorra lapsed" (§ 6); kolmas jagu on „õpetuse meeletuletajad" (§ 26—28). Teine laste liik on jälle ise kolmeks „klassiks" ehk „iseäralikuks jauks" ära jagatud (§ 11). Alama klassi õpetus on ühe kooli-talwe töörs arwatud; nõndasamuti teise ja kolmandama klassi õpetus. Aga katekismuse kohta on asi teist wiisi seatud (§ 15, 2, b), kuna alama klassi jauks kolm esimest peatükki on arwatud, aga keskmise ja ülema klassi jauks ka weel 4. ja 5. peatükk ning 1. ja 2. peatüki „sügawam äraseletamine." Seda wiisi tuleb katekismuse tundides lapsi ei mitte kolmes, waid kahes „iseäralikus jaus ühekorraga" õpetada. „Ühekorraga" ei tähenda mitte kahtesugust õpetust „ühe hoobiga" andmist, waid et lapsed, kes nüüd kahes jaus õpetust saawad, „ühekorraga" katekismuse tunnil koolmeistri ees istuwad. Kui alamal klassil näituseks ehk weel kolmas peatükk õppida on, siis ei wõi „keskmine ja ülem" klass, kelle õpetus „sügawamalt" peab tungima, weel teisest peatükist mitte lahti olla. Sellest näitusest mõistab igamees muidugi, et ka õpetuse materjalil iga klassi jauks ise-mõõtu peab olema. Sest „alama" klassi õpetuse aeg on ühe talwe peale arwatud, kuna „keskmise ja ülema" klassi jauks kõigewähemalt kaks kooli-talwe aega jääb. Seda mõõda peab nüüd ka õpetuse piir „alama" klassi kohta heasti palju kitsam olema, kui „keskmise ja ülema" klassi kohta.

Aga „meeletuletajate" kohta on § 26 üteldud, „et neil, kes seda soowiwad", peab ka „wõimalik" olema „weel edasi õppida". Kui § 27 käsib peale ema keele tundide „iga muu õpetuse peale" iga päew, kui „meeletuletajad" koolis on, „ühte tundi tarwitada," siis on isegi mõista, et „meeletuletajad" lapsed ka iga päew, mis nemad koolis koos on, ühte katekismuse tundi saawad. Ses tunnis peab siis kahtesugust tehtama: 1) „koolis õpitud asja" kordamise ehk meele tuletamise teel „unustamise" eest hoidma 2) „weel edasi õppimist" „wõimalikuks" tegema, s. o. kordama ja laiendama. Sellest selgib nüüd ommeti nii palju, et „meeletuletajate" õpetusel jällegi ise-mõõt ja ise-plaan peab olema.

Wõtame kokku, mis siiamaale õpetuse mõõdu kohta saime seletatud, siis mõistame ära, et kolm õpetamise plaani waja tuleb, mis üks töiseſt „sügawamale“ ja „edaſi“ juhatawad. Siin nüüd julgen mina neid kolm õppijate hulka, keda walla-koolmeiſtril igaühte iſemõõdul tuleb katekismuſe mõiſtmiſele saata, katekismuſe õppetuſe kohta „klaſſi“ nime alla wõtta, nõndagi, et „alama“ klaſſi ehk „aſtme“ õpetus kõige kitſamal piiril peab seisma, „keſkmiſe aſtme“ ehk klaſſi õpetus päris „sügawamalt seletamiſt“ ſihtmärgiks wõtma, aga „ülema aſtme“ ehk klaſſi õpetus „edaſi õppimiſt“ kordamiſe ja laiendamiſe waral „wõimalikuks“ tegema.

Sedawiiſi olen mina püüdnud, meie „maakoolide õpetuſe plaanide“ põhjal katekismuſe õpetamiſe tarbeks meie walla-koolmeiſtritele oma raamatuga appi tulla, et nemad ehk ſelle najal ja juhatuſel seda oskaſſiwad laduſamalt ja mõjuſamalt ära toimetada, mis nende ammeti pühalik kallis kohus meie kodu-maa kooli-ſeaduſe juhil katekismuſe õpetamiſe pooleſt nõuab.

Seſt et meie maal enam kui 150,000 hinge on, kelle emakeel Tartu keelemurre, ja kes ſellepärast ka katekismuſe õpetuſt Tartu keeli õppiwad, siis olen mina igal kohal, kus Tartu keeli katekismuſes Lutheruſe sõnad iſe-moodi ümber on pandud, ka seda wõtnud tähele panna ja nii palju, kui tarwis tuli, kooli-õpetuſe tarbeks iſeäranis ära ſeletada; nõndaſamuti on ka Tartu keeli laulu-raamatu numbrid iga kord üles pandud, mis kohaſe laulu-ſalmi kätte juhatawad. Et Tartu keeli laulu-raamatu ſalmiſid koguni harwa sõna sõnalt ſiia wälja on trükitud, kuna Tallina keeli laulu-raamatu ſalmid peaaegu iga kord sõna sõnalt üles on pandud, seda olen mina ſelle pärast nõnda teinud, et trüki kullu ja raamatu ruumi mitte liiati suureks ajada. Selleſama nõuuga olen mina ka heaks arwanud, oma raamatut kolmes andes koolmeiſtrite kätte ſoowida, mis üks töiſe järele peawad nii ruttu wälja antama, et wiimane and umbes Märdi päewaks 1884 nende kätte wõib tulla, kes seda tahawad pruukida. Eſimeſes andes on eſimene peatükk ſeletatud, töiſes andes töine peatükk, kolmandamas andes kolm wiimaſt peatükki.

Lõpeks lubagu lugeja weel wähe sõnu ſelle raamatu kaswamiſe kohta ſiia üles panna. Kes katekismuſe õpetuſt on annud, ſee saab ehk pea aru ſaama, et mina kooli-toas olen õpetades ka iſe midagi õppinud ja katſumiſe teel 25 aasta jooksul ommeti ka mõndagi nõuu

ära proowinud, mis õppija laste kohta mõjub. Ja kes muidu ka weel katekismuse seletuste põllul laiemalt ümber on waatnud, see saab ehk ka weel leidma, et minagi seal olen käinud wana ja uut leikamas, mis aga tugewaks toiduks ja puhtaks leiwaks küps ja kõlbulik oli. Minu soow oli küll, tänawuseks Lutheruse sündimise mälestuse päewaks oma raamatut wälja anda, aga mitme asja pärast, mis siin seletamata jäägu, jäi see soow täitmata. Siiski röömustan mina ja tänan Jumalat, kes on armu annud, et mina ommeti weel enne selle aasta lõpmist ka omalt poolt wõin meie usu-õpetaja Martin Lutheruse mälestuseks oma kalli kodumaa Ewangeliumi usu rahwa-koolile otse Lutheruse weikest katekismust pruukida pakkuda, mis kõigist Lutheruse kirjadest küll lihtsam, siiski ka kallim kooli-raamat on.

Tartus, 16. Märdi kuu päewal 1883.

Fr. H.

Katekismuseſse ſisſejuhatamine.

1. Juhatajad tähenduſed.

Meie Ewangeliumi-Lutheruſe koguduſe walla-koolides õpetatakſe õnſa Dr. Martin Lutheruſe weikeſt katekismuſt ſiin ja ſeal enamaste nõnda: „Näitajad lapſed“ õpiwad kodu „wiis peatükki“ päha. Koolis ſeiswad „igapäewaſed“ lapſed ſaawad ſiis „äraſeletatud“ katekismuſe kätte ja peawad ſelle ſeeſt need koſtmiſed päha õppima, mille waral Lutheruſe ſeletuſed „ära ſeletatakſe“; ſinna juure õpiwad nad ka weel Piibli ſalmiſid ja Piibli-lugu näituſi. Suuremad ehk „kordajad“ lapſed ſaawad kordama pandud, mis nad igapäewaſte laſte hulgas on õppinud, ja ſellega on ſiis ſee katekismuſe õpetamiſe töö „ära tehtud“. Teadagi, et koolmeiſter oma kooli-lapſi ka katekismuſe õpetuſele mitte töiſt moodi juure ei juhata kui trükitud katekismuſe ſeletus „eeſõpetuſes“ juhatab. Selles „eeſõpetuſes“ ſaab kaks tükki ſeletatud: 1) Õpetus Jumala ſõnaſt ehk pühaſt kirjaſt, ja 2) õpetus katekismuſeſt. Aga kuidas õpetuſele pühaſt kirjaſt peale hakkada? Selle tarwis ſaab alustatud ristiinimeſe õnſaksſaamiſele kutſumiſega. Seda wiiſi ſaab nüüd kolm tükki ſisſejuhatamiſe tarbeks läbi wõetud, enne kui weel eſimeſe peatüki ſeletamine käſile wõetakſe. Kas nüüd need lapſed, kes eſimeſe talwe kooli-lapſed, ſelleſt õpetuſeſt ka juba aru ſaawad? Eks ole nõnda: palju aega ja waewa kulutatakſe ſelle õpetuſe peale „pühaſt kirjaſt“, ja mis tulu ſaab laſtele, kui nemad nüüd wiimaks ka ſaawad püha kirja ükſikud raamatud järgi mööda ära nimetada ja nende jautamiſt ära ütelda? Kas nemad ſellega ka juba teadwad, mis püha kirja ſiſu on? Kas nemad nõnda wiiſi Piibli raamatuga tõesti tutwaks ſaawad? Ei ſaa. Ja mispäraſt mitte? Sellepäraſt, et ſeeſugune õpetus pühaſt kirjaſt ükſi ſiis küll tulus wõib olla, kui lapſed püha kirjaga lugemiſe teel juba tutwaks

on saanud. Seſt seesugune õpetus wõtab kokku, mis enne juba ükſiku jau kaupa on õpitud. Sellepäraſt nüüd, et meie päris kooli-lapsed seda weel õppinud ei ole, kui nemad hakkawad koolis käima, ſiis ei ole neil ka weel midagi käes, mida kokku wõiks wõtta. Üleültse peab koolmeister meeles pidama, et need weike katekismuſe seletajad raamatud, mis Eesti keeli on trükitud, ei ole mitte walla-kooli laste tarbeks tehtud, waid palju enam leeri- ehk peakooli laste tarbeks, kes walla-kooli õpetuſeſt juba läbi on läinud. See lugu näitab, et meie peame walla-koolis töiſt teed üles wõtma, mida mööda katekismuſe õppijaid tuleb „ſiſſe juhatada“.

Siiski ei ole eesſeiswal seletuſel mitte see nõu, et ei oleks koolmeiſtril waja, iſe selleſt „eesõpetuſeſt“ aru saada, wõi et tema seda laste õpetamiſel peaks hoopis kõrwale jätma. Koolmeiſtril seisku katekismuſe õpetamiſe juures palju enam alati meeles, 1) et ta oma kooli-lapſi Jumala sõnaga peab õpetama, 2) et katekismus ei ole ju muud kui lühikene Jumala sõna ſisu kokkuwõte, 3) et seesama õpetamine ei pea majale tähendama, kui ristitud kooli-laste õnſaksſaamiſele. Mis apostel Paulus 2 Tim. 3, 15 kirjutab: „Ja et ſina lapſeſt „saadik pühad kirjad tunned; need wõiwad ſind targaks teha õnſuſeks „uſu läbi, mis Kristuſe Jeſuſe sees on“, see peab koolmeiſtrit äratama, et tema iſe kui püha kirja ja katekismuſe mõiſtlik tundja ka koolipäraliſt katekismuſe õpetamiſt iga kord nõnda wõtab ſiſſe seadida, et terwe katekismuſe õpetamiſe määr alati tema silma ees on seismas, see on: ristitud lapſi õnſuſele õpetada. Nõndaſamuti peab koolmeister ka teadma, kui palju Jumala käſu-õpetus meie, Ewangeliumi-uſuliste ristirahwa kohta kaalub, ja mis põhja peale tema iſe peab astuma, ja ka oma kooli-lapſi aſutama, kui ta eſimeſe peatüki kallale hakab. Koolmeister peab wiimaks ka teadma, mis kallis warandus meil Ewangeliumi-Lutheruſe-uſulistel selle weikeſe katekismuſega hoida on; et see meie kiriku tunnistuskiri on, ja et sellepäraſt igaühe Ewangeliumi-uſuliſe koolmeiſtri ammeti kohus on, oma kooli-lapſi selleſama meie kiriku tunnistuskirja õige aruſaamiſele ja eluſa omakswõtmiſele juhatada. Siis ei peaſe nüüd koolmeister iſe selleſt eesõpetuſeſt mitte lahti, ehk ta küll kõik seda ei wõi kooli-lastele ette kanda, mis ta iſe teab ja meeles kannab.

Wõtkem kokku! kaheſuguſt tuleb ſiin waja: Eſiteks õppigu koolmeister, mis tal eneſel teada waja on, kui ta õigelt kohalt kate-

kismuse õpetusele tahab peale hakkada; ja **tõiseks** pandku tema tähele, kuidas Ewangeliumi-usuline walla-koolmeister oma kooli-lapsi parajal kombel katekismuse õpetuse juure sisse juhatab. Seks pakun järgmise seletuse.

I.

A. Õpetus pühast kirjast.

Et igaüks koolmeister püha kirja ise läbi on lugenud ja ühtealati püha kirja tundmises kaswab, on isegi mõista; nõndasamuti ka, et ta ülesikute raamatude sisu tunneb, ja püha kirja jautamist teab. Seda ei hakka mina siin ka mitte arutama. Aga järgmised tükid ei ole ehk weel kõigil lugejatel otse käepärast, mis ommeti tähelepanemise wäärt on.

1. Püha kiri on Jumala riigi aja-lou alguskiri. Seesama aja-lugu on Jumala poolt sisse seatud ja korda saadetud, ja on inimeste sou seas sündinud ja ka praegu weel sündimas. Nõndasamuti on ka selle aja-lou alguskiri Jumala antud ja inimeste läbi kirja pandud (2 Peetr. 1, 21; 2. Tim. 3, 16).

2. Sellepärast on püha kiri küll inimeste keelel kirja pandud, ei siiski mitte sõnadega, mis inimese tarkus õpetab, waid mis Püha Waim on õpetanud (1. Kor. 2, 13). Ja ehk küll Mooseset apostlist Joanneset saadik enam kui 1500 aastat mööda on läinud, ja ehk küll selle aja sees mitukord ja mitmesuguisel kombel prohwetid on rääkinud, igaüks oma aja ja oma korra tarwitust mööda, siiski on nende kirjade kogu üks ainus raamat, ei mitte wäljaspoolise kokkuseadmise läbi, waid seestpidise waimu ühenduse läbi. Küll tunnistajad on mitmesuguised, aga seesama üks Püha Waim on neid kõiki tunnistama pannud (1. Kor. 12, 4—6), ja sellepärast on ka nende tunnistuse sisu seesama üks Jumala arm ning tõde.

3. Mis annab ja saadab meile seesama püha kiri? Ta annab meile selget ja täielikku teadu Jumala igaweseest armu nõuust, nii heasti selle ettekuulutamisest, kui ka selle tõeks saamisest (Luk. 24, 44; Joan. 1, 17; 2. Kor. 1, 20).

Sellega saadab püha kiri meid Jumala õnsaliku tundmisele ja wõib meid „targaks teha õnsuseks usu läbi, mis Kristuse Jesuse „sees on". (2. Tim. 3, 15).

B. Õpetus katekismuſeſt.

1. Küllab teab iga koolmeister iſegi, et Dr. Martin Lutherus 1529 aastal ſelle weikeſe katekismuſe on kirjutanud, päraſt ſeda kui tema Sakſeni kuurwürsti Joanneſe käſu peale ſelle kuurwürsti riigi kogudusſi oli waatamas käinud ja neid Jumala ſõna tundmiſe pooleſt wäga sandiſe korra peal leidnud olemaſt. Aga ſeda peab koolmeister ka weel teadma, et Lutherus 1529 aasta Aprilli kuul oma ſuure katekismuſe on kirjutanud, ja weel Juuli kuul oma weikeſe „Enchiridion“ ehk „käſiraamatu“. Suur katekismus ſai õpetajate (ja koolmeiſtrite) juhatamiſe tarwis kirjutatud. Siin ſeletab Lutherus iga õpetuſe kohta, mis weikeste laste jauks, mis ſuuremate õppijate jauks peab õpetatud ſaama, ja annab ſügawamalt arutuſe põhja õpetajate oma teaduſe laiendamiſe tarwis. Weikene katekismus ſai jälle ſelle nõuuga kirja pandud, et iga maja-peremees ſelle waral pidi oma lapſi ja maja peret iſe oma kodu kriſtliku õpetuſe tundmiſele ſaatma.

2. Tähele panemiſe wäärt on ka weel ſee, et ſuur katekismus ükſijärgi edaſi ſeletab, kuna weikene katekismus küſimuste ja koſtmiste najal ſeletuſt annab. Sellega on Lutherus meile eesmärgi annud, et meie oma kooli-lapſi peame harjutama, ſelle õpetuſe omaks wõtmiſe tarwis iſe oma mõistuſega tööd tegema ja aruſaamiſega ſelleſt jagu ſaama, mis kriſtliku õpetuſe peatükid on.

3. Aga Lutherus ei ole neid 5 peatükki, ega nende liſaſid (koduõpetus, hommiku-, õhtu- ja ſöömaaja-palwuſed, need küſimiſed, mis nende käeſt peab küſitama, kes püha õhtu-ſöömaajale tahtwad minna, päraſtpoole ka weel Jumala riigi wõtmete pidamiſeſt ja patal- ehk pihtil-käimiſeſt) mitte iſe oma arwamiſe järele üles wõtnud ja kokku ſeadnud, ega niiſama ruttu oma pead kirja pannud, waid tema on need peatükid kokku ſeadinud, mis kriſtlik kirik apoſtlite ajaſt Lutheruſeſt ſaadik kriſtliku õpetuſe peatükkideks on pidanud ja õpetanud. Enne kui ta oma ſeletuſed nii tuumakal wiiſil ſai kirjutada, on ta 15 aastat ſelle kallal tööd teinud, et ta mitte oma, nagu sõrme otſaſt imetatud ſeletuſt ei pidanud juure panema, waid et tema kõik ſeda ſeletuſt ſaaks kokku wõtta, mis terwe õhtu-maa risti-kogudus mitmeſaa-aastaliſe tööga Jumala ſõna juurdlemiſe ja pruukimiſe läbi raske risti ja Rooma pawsti ike all oiates ja Jumala

poole puhates oli õppinud ning järeltulewa ristirahwa põlwete tuluks pärandada jätnud. Teadagi, et Lutherus seda päranduſt Jumala sõna walguſe ette on kannud ja üksnes seda pruukida wõtnud, mis Jumala sõna selgeſt õpetuſeſt mitte kõrwale ei läinud.

4. Sellepäraſt saiwad ka mõlemad katekismuſed, nii heasti suur, kui weikene, järgmiſel aastal 1530 Augsburi linnas riigikogu ja keisri Kaarli V ja terwe maailma ees ülestunnistatud kui Ewangeliumi-uſuliste ristirahwa õpetamiſe alguskirjad, ning ſeſt ajaſt' ongi Lutheruſe weikene katekismus Ewangeliumi uſu koguduſe rahwalikuks uſu-tunnistuſeks jäänud, millega meie ſelle ühe püha kriſtliku kiriku põhja peal ſeiſame, apoſtlite ja prohwetide raja peal, kus Jeſus Kristus iſe nurgakiwi on (Eweesr. 2, 20).

D. Õpetus käſu-õpetuſeſt ehk Jumala ſeaduſeſt.

See on nüüd kolmas tükk, mis koolmeiſtril eneſel peab ſelge olema, enne kui ta lastele ſelleſt wõtab õpetuſt anda. Saagu ſiis ka ſelleſt ſiin weel lühidelt peaasjad meele tuletatud.

Lutherus ütleb ühes paigas: „See mõistab Jumala sõna „õieti õpetada, kes käſu-õpetuſeſt ja armu-õpetuſeſt õiget wahet mõis-„tab pidada". Pealt näha on see küll weikene aſi ja kaunis kerge mõista; ſiiski ei ole ſee nii kerge mitte. Meie ſaame ſelleſt aru küll, kui meie nende kahe küſimuſe peale kostuſt otſime: 1) Mis on kriſtlikul katekismuſel käſu-õpetuſega asja? ja 2) Mill kombel ja mõõdul peab Ewangeliumi-uſuline koolmeiſter neid kümme käsku lastele õpetama?

1. Käſu-õpetuſe on Jumal Israeli laſtele Sinai mäe pealt kuulutanud, ja kõige käſu-õpetuſe ſõnade päraſt on Tema Israeli rahwaga ſeaduſe ehk lepingu teinud (2 Moſ. 24, 8). Käſu-õpetus on wana lepingu põhi ja alguskiri. Mis on ſiis nüüd meil, ristirahwal, kes uue lepingu lapſed oleme, weel wana lepingu käſu-õpetuſega tegemiſt? Terwe käſu-õpetus on küll üks, ſiiski mitmejauline. Riigi ſeadmiſed lahutawad Israeli lapſi kõige muu rahwaſte ſeaſt era-rahwaks ära terwe wäljaspooliſe ilmaliku elukombete ja eluſeiſuſe pooleſt. Riigi ſeaduſe ülem hoidja ja toimetaja pidi kuningas olema. — Templi ſeadmiſed pidiwad Israeli lapſi kui Jumalale pühitſetud rahwaſt ſelle oſauſele walmiſtama, mis neil oma

lepingu Jumalaga pidi olema. Templi seaduse ülem hoidja ja toimetaja pidi ülempreester olema. Selle pärast, et Jumal Israeli lapsi omale kõige rahwaste seast „preestrite kuningriigiks ja pühaks rahwaks" ära oli walitsenud (2. Mos. 19, 5. 6), pidiwad need riigi- ja templi-seaduseb nende elu ja eleku koguna selle püha raja peale seadma ja selle kutsumise määra poole saatma. Riigi- ja templi-seaduse najal pidi Israeli rahwas kui Jumala „esimene poeg" (2. Mos. 4, 22) kaswatatud saama selle aja wastu, mill need tõutused, mis Abraamile ja tema seemnele antud, tõeks pidiwad saama (Kal. 4, 1—3), kui Jumal oma ainusündinud Poega wõttis läkitada, et ta pidi naeseb sündima ja käsu alla saama, et tema neid, kes käsu all olid, pidi ära lunastama (Kal. 4, 4. 5), et Abraami õnnistus pidi ka paganatele saama Kristuse Jesuse sees (Kal. 3, 14). Selle pooleb oliwad riigi- ja templi seadus ühtlaseb „ettekäendamised" (Ebr. 9, 4), ja „tulewate hea asjade wari, ei mitte nende asjade kuju ise" (Ebr. 10, 1); „aga ihu on Kristuse sees" (Kolosb. 2, 17). Kristus, see igawene ülempreester ja kuningas (Taw. l. 110, 1—4) on sellepärast ka „käsu ots" (Rom. 10, 4). Tema peale tähendawad riigi- ja templi-seadmised, Tema sees ja Tema läbi on need ka täidetud ja oma otsale saanud. Ja sellepärast ei ole meil ristirahwal enam ühtegi tegemist ei Israeli rahwa wana lepingu riigi- ega nende templi-seadusega. Ja ka Juuda rahwalgi ei pea enam nendega tegemist olema; sest Jumal ise on neid paganate sekka kõige maailma peale laiali pillanud, Jerusalemma linna Tiitusest lasknud ära häwitada, et nende erariigi südakoht pidi otsas olema. Jumal ise on selle templi Moria mäel lasknud hukka saada, nende preestrite sugu ära kautada, ja on nõnda wõimatumaks teinud wana lepingu templiseaduse pidamise. Juudalised ei ole Jesust omale ei ülemaks preestriks ega kuningaks tahtnud wastu wõtta, — siis on Jumal neid ka kuningast ja ülemast preestrist ilma teinud (Hosea 3, 4); nemad on tahtnud oma pead neid käsu-seadmisi weel pidada, mis Kristuse sees otsa oliwad saanud, — siis on Jumal selle käsu-õpetuse pidamise ise lõpetanud. Sest pärast seda kui Kristus on tulnud ja riigi- ja templiseadused oma täitmisega lõpetanud, siis ei pea enam kellelgi, ei Juudarahwal ega risti-rahwal, nende seadmistega tegemist olema. Ja kes siiski weel nendega ümber käib, see salgab Kristust ära ja paneb Jumala wastu, nagu Juudalised weel tänini teewad. Waata,

sellepärast ei ole kristliku õpetuse wiie peatüki sees mitte enam juttugi ei Israeli rahwa riigi-, ega nende templi-seadusest.

Aga hoopis töine lugu on kümne käsuga ehk „elu-seadusega". Need kümme käsku on küll riigi- ja templi-seaduse põhi ja juur, ei siiski mitte nende aruliseb. Muud seadmised saiwad Mosese läbi kuulutatud ja seaduse raamatusse kirja pandud, aga kümme käsku on Jumal ise oma healega kõige Israeli rahwa kuuldes Sinai mäe pealt kuulutanud ja ise kahe kiwilaua peale kirja pannud. Kümne käsu sisu wõtab Jesus Kristus ise lühidelt nõnda kokku: „Sina „pead Issandat oma Jumalat armastama kõigest omast südamest" — ja: „Sina pead oma ligimest armastama kui ise ennast" (Matt. 22, 37—39), ja kinnitab weel pealegi, et „neis kahes käsu-„sõnas on kõik see käsk ja prohwetid koos" (Matt. 22, 40). Ja seesama Jesus Kristus ütleb oma jüngrite wastu: „See on Minu „käsusõna, et teie töine töist peate armastama nõnda, kui Mina teid olen armastanud" (Joan. 15, 12). Selle järele tunnistab ka apostel Joannes (1. Joan. 2, 7. 8) seda armastuse käsusõna ühtlast „wanaks" ja „uueks" käsusõnaks: „wanaks", sest see on see käsu-sõna, „mis teie olete kuulnud algmisest"; ja „uueks", sest „see on töst Tema (see on: Kristuse) sees, ja teie sees". Ja apostel Paulus ütleb selgeste (Rom. 13, 10), et „armastus on käsu täitmine".

On meil ristirahwal nüüd armastusega tegemist, sest et meil Kristusega tegemist on, siis on meil ka Jumala kümne käsuga tegemist, sest et need paremine ja täiemine, kui üksti muu õpetus, armastuse tööd ja armastuse teed silmade ette seadwad, otse nõnda, kui see Jumala meele pärast peab olema. Ja sellepärast on ka kristliku õpetuse peatükide sekka Jumala kümme käsku wõetud, nõnda kui Issand Jesus Kristus ise mäejutluses (Matt. 5) selleşt seletust on annud, ja on sellega kinnitanud, et Tema jüngritel nende käsu-sõnadega aeja ja tegemist peab olema. Pealegi on Jumal oma prohwetide läbi (Jerem. 31, 31—34 ja Esek. 36, 26—27) tõutanud, uue lepingu rahwale oma käsu-õpetust oma Waimu läbi nende südame sisse kirjutada.

Teadagi, et meil ristirahwal kümne käsu ehk elu-seadusega tegemist on ei mitte wariseeride wärki silmakirja hoidmise pärast, waid „teuga ja tõega" (1 Joan. 3, 18), nõnda kui Jumala laste kohus on. Ja see tükk tahab siin ka weel iseäralikku seletamist.

Paremat seletust ei ole sest majalt mitte saada, kui meie Ewangeliumi kiriku wiimsest usutunnistuse kirjast, mis 1580 selle nime all „Formula concordiae“ ehk „ühte sündija õpetamise wiis“ tõiste meie kiriku usutunnistuse kirjadega kokku on seatud. Selle tunnistuskirja esimese jau 5. tükk seletab „käsu-õpetusest ja armu-õpetusest“, ja 6. tükk „käsu-õpetuse kolmandamast pruugist“. Ärgu pandku koolmeister liiaks seda hoolega tähele pandmast, mis meie Ewangeliumi kirik pärast rasket waidlemist ja waewalist wõitlemist nende kahe tüki sees wiimaks on saanud selgeks tehtud. Need kaks tükki käiwad nõnda:

V. Käsu-õpetusest ja armu-õpetusest.

„Pea-küsimine on: Kas püha armu-õpetuse kuulutus õieti on ei mitte ükspäinis armu-kuulutus, mis pattude andeksandmist kuulutab, waid ka meeleparandamise ja noomimise jutlus, mis umbuse pärast noomib; sest et käsu-õpetus umbusku ei noomida, waid ainuükst armu-õpetus.

Puhas Jumala sõna õpetus:

1. Meie usume, õpetame ja tunnistame, et käsu-õpetuse ja armu-õpetuse wahe selgus kui iseäralik kallis walgus suure hoolega kiriku sees peab alati hoidud saama, et selle waral p. Pauluse maenitsemise järele Jumala sõna õieti wõiks saada ära jagatud.

2. Meie usume, õpetame ja tunnistame, et käsu-õpetus on päris jumalik õpetus; ta õpetab, mis õige ja Jumala meele pärast on, ja mõistab hukka kõik, mis patt ja Jumala tahtmise wastu on.

3. Sellepärast on siis kõik, mis pattu hukka mõistab, käsu-õpetuse kuulutamine ja selle kuulutamise jaust.

4. Aga armu-õpetust arwame meie niisuguse õpetuse olema, mis õpetab, mida inimene peab uskma, kes Jumala seadust ei ole pidanud ja selle läbi hukka on mõistetud; et ta peab uskuma, et Kristus kõik pattu on wastanud ja tasa teinud, ja temale teeninud ja saatnud pattude andeksandmise, õiguse Jumala ees ja igawese elu, ilma patuse oma ärateenimata ja tööta.

5. Aga see nimi „armu-õpetus“ ei saa pühas kirjas mitte ühesuguse tähendamisega pruugitud, ja sest on ka see waidlemine alganud. Siis usume, õpetame ja tunnistame meie, et õieti saab üteldud ja õpetatud, kui armu-õpetuseks nimetatakse jutlus meele-

parandamiſeſt ja pattude andeksandmiſeſt. Seſt ſiis pannakſe nimi „armu-õpetus“ terwe Kristuſe õpetuſele, mis Tema oma õpetamiſe ammeti tallitamiſel, ja nõnda ka Tema apoſtlid, on kuulutanud. (Selle tähenduſega ſaab ſee nimi Mark 1, 15 ja Apoſt. teg. r. 20, 21 pruugitud.)

6. Aga kui käſu-õpetus ja armu-õpetus üks tõiſe wastu ſeatakſe, nõnda kui ka Moſes kui käſu-õpetuſe kuulutaja ja Kristus kui armu-õpetuſe kuulutaja: ſiis uſume, õpetame ja tunnistame meie, et armu-õpetus ei ole mitte meele parandamiſe ehk noomimiſe jutlus, waid muud midagi kui päris rõõmuſtamiſe jutlus ja rõõmulik kuulutus, mis hukka ei mõista ega hirmuta, waid käſu-õpetuſe hirmutamiſe wastu ſüdameid rõõmuſtab, ükſpäinis Kristuſe ärateenimiſe poole juhatab ning ſellega jälle üles ſeab, et ta Jumala armu ja headmeelt kuulutab, mis Kristus meile on ära teeninud.

7. Aga pattude ilmſiks tegemiſega on lugu nõnda: Moſeſe kate on kõigil inimeſtel ſilmade ees rippumas nii kaua, kui nemad paljalt käſu-õpetuſe jutluſt kuulwad ja Kristuſeſt mitte midagi kuulda ei ſaa. Seda moodi ei õpi nemad käſu-õpetuſeſt oma pattu mitte õieti ära tundma, waid ſaawad kas ülemeelſeks ſalalikuteks nõnda kui Wariſeerid, wõi meeleheitjateks nõnda kui äraandja Judas. Sellepäraſt wõtab Kristus käſu-õpetuſe oma kätte ja ſeletab ſeda waimulikult (Matt. 5. Rom. 7), ja ſedawiiſi ſaab Jumala wiha ilmutatud taewaſt kõiki patuſte peale (Rom. 1, 18), et käſu-õpetuſe päris wõimu tundmiſe läbi ära mõiſtetakſe, kui ſuur ſee wiha on. Ja nõnda ſaawadki weel patuſed käſu-õpetuſe juure juhatatud ja ſaawad ſiis weel õieti ja täieſti oma patud ära tunda.

Niiſuguſt pattude tundmiſt ei oleks Moſes ainuükſi ei iialgi neiſt jõudnud ei wäekaupagi wälja kiskuda. Ehk nüüd küll jutlus Kriſtuſe, Jumala Poja kannatamiſeſt ja ſurmaſt üks kibe ja hirmutaja jutlus on, mis Jumala wiha ilmutab, mille läbi inimeſt weel õieti käſu-õpetuſe ſiſſe ſaadetakſe, kui Moſeſe kate nende ſüdame pealt ära on wõetud, et nemad nüüd weel õieti mõiſtwad, mis ſuurt asja Jumal käſu-õpetuſe ſees meie käeſt nõuab, ja et meie kõigeſt ſelleſt mitte midagi täita ei jõua, ning et meie ſellepäraſt kõik oma õiguſt peame Kriſtuſe ſeeſt otſima:

8. Siiski ei ole ſee kõik (ſ. o. Kriſtuſe kannatamine ja ſurm) weel mitte armu-õpetuſe päris kuulutamine, nii kaua kui ſee muud

kui Jumala wiha silmade ette seab ja inimest hirmutab, waid ei ole muud kui Moosese ja käsu-õpetuse jutlus, ja sellepärast Kristusele wööras töö, mille läbi Tema alles oma päris ammeti tööle tuleb. Sest see Kristuse päris ammet ja töö on armu kuulutama, röömustama ja elawaks tegema, ja see on päris armu-õpetuse kuulutus.

Wastane õpetus, mis ära põlgtakse.

Seda mööda põlgame meie ja arwame waleks ja kahjulikuks, kui õpetatakse, et armu-õpetus olla päris meeleparandamise eht noomimise jutlus, ja mitte ainuükši armu kuulutamine. Sest nõnda tehakse armu-õpetust jälle käsu-õpetuseks, lükatakse Kristuse teenimine kuhja otsast maha, tehakse püha kiri segaseks, riisutakse ristirahwa käest seda õiget röömustust ära ja wõetakse paawstiusu ekšitusele jälle ukšed lahti.

VI. Käsu-õpetuse kolmandamast pruugist.

Pea-küsimine, mille pärast waidlemist on.

See on wastuütlemata, et käsu-õpetus inimestele kolme asja pärast on antud: Esiteks, et selle läbi wäljaspoolne kasindus wallatu ja sõnakuulmata inimeste wastu saaks alali hoidud; töiseks, et inimesi selle läbi oma pattude tundmisele saaks saadetud; kolmandamats, et neil, pärast seda kui nad uuesti on sündinud ja ommeti weel oma lihaga koos, sellesama pärast kindlat mööduloonga oleks, mida mööda nemad oma terwet elu peawad seadma ja walitsema. Siin on nüüd mõne Jumala sõna õpetajate sekka waidlus tõusnud käsu-õpetuse kolmandama pruugi pärast, nimelt kas ka uuesti sündinud ristirahwa kohta seda waja tuleb wõi mitte? Ühed on seda kinnitanud, töised ära keelanud.

Õige kristlik õpetus sellest waidlusest.

1. Meie usume, õpetame ja tunnistame, et kõik inimesed, kes õieti usuwad ja tõesti Jumala poole on pöördud, eht nemad küll käsu-õpetuse needmise ja sundimise alt Kristuse läbi on wabaks ja lahti tehtud, sellegipärast mitte ilma käsuta ei ole, waid selle tarwis Jumala Poja lunastatud on, et nemad selle käsu sees ööd ja päewa endid peawad harjutama (Taw. l. 1, 2, 119, j. t. s.). Sest ka meie

eſimeſed wanemadki ei ole enne pattu langemiſt mitte ilma käſuta elanud; ſeſt käſk oli wiſtiſt nende ſüdamesſe kirjutatud, ſellepäraſt et nemad Jumala näu järele oliwad loodud.

2. Meie uſume, õpetame ja tunnistame, et käſu-õpetuſe jutluſt mitte üksnes uskumata ja patuſt pöörmata inimeste kohta, waid ka nende kohta hoolega peab pruugitama, kes õieti uſklikud, töesti ümberpöördud, uuesti ſündinud ja uſu läbi õiendatud on.

3. Seſt ehk nemad küll on jälleſündinud ja oma meele waimu pooleſt uueks tehtud, ſiiski ei ole ſeesama jälleſündimine ja uuendamine ſesſinatſes ilmas mitte täielik, waid ükspäinis alganud, ja uſklikutel on oma meele waimuga alati liha wastu ſõda pidada, ſee on oma ärapöördud loodusſe ja wiiſi wastu, mis meid ſurmani takistab. Ja ſelle wana Adama päraſt, kes alles inimeſe mõistuſe, tahtmiſe ja kõige meelte ſees istumas, on waja, et Jsſanda käſu-õpetus neil alati ſilmade ees paistaks, et nemad mitte oma pead iſemeeleliſi ja iſewalituid Jumala teenistuſi ette ei wõtaks, mis Jumala ſõna läbi mitte ei ole käſtud; niiſama ka, et wana Adam mitte oma tahtmiſt ei ajaks, waid oma eneſe tahtmiſe wastu mitte üksnes käſu-õpetuſe maenitſemiſe ja ähwardamiſe läbi, waid ka karistuste ja nuhtluste ſunnil Waimule järele lepiks ja ennaſt wangi annaks. (1. Kor. 9, 27; Rom. 6, 12; Kal. 6, 14; Taw. l. 119, 1 j. t. ſ. Ebr. 13, 21; Ebr. 12, 1.)

4. Mis nüüd käſu-õpetuſe tegude ja Waimu kaſude wahet puudub, ſiis uſume, õpetame ja tunnistame meie, et need teud, mis käſu-õpetuſt mööda tehakſe, nii kaua käſu teud on ja käſu tegudeks nimetatakſe, kui nad üksnes nuhtluste ſunni ja Jumala wiha ähwardamiſe waral inimeste käeſt wägiſi wälja pigistatakſe.

5. Aga Waimu kaſud on need teud, mis Jumala Waim, kes uſklikute ſees elab, jälleſündinud inimeste läbi korda ſaadab, ja mis uſklikud teewad nii palju kui nemad on jälleſündinud, nagu ei teaks nemad ei üheſki käſuſt, ähwarduſeſt wõi palga taſumiſeſt. Ja niiſuguſel kombel elawad Jumala lapſed käſu-õpetuſe ſees ja käiwad Jumala käſu-õpetuſt mööda; ſeda nimetab p. Paulus oma raamatude ſees „Kriſtuſe käſuks“ ja „meele käſuks“ (Rom. 7, 25; 8, 7; Rom. 8, 2; Kal. 6, 2).

6. Nõnda wiiſi on ſeesama üks käſk nii heasti patuſtpöörjate kui ka patuſtpöörmata, nii heasti jälleſündinud kui ka uuesti ſündi-

mata inimeste kohta ikka Jumala muudutamata tahtmine, ja jääb ka ikka selleksjamaks. Aga wahe on sõnakuulmise pooleſt ükspäinis inimeste seas, kuna töine, kes weel ei ole jälleſündinud, sunni waral ja wastu meelt seda teeb, mis käsk temaſt nõuab (otse nõnda kui ka lugu on jälleſündinute wana lihaga); aga usklik teeb kõik seda ilma sundimata heameelelise waimuga, nii palju kui ta uuesti on sündinud, mis muidu ei üksi käsu-õpetuse ähwardus ei iialgi oleks jõudnud temaſt kätte saada.

Wale õpetuse põlgamine.

Seda mööda põlgame meie kui kahjulikku õpetuſt ja eksituſt, mis kristlikku kasinduſt ja töisſt jumalakartuſt keelab, kui õpetatakse, et käsu-õpetuſt ei olla ülewel seletatud kombel ja möödul ristirahwa ja õieti usklikute kohta mitte waja pruukida, waid ainuükſi uskumata, patuſtpöörmata inimeste kohta, kes kristlaſed ei ole".

Esimene peatükk nüüd, mis lastel katekismuſeſt tuleb õppida, on Jumala kümme käsku. Sellepäraſt peab ka meie esimene hool olema, oma kooli-lapſi selle põhja peale asutada, mille peal seistes nemad Jumala elu-seaduſeſt õiget aru wõiwad saada. Ja ristitud lapſel ommeti töist põhja ei ole, mille peale seista, kui see, et ta ristimise läbi Jumala lapseks on saanud. Kui Jumala laps peab ta oma taewaſe Issa tahtmiſt, Tema käskmiſt ja Tema keelmiſt, õppima ja täitma; see on Jumala laste kohus. Käsu-õpetuse „kolmas" pruuk on iga korraliſe ja kohtlaſe katekismuſe kooliõpetuſe pealehakkamise põhi. Weel päraſtpoole, kui lapſed ju käsu-õpetuſeſt ja ise oma südame sündinuſt wiisist ja kombeſt sügawamalt on aru saanud, tohime meie käsu-õpetuse „töist" pruuki juure wõtta, ja ka siis peame hoolega tähele panema, et meie mitte oma õpetamisega ja oma maenitsemisega ei tohi „Methodistide" wärki lapse hinge waimuliku waletamisele õpetada. Seſt käsu-õpetuse ehk Jumala seaduſe kohtumõistmise wõimu peab iga inimene, sellepäraſt ka iga ristitud kooli-laps, ise oma südame-tunnistuſe sees ära maitsma; seda ei wõi mitte keegi õppida nagu raamatu lugemiſt wõi geograafiat palja päha õppimise ja meeles pidamisega. Aga käsu-õpetuse „esimene" pruuk ei leia weel mahti ristitud lapse kohta, sellepäraſt et tema, ehk küll kurja poole nihkuja nagu kunagi patune inimese laps ja selle

poolest siis ka Jumala käsu-õpetuse „esimese" pruugi all seisja, ommetigi mitte weel niisugune kurjategija ei ole, kes meelega Jumala wastu mässama lööb.

Seda, mis meie siia maale A B ja D all oleme seletanud, peab õige koolmeister ise enese kohta heasti ja selgeste teadma ja mõistma, enne kui ta omas koolis katekismuse õpetajaks wõtab hüüa. Sellepärast paneme meie seda ka siia eßotsa ülesse ja palume lugejat, et ta ei paneks liiaks, seda hoolega tähele panemast.

II. Õpetamise plaan ja proow.

Wõtku walla-koolmeister nüüd ka weel heaks, kui teda siin juhatatakse, kuidas tema oma kooli-lastega parajal wiisil katekismuse õpetusele peab peale hakkama.

Meil on siin walla-kooli lastega tegemist. Walla-koolis on kolm jagu lapsi. Iga jagu nõuab oma õpetamise iseäralikku mõõdu ja raja järele ka iseseguse sissejuhatamist. Hakkagem peale alama jau ehk klassiga, kus esimese talwe koolis käijad saawad õpetatud.

A. Alam aste ehk klass.

1. Koolmeister alustagu sellega, et ta laste meele tuletab nende ristimist. Sest iga kooli-laps on ristitud laps, pealegi Jesuse Kristuse käsu peale ristitud. Kristlik kirik kui ristitud inimeste kogudus on see waimulik ema põu, kuhu igaüks ristitud pärast uuesündimist pannakse; sellepärast peab ka kristlik kirik igaühe ristitud kohta kui õige ema oma tööd tegema ja teda tema taewase Issa õnsaliku tundmisele saatma. Kristlik kirik tallitab igaühe lapsega koolis koolmeistri läbi, leeris ehk pea-koolis õpetaja läbi. Seda peab igaüks ristirahwa laps ise ka teada ja mõista saama. Kui nüüd seda meeles ja silma ees hoidakse, siis saab ka paras ja kohus olema, et meie juba alama klassi lapsi selle poole juhatame, ja seks oma kiriku laulu-raamatu tänu lauluga alustame: „Ma tänan sind, oh Jesus Kristi, et oled ristimist seadnud" (Nr. 220, 5; Tartu keeli laulu-raam. Nr. 177, 5). See lauluſalm on ühtlasi ka koguduse tunnistus, mis last õpetab, oma ristimise päraſt omast Jumala lapse seisusest röömustama.

2. Järgmine samm olgu nüüd see, et lapsed õppiwad, mis Jumala laste kohus on oma taewase Issa wastu, nimelt sõnakuulmine. Sõna kuuled, kui teed, mis kästakse, ja maha jätad, mis keeldakse. Keelmisi ja käskmisi on Jumal oma lastele oma kümne käsuga ette seadnud. Ja nõnda tuleb siis nüüd kümme käsku ette wõtta ja kätte õpetada.

3. Selle alama kooli-astme lapsed ei ole sell korral, kui katekismuse õpetust neile hakatakse õpetama, weel mitte Sinai mäe lugu laiemine õppinud. Sellepärast jäägu ka selle klassi katekismuse õpetusest selle Sinai mäe sündinud lou mälestamine weel kõrwale. Käsu-õpetuse „kolmas“ pruuk on ju muidugi otse iga ristitud lapse kohane, kui ta ka weel ei teagi, kus ja kuidas Jumal oma käsu-õpetuse on annud.

Wõtkem kokku!

1. Lauluraam. Nr. 220, 5 (T. L. R. 177,5) saab lastele koolmeistri suust, ei mitte raamatust, päha õpetatud.
2. Sellest laulusalmist saab lastele selgeks tehtud ja kätte kinnitatud, et meie Kristuse läbi ristmisest saadik Jumala lapsed oleme.
3. Kui Jumala lapsed oleme meie wõlgu oma taewase Issa sõna kuulda, see on a, teha, mis Tema käsib; b, maha jätta, mis Tema keelab.
4. Jumala käskmisi ja keelmisi õpime meie Jumala kümnest käsust.

B. Keskmine aste ehk klass.

1. Siin hakkagu koolmeister sellega peale, et ta lapsi paneb oma risti-nime ära nimetama, ja et ta seletab, et see nimi, mis igaüks ristimises saanud, sedasama ristimist tema meele peab tuletama, mis Kristuse käsu peale tema kallal korda saadetud, ja mille läbi ta Jumala lapseks uuesti on sündinud. Selle õnnistuse eest täname meie terwe ristikogudusega L. R. Nr. 220, 5 (T. L. R. 177, 5) salmi sõnadega Issandat Jesust Kristust. Keskmise klassi lapsed on juba alamas klassis ristimise seadmisest õpetust saanud; siin nüüd saagu elusal kombel neile mõista ette pandud, et risti-kogudus oma Issanda Kristuse käsu täitmisest tänapäewani ei ole taganenud, sest et ta teab, mis kallist õnnistust ta ise ristimisest pärida saab ja sellepärast ka oma lastele pärida soowib, see on: Jumala laste seisust ja õigust.

2. Jumala laste õigus on pärimise õigus; nemad peawad Jumala auu riiki pärima. Aga selle juures tuleb nüüd jällegi meele tuletada, mis juba alamas klassis õpetati, et Jumala laste kohus on, oma taewase Issa sõna kuulda.

3. Päraſt seda hakkagu koolmeister kohe esimese peatükile selle küsimusega peale: Kuſt meie oma taewase Issa käskmist ja keelmist teada saame, et selle järele oma elu saaksime seada.

Nagu eessseiswast juhatusest näha, ei ole ka keskmise klassi lastele weel mitte palju laiemat sissejuhatamist anda, kui alama klassi lastelegi, muud kui ristmisest tuleb rohkem seletada, kuida ülewel on tähendatud.

D. Ülem aste ehk klass.

Siin wõib koolmeister järgmise näituse kombel peale hakata:

1. Mis on sinu nimi? (risti- ja liig-nimi).
2. Liignimi tuletab meele ihulikku sündimist isast ja emast; ristinimi sellewastu uut sündimist weest ja Waimust. Päraſt seda, kui inimese lapseks ilmale oled tulnud, oled sa ka Jumala lapseks uuesti sündinud.
3. Risti-nimi tuletab sinu meele, et sina oled ristitud, seega
   a) et Jumala laps oled, ja
   b) et Jumala pärija oled; aga ka
   d) et oma taewase Issa sõna pead kuulma.
5. Kogudus laulab L. R. Nr. 220, 5 (T. L.-R. 177, 5), kogudusega ühes ka iga ristitud laps.

5. Käsu-õpetuse on Jumal Israeli lastele Sinai mäe pealt kuulutanud ja Mosesse läbi annud. Kuidas on siis nüüd ka meil, ristirahwal, weel selle käsu-õpetusega tegemist? Israeli lapsed saiwad Jumala rahwaks; sellepäraſt pidiwad nemad ka Jumala käsu-õpetust pidama (3. Mos. 11, 45.). Ja ristirahwas on ka Jumala „iserahwaks" ehk omanduse rahwaks saanud (1. Petr. 2, 9. 10); sellepäraſt on ka ristirahwal Jumala käsu-õpetust pidada. Seſt Jumala rahwas on igal ajal walmis Jumala tahtmist täitma. Seda mööda laulab ka ristikogodus kümne käsu päraſt: „Neid saanud Mooses Jumalalt, ja tõi neid meile ülewelt" (L. R. Nr. 197, 1. Tartu laulr. Nr. 169, 1.).

6. Jumal on oma tahtmist omale rahwale awaldanud kümnes käsus. Tema käsku tuleb teha, Tema keeldu jätta, Tema ähwardust tuleb karta, Tema töutust uskuda. Nõnda saame meie Tema sõna kuulda ja Tema tahtmist täita. Selle tarwis palub ka ristikogodus: „Meid armust, Jesus, awita; Sa oled Õnnistegija; Kõik meie töö om tühine, et oleme kõik patatse. Kyrie eleison." (LR. Nr. 197, 13. TLR. Nr. 169, 13.)

Need laulu salmid saawad lastel päha õpitud, nõnda et nemad nende koguduse tunnistus-sõnadega selle 5 ja 6 tüki mõted nagu kokkuwõtjal kombel ka omalt poolt mõistawad üles tunnistada. Ja siis hakkagu koolmeister peale, esimest peatükki seletama.

Walla-koolis saab selleſt sisejuhatamiseſt küll. Kui see lastele heasti on kätte saanud, siis on ka kindel põhi käe, mis peale õpetaja leeri õpetusel laiemat ja sügawamat õpetust wõib rajada.

Esimene peatükk.

Jumala püha kümme käsku.

1. Juhatajad tähendused.

1. Mispärast on Lutherus Jumala kümme käsku esimeseks peatükiks wõtnud, kuna Kalwini usu kuulus „Heidelbergi katekismus" weel kolmandama peatüki sees käsu-õpetuseſt wõtab seletada? Lutherus ei ole mitte üksnes „kolmandama pruugi" peale mõtelnud, nagu Heidelbergi katekismuse kirjutajad, waid Jumala riigi aja-lou jälgi püüdnud hoida; seſt kuida Jumal oma Israeli rahwa esite Moseſe kooli on pannud, ja pärast weel Kristuse kooli on kutsnud, nõnda ka on uue lepingu ajal Jumala tegu-wiis ikka weel seesama. „Käsk on meie juhataja Kristuse juure" (Kal. 3, 24), ja kes Moseſe koolis ei ole käinud, see ei mõista ka mitte „Jeſuſe jalgade ees istuda ja Tema kõnet kuulda" (Luk. 10, 39), nõnda kui Issand Jeſus ise ütleb: „Kui teie Mooseſt uſuksite, ſiis uſuksite teie ka Mind: seſt „tema on Minuſt kirjutanud. Aga kui teie tema kirju ei uſu, kuida „wõite teie ſiis Minu sõnu uskuda?" (Joh. 5, 46. 47) Sellepärast on Lutherus, püha kirja ja Jumala riigi aja-lou järje hoides, kõige-esite käsu-õpetuſt wõtnud seletada, ja ſiis weel püha risti-usku ehk armu-õpetuse peatükki, mille sees risti-kogudus üles tunnistab, kuida wiiſt ta Jeſuſe Kristuse armu-õpetuſt on omaks wõtnud ja omaks hoiab.

2. Tuletagu koolmeister oma meele, et esimene peatükk kolmejauline on: 1., eesſõnad, 2., käſuſõnad ja 3., lõpuſõnad. Käſuſõnad on jälle kahes jaus õpetada: eſimeſe käſulaua jauks kolm eſimeſt käsku, ja tõiſe laua jauks ſeitſe wiimiſt käsku. Koolmeister tuletagu seda jautamiſt oma meele, ei mitte selle tarwis, et seda nüüd ka sedamaid lastele ju õpetada, — see oleks wastu okſa, — waid selle tarwis, et tema eſiotſaſt omale õpetamiſe plaani wõiks kindlaste ära rajada.

3. Eesſõnad ehk „alustus-ſõnad" tulewad esite tähele panna. Miks seisawad need sõnad kümne käsu eſiotſas? Kõige esite on need

sõnad Israeli rahwale üteldud. Israeli rahwale pidi neist sõnadest selgeks saama, et see käsuandja, kes nende wastu Sinai mäe otsast pasuna healel rääkis, ei olnud muud kedagi kui seesama Jumal, kes ka Aabraamiga, Isaakiga ja Jakobiga oli rääkinud, kes Israeli lapsi nüüd ka Egiptuse orja kojast oli peastnud oma tõutuse järele. Nemad pidid mõistma ja teadma, et see lepingu Jumal ja jälle see käsuandja Issand üks ja seesama on. — Aga mis tähendawad need sõnad meie kohta, kes meie uue lepingu lapsed ja ristirahwas oleme?

Siin on nüüd meele tuletada, et Lutherus omas suures katekismuses neid sõnu mitte sugugi ei mälesta. Tema hakab otse kohe käsu sõnade seletamisega peale ja seletab, mis see tähendab, et meil Issand peab Jumalaks olema. Siiski puudub Lutherus ka nõndagi selle asjasse, ehk tema küll need sõnad, nagu ükspäinis Israeli laste wastu üteldud, kõrwale jätab. Ja pärast poole (esimene oli Glassius, kes 1644 katekismuse seletuses seda on teinud) on kõik katekismuse seletajad tänini neid „alustus-sõnu" wõtnud iseäranis seletada. See seletus on nüüd küll mitmesugune, mõni läheb ka üle piiri ja üle määra, — aga nii palju peab meil sellegipärast ikka siin meeles seisma: a) et see, kes siin meiega räägib ja tegemist teeb, on Jehowa, see on: Abraami, Isaaki ja Jakobi Jumal, see elaw, kellel ise oma nõu ja tahtmine igaweste teada on, ja kes ise ennast selle tahtmise kordasaatmisega oma riigi aja-lou läbi awaldab; b) et seesama kõigewäeline Jumal ongi see käsuandja; d) et seesama Issand meiega nõnda wiisi wõtab tegemist teha, et Tema ise tahab meile Jumalaks olla, kes oma käskmised ja keelmised meie heaks meile annab. Käsu-õpetus saab sellega armu walgusesse paistma pandud.

II. Õpetamise plaan ja proww.

A. Alamas klassis.

1. Lapsed õppigu tähele panema, et käsuandja siin ise ennast kahe nimega nimetab: a) Issand, b) Jumal.

2. Neude kahe nime waral saagu lastele kinnitatud, a) et see käsuandja on kõigeülem walitseja (Issand = isandate isand = ülem käskja ja keelja); ja b) et see kõigeülem walitseja ja käsuandja on meie wastu armulik (Jumal = armuheitja).

B. Keskmine klass.

Mis alamas klassis on õpetatud, see saab ka keskmises klassis põhjaks wõetud; aga selle põhja peal tuleb nüüd laiemalt seletada, et Jumala heldus meie wastu sõnakesest „sinu“ ilmub. Sest nõnda wõtab Jumal meid igaühte enese osasse, et Tema igaühe wastu räägib, igaühega tegemist teeb, igaühe Jumalaks saab. Seda wõtame lühidelt nõnda kokku: Jumalal on muidugi wõimus kõiki loodud asju käskida ja keelda („Issand“), aga meid igaühte käsib ja keelab Tema armu pärast („sinu Jumal“).

D. Ülem klass.

Mis keskmises klassis sai õpetatud, seda on ka ülemas klassis jälle meele tuletada; aga siit läheb nüüd seletamise järg edasi: See armuheitja Jumal on Abraami, Isaaki, Jakobi Jumal, kes Israeli lapsi oma tõutuse sõna pärast Egiptuse orja kojast peastnud ja omale pärisrahwaks walitsenud; seesama on ka meid Kristuse läbi omale lapsiks wõtnud ja pakub ise ennast meile igaühele Jumalaks. Meil tuleb siis Selle käskudega tegemist, kes ütleb: „Mina olen Issand, sinu Jumal.“

Teadagi, et seda ei saa muidu seletada kui piibli lou waral, kuna Israeli peastmise lugu kõigewäelise Issanda wõimust ja armuheitja Jumala usutawust tähtijal wiisil silmade ette seab.

Nende kolme astmete järg saab seda mõõda nüüd nõnda kätte tulema:

A. Need kaks nime: „Issand“ ja „Jumal“.

B. See sõna: „sinu,“ misga Tema oma armu pärast meie igaühega iseäranis wõtab tegemist teha.

D. Need sõnad: „Mina olen .... kes sind Egiptuse maalt, sealt orja kojast, olen wälja wiinud.“ —

Esimene käsk.

Sull ei pea mitte tõisi jumalaid olema Minu kõrwas. —

Mis see on?

Meie peame Jumalat üle kõige asjade kartma, armastama ja Tema peale lootma.

I. Juhatajad tähenduſed.

Tähele panemiſe wäärt on, et Lutherus ſiin keelmiſe hoopis kõrwale jätab, ja kohe käſkmiſt ſeletab. Seeſama lugu tuleb kümne käskude kohal weel üks ainuke kord kätte, nimelt kuuendama käſu ſeletuſe ſees. Suures katekismuſes hakab Lutherus nõnda ſeletama: „ſee on: ſina pead ainuükſi Mind omaks Jumalaks pidama.“ Nüüd annab Lutherus kostuſt nende küſimuste peale: „Mis ſee on: omale Jumalaks pidama?“ — ja „mis on Jumal?“ — Peale ſelle weel wõtab tema ka rääkida „wastaſeſt louſt“ (Widerſpiel“). Wiimaks wõtab tema kokku ja ütleb: „Jumal tahab meid kõigeſt muuſt ära „põõrda, mis Jumal ei ole, ja eneſe juure tõmmata, ſeſt et Tema „ſee ainus igawene hea on.“ Paganate wäärjumala teenistuſega paneb Lutherus ſiis weel ühearuliſeks kõik Jumalateenistuſe, mis omaſt peaſt üles wõetakſe, nagu Rooma paawsti ſeadusliku tegude orjuſe. Aga Lutherus ütleb iſe ſelleſt wiimſeſt ſeletuſeſt, et „ſee ei ole mitte noore koolilaſte jauks;“ — „nende kohta olla küll, kui neile heasti ſaab kinnitatud, et Jumal ainuükſi iſe meie warjupaik tahab olla.“ — Seſt tähenduſeſt wõime meie ka küll aru ſaada, miſpäraſt Lutherus oma weikeſe katekismuſe ſees üksnes käſkmiſe kombel eſimeſt käsku ſeletab, keelmiſe jau kõrwale jättes. Lutheruſe ülem hool on, noore laſte ſüdamesſe ſeda eluſat Jumala peale lootmiſt iſtutada, milleſt kõige järgmiſte käskude pidamine nagu omaſt juureſt wälja kaswab, nõnda kui tema ka eſimeſt käsku kõige tõiſte käskude kohta ikka jälle meele tuletab. Siiski ei ſaa meie Lutheruſe jälgi mitte maha jätma, kui meie ſiin üleültſe nõuuks wõtame, eſimeſe käſu kohta ſeletada

1. kahte kumbagi: keelmiſt ning käſkmiſt, ja nimelt a) keelmiſt Jumala käſu ſõnu pidi, b) käſkmiſt Lutheruſe ſeletuſt mööda;

2. et Iſſand ainuükſi Jumal on ja ka meile ainuükſi Juma-a ks tahab olla, nõnda et ei ühelgi tõiſel tema kõrwas meie ſüdame ſees ei aſet ega mahti ei pea olema.

Kindel, ſelge, täielik olgu ſee ſeletus; ſeſt ſee peabki laſtele ſelgeks tegema, miſſuguſt ſüdame olekut Jumal meilt ſiin eſimeſes käſus nõuab. Seſt ſellega rajame meie ära kõige järeltulewa käskude ſeletamiſe aluſe. Kui alune täielik ja tindel on, ſiis wõib ta ka ſeda ehituſt kanda, mis ſinna peale peab ehitatud ſaama. Muidugi on

teada, et iga aſtme jauks iſe mõõt ja iſe kord peab olema, mille järele meie neid tükkiſid käſile wõtame.

II. Õpetamiſe plaan ja proow.

A. Alamas klaſſis.

Lutheruſe ſeletuſe ſõnad peawad ſiin ka õpitud ſaama, nõndaſamuti kui päris käſu ſõnad. Aga neid käſu ſõnu ärgu õppigu lapſed mitte muidu kui ühes „alustus-ſõnadega," ehk küll „alustus-ſõnad" enne juba on iſepäinis ſeletatud ja õpitud.

1. Keelmine:

„Sull ei pea mitte **tõiſi** jumalaid olema **Minu** kõrwas."

a) Need „tõiſed jumalad" on ebajumalad ehk wäärjumalad. Kes ebajumalat teenib, ſee on pagan; ſeſt ta on õigeſt Jumalaſt lahti ja ilma.

b) Kes jääb ſiis üksnes Jumalaks järele, kui kõik „tõiſed jumalad" ära on keeldud? Iſand iſe. Sellepäraſt ütleb ju Iſand ka alustus-ſõnas: „Mina olen ſinu Jumal."

2. Käſkmine:

Kuidas ſaame meie Iſandat ainuükſi omale Jumalaks pidada?

Teadagi, et Lutheruſe ſeletuſeſt ſelle küſimuſe peale peame kostuſe wõtma: Kui meie Teda **üle** kõige asjade **kardame, armastame** ja **Tema peale loodame**. Aga lapſed ei ole ju ſeda Lutheruſe ſeletuſt weel mitte õppinud, waid nemad peawad ſeda weel kätte õppima. Palja määruſe õpetamiſt jätku koolmeiſter omaſt meeleſtki maha; ſeſt ſellega ei õpi laps mitte Jumalat kartma, armaſtama, uſkma, kui temale kartmiſe, armaſtamiſe, uſkumiſe määruſed ette joonitatakſe. Waid hõlpſam ja ka laſte kohta ſüntſam ſaab ehk waheſt olema, kui nende meele tuletatakſe, et iga laps oma ihulikku iſa kardab, teda armaſtab, tema käeſt kõik head ootab. — Siit üleswõttes tehku koolmeiſter nüüd lapſele ſelgeks, et nõndaſamuti tuleb ka taewaſt Iſa karta, armaſtada, uskuda (ehk tema peale loota). Aga ſeſt et taewane Iſſa kõigeſt asjadeſt ülem on, ſiis tuleb Teda ka „**üle** kõige asjade" karta, armaſtada, uskuda. Nüüd ſaagu kokku wõetud: Nõnda peab ſina oma taewaſe Iſſa omaks Jumalaks, ja Tedagi ainuükſi.

B. Keskmine klass.

Lapsed mõistwad juba käsu sõnad ja ka Lutheruse seletuse sõnad peast lugeda. Sellepärast tuleb õpetamise järje siin ehk waheſt nõnda seada:

1. Keelmine:

a) Piibli lugu näitus: Israeli lapsed teeniwad Sinai mäe all kuld wasikat. („Need on sinu jumalad, Israel, kes sind Egiptuse maalt seie üles toonud." 2 Mos. 32, 4). Sellest näitusest ei ole raske selgeks teha, et need „töised jumalad" tõe poolest mitte jumalad ei ole, waid rahwa poolt Jumala asemele pannakse ja jumaliku auuga austatakse (2 Mos. 32, 5). Seda jagu wõtab lõpeks koolmeister küsimusega kokku: Mis on siis nüüd wäärjumal? Kostus: Wäärjumal on, mis küll jumalaks peetakse, aga ommeti Jumal ei ole.

Kokkuwõte: Mida keelab siis Jumal esimeses käsus? Jumal keelab esimeses käsus kõik wäärjumala teenimist.

b) Mille pärast keelab Jumal meid wäärjumalaid teenimast? Esiteks saagu Jes. 42, 8. „Mina Jehowa, see on minu nimi, ja ei anna mitte töisele oma auu, ega oma kiitust nikerdatud kujudele" — lastele päha õpetatud.

Selleſt püha kirja tunnistuſest saab selgeks, et Jumal kõik wäärjumala teenimist keelab oma auu pärast, seſt et ainuükſi Tema on Issand, ja ei ükski muu. (Alustus-sõna: „Mina olen Issand.")

Töiseks wõtku koolmeister ka Ewes. 2, 12 kätte, ja seletagu lastele, et kes wäärjumalat teenib, see on „tõutuse seaduſest wõõras," sell „ei ole lootuſt," see on „ilma Jumalata ilmas". Aga Issand tahab ise meie Jumal olla, (Alustus-sõna: „Mina olen sinu Jumal.") ja selle oma armu pärast keelab Tema meid kõigist töisist jumalaist ära. Siis wõtku koolmeister jälle see jagu kokku küsimusega: Mille pärast keelab siis nüüd Jumal meid wäärjumalaid teenimast? — Kostus saab nüüd kätte tulema: Jumal keelab meid wäärjumalaid teenimast oma **auu** pärast, seſt et Tema Issand on, ja oma **armu** pärast, seſt et Tema ise meie Jumal tahab olla. Kuis tunnistab Jumal meile seda ka ise alustus-sõnaga? Jumal ütleb ise alustus-sõnas: **Mina** olen Issand, sinu Jumal.

2. Käskmine:

On nüüd Issand ainuütsi meie Jumal, on nüüd Tema, see kõigewäeline, meie wastu nii armulik, siis tuleb ka seda seletada, mis meie kohus ja wõlg tema wastu on.

a) Piiblilugu näitus 'saatku ka siin jälle teele. Abraam Moria mäe peal.

Esiteks saagu selleşt lousi silmade ette seatud, et Abraam Jumala peale oma lootust on pannud (Jumalat usknud) 1. Mos. 22, 8; Ebr. 11, 17—19.

Teiseks seadku koolmeister laste silmade ette, et Abraam Jumalat on armastanud, sest et ta ka oma ainust poega Jumalale ei keelnud ära (1 Mos. 22, 12. 16).

Kolmandamaks saagu seesamast lousi selgeks tehtud, et Abraam Jumalat on kartnud. (1 Mos. 22, 12: „sest nüüd tean Mina, et sa Jumalat kardad.")

Kokku: Kuidas on Abraam teinud, sest et tema Issandat omale Jumalaks pidas? Abraam on Jumalat kartnud, armastanud ja Tema peale lootnud.

b) Issand on ju kõigekõrgem, üle kõige asjade. Selle-pärast peamegi meie Teda üle kõige asjade kartma, armastama ja Tema peale lootma.

d) Kuidas sünnib see? Jumal on „maha tulnud" oma wast Egiptuse rahwa käest ära peastma, (2 Mos. 3, 8) oma rahrahwaga lepingut tegema (2 Mos. 19, 20; 20, 17), et neil waja ei olnud üles minna Jumalat otsima. Nõnda on Jumal Kristuse sees ka meile tulnud (Luk. 1, 78. 79; Ewes. 2, 17) meid katsma ja meile rahu, elu ja õnnistust tooma, et ka meie kohta apostli Pauluse sõna tõsi on: „See sõna on su ligi sinu suus ja sinu südames." (Röm. 10, 8.) Kuidas sünnib nüüd see, et meie Jumalat, kes kõigekõrgem, üle kõige asjade saame karta, armastada ja (uskuda ehk) Tema peale loota? Õpet. sõn. 23, 26 seisab wastus: „Anna, mu poeg, oma süda mulle, ja sinu meel hoidku Minu wiisid." —

D. Ülem klass.

1. Keelmine.

a) Piibli lugu näitus: Kuldwasikas (Sinai mäe all, ja) Petelis ja Tanis.

b) Jumal keelab kõik wäärjumala teenistust, nii heasti kujude kummardamist (2 Mos. 20, 4. 5.) kui ka salajalt ebajumala teenimist (Matt. 6, 24); ühe sõnaga: südame taganemist.

d) Sest Tema ei taha meid mitte lasta jälle paganateks minna päräst seda, kui Tema meile oma auu ja oma armu on awaldanud.

2. Käskmine.

a) Piibli lugu näitus: Abraam Moria mäel.

Abraam kartis, Jumala heldest armust ilma jääda, kui tema Jumala käsku täitmata oleks jätnud; Abraam armastas Jumalat nõnda, et tema ka oma armsamat, oma ainust poega ei keelnud; Abraam lootis Jumala peale, sest ta ei mõtelnud kahtipidi, et Jumal tiiski Isaakit saab selle „suure seemne" isaks tegema. —

Nende kolme määruse — „kartmise, armastamise, lootmise" — seletamist ei ole waja ette wõtta, nõnda kui küll ettewaatmata koolmeistri wiis on küsida, et „mis on kartma? mis on armastama? mis on lootma?" — Niisama jäägu ka maha see seletus, mis „sulase" ja mis „lapselik" kartus on, mis „õige" armastus, ja mis „oma kasu püüdja" armastamine, mis „täielik," ja mis „tühine" lootus. Sest niisuguseid seletusi wõtwad enam aega ära, kui ülemas klassis on kulutada, ja ei saada ommeti seda tulu, mis mõni neist loodab. Aga selle wastu saagu Abraami näituse waral küll selgeks tehtud, et Abraam otse see läbi Jumala meele päräst on olnud, et tema Jumalat „üle kõige asjade," see on enam kui ühtegi muud on kartnud, armastanud ja (uskunud eht) Tema peale lootnud.

Abraami usu katsumise lugu Moria mäel näitse sellepäräst siin kõige süntsam näitus olewat, et teda nii heasti wana, kui ka uue seaduse kirjade sees kõigile usklikutele eesmärgiks ette seatakse. (Jes. 51, 2; Mal. 2, 15; Joh. 8, 56; Rom. 4; Kal. 3, 6 j. t. s.)

Abraam sai Jumalat üle kõige asjade karta, armastada, uskuda, sest et tema oma südame Jumalale kohalt oli ära annud, ja seda teinud, mis Jumal Õpet. sõn. 23, 26 meilt igaühelt nõuab.

b) Mille päräst peame meie seda tegema?

Kui nüüd esimese käsu seletust tahad lõpetada, siis wõib see sündida Joanese tunnistuse ja maenitsuse sõnaga 1 Joh. 4, 10. 19. „Sees on see armastus, ei mitte, et meie oleme Jumalat armas-

tanud, waid et Tema meid on armastanud ja oma Poja lähitanud lepitamiseks meie pattude eest." „Armastagem Teda, sest Ta on meid enne armastanud" — ja wiimaks ristikoguduse tunnistusega LR. Nr. 410, 4:

Eks sellel' tuleks südant anda,
Kes omaga mind röömustand?
Sull' wöin ma armu nime panna,
Kes surmani mind armastand.
Mu meel, su meel, üks olgu see,
Jää mulle Sa, ma Sinule.

(T. LR. Nr. 310, 4.)

Töine käsk.

Sina ei pea Issanda oma Jumala nime mitte ilma asjata suhu wötma; sest Issand ei jäta teda nuhtlemata, kes Tema nime kurjaste pruugib.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie Tema nime juures mitte ei nea, ei wannu, ei lausu, ei waleta ega petta; waid et meie seda kõige häda sees appi hüüame, palume, kiidame ja täname.

I. Juhatajad tähendused.

Lutherus kirjutab omas suures katekismuses: „Mis on Jumala nime ilma asjata suhu wötma ehk kurjaste pruukima? Kostus: Kui Issandat Jumalat nimetatakse waletamise wöi kõigesuguse õeluse tarbeks." „Sellepärast on siin nii palju kästud, et Jumala nime mitte kawalal kombel ei pea pruugitud ega suhu wõetud saama, kuna süda küll töisiti teab, nönda kui need teewad, kes kohtu ees wannuwad üks teisele waletades." „Sest Jumala nime ei wöi kurjemalt pruukida, kui et sellega waletad ja petad." „See olgu selle käsu rahwapäraline ja kergem seletus." — „Kõik Jumala nime kurjaste pruukimise kombeid ei ole wöimalik üles lugeda." Siiski wötab Lutherus mönda näitust nimetada: walewandumist, walejutlust, Jumala nime teutamist, Jumala sõna ilmsi laimamist, needmist, lausumist ja üleüldse töik tigeduse toimetamist.

Peale selle wõtab Lutherus Jumala nime õiget pruukimist seletada. Sest Jumala nimi on meile ilmutatud ja antud, et meie seda peame pruukima „tõe ja kõige hea tarbeks, nii kui on: õigeste wanduma, õigeste õpetama, häda sees appi hüüdma, kiitma ja tänama õnne sees j. n. e.," nõnda kui Taw. l. r. 50, 15 ütleb. „Nõnda saab Tema nimi pühitsetud nii kui püha Issa-meie palwus õpetab."

Lõpeks maenitseb Lutherus weel, et noort rahwast peab Jumala nime kurjaste pruukimast kõwaste keeldama, aga selle wastu kihutatud saama, Jumala nime auustada ja alati suus pidada igapäewases palwuses, et lapsed Jumala nime õigeste pruukimist õpiksid „elu harjutuse läbi".

Siit õppigem nüüd mitu asja tähele panema:

1. Lutheruse seletuse kawa. Esite seletab tema Jumala nime kurjaste pruukimist, pärast selle nime õigeste pruukimist.

2. Lutheruse seletuse wiisi. Tema ei taha kõik Jumala nime pruukimise kombeid üles lugeda, waid nimetab aga mõnda kombet näituse tarwis.

3. Lutheruse seletuse silma märki. Tema tahab lapsi ja noort rahwast Jumala nime kurjaste pruukimisest wõõrutada ja õige pruukimisele harjutada.

4. Lutheruse seletamise järge. Tema tähendab „kergemat" seletust ära, ja wõtab peale selle weel edasi seletada. Tema nõu on, et katekismuse õppijaid peab selle käsu mõistmisele saadetama mitte ühel hoobil, waid samm sammult. Kui meie siis Lutheruse weikest katekismust ei taha mitte oma arwamise järele, waid Lutheruse oma nõuu mööda õpetada, siis peame selleşt, mis ülewel suuresţ katekismusest oleme õppinud, ka weikese katekismuse õpetamise tarbeks märki wõtma.

Alama astme jauks ei nimeta Lutherus suure katekismuse juhatamise sees muud kui aga ükspäinis Jumala nime kurjaste pruukimist, kui Jumala nime kurjuse katteks wõetakse. Aga weikese katekismuse sisse on Lutherus ise selle keelmise kõrwa ka Jumala ähwarduse sõna juure pannud. Pealegi on Lutherus suures katekismuses ka nimelt ütelnud, et Jumala nime kurjaste pruukimise keelmisega on ka ühtlasi selle nime õige pruukimine kästud. Kui meie nüüd alama klassi seletust nõnda tahame ära rajada, et keskmise ja ülema klassi seletusele ka ju kindlat põhja walmistame, siis peame alama klassi

õpetamise plaani ka ju seda mööda ära seadma, et keelmine, ähwardus, käskmine järge mööda seletatud saawad. Keskmisel klassil peab see kawa muidugi laiendatud saama, nõnda kui weikese katekismuse seletuse sõnad juhatawad. Aga alamas klassis ei ole Lutheruse oma juhatamise järele mitte waja tema weikese katekismuse seletuse sõnad lastele päha õpetada.

Nüüd hakkagem töösse!

II. Õpetamise plaan ja proow.

A. Alam klass.

1. Keelmine.

a) „Ilma asjata suhu wõtma" on nii palju kui „tühja eest nimetama." Tartu keeli ei loeta tõise käsu keelmise sõna paraku mitte nõnda. Siisti ärgu jäägu asi mitte kõrwale, kui ka sõnade kõla seda kätte ei juhata. Sest lapsik wiis Jumala nime kurjaste pruukida ongi see, et laps nagu kogemata Jumala nime suhu wõtab, otse kui ei oleks see muud kui aga üks kena kõlaga sõna. Ja see'p see on, mis meie selle käsu seletamise juures alati peame meeles pidama: Meie õpetamine peab lastele mõjuma, et iga üks laps oma iga ja oma mõistust mööda Jumala tahtmisest enese kohta oma täis aru saab ja oma taewase Issa tahtmist tõemeeli täita wõtab.

b) Näituseks pane lapse silmade ette, mis jõle asi see on, kui keegi teda tema nime pidi ilma asjata, „tühja eest" wõi „nalja pärast", ühte puhku hüüab. Sest mõistab ja tunneb laps nii kohe, mis tige ja wallatu asi see on, kui inimene selle nime „tühja eest" wõtab nimetada, kes sugugi tühi ei ole, waid on ise Issand ja meie Jumal.

2. Ähwarduse sõna.

a) Seesugune Jumala nime suhu wõtmine („kergel meelel ehk kawatsemata") ongi Jumala nime „kurjaste pruukimine."

b) Niisugust „kurjaste pruukimist" ei salli Jumal; „sest Issand ei jäta teda nuhtlemata, kes Tema nime kurjaste pruugib".

3. Käskmine.

Jumal käsib Taw. l. r. 50, 15: Ja hüa mind appi ahastuse päewal; siis tahan ma sind sest wälja kiskuda, ja sina pead mind auustama".

See salm saab päha õpetatud. Sestsamast ei ole siis enam raske seletada, et Jumal meid käsib Tema nime kahesuguse kombel pruukida:

a) häda sees („ahastuse päewal") palumisega;

b) õnne ajal tänamisega („auustama").

Kokkuwõte: 1. Mis Jumal teelab ja ähwardab 2., Mis Jumal käsib ja tõutab.

B. Keskmine klass.

Tähendus: Siin tuleb ka Lutheruse seletuse sõnu päha õpetada. Õpetamise kawa saab sel klassis nõnda kõlbama:

1. teelmine ja ähwardus;
2. käskmine ja tõutus
3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine (ähwarduse ja tõutuse waral).

Sest Lutheruse seletuse sõnad on kolmejaulised: Esimene jagu on need sõnad: „Meie peame Jumalat kartma ja armastama"; see on esimese käsu alla kokkuwõtmine. Töine jagu on need sõnad: „et meie Tema nime juures mitte ei nea, ei wannu, ei lausu, ei waleta ega peta"; see on teelmise seletus. Siia tuleb ka ähwarduse sõnu wõtta: „sest Issand ei jäta teda nuhtlemata, kes Tema nime kurjaste pruugib". Kolmas jagu on need sõnad: „waid et meie seda kõige häda sees „appi hüüame, palume, kiidame ja täname"; see on käskmise seletus. Siia tuleb Taw. l. r. 50, 15 ja 23 sest Jumala tõutust ka juure wõtta. Et meie nüüd korda nõnda seame, et Lutheruse seletuse sõnade esimene jagu wiimseks jääb, see on muidugi mõista, kui meeles peetakse, et mõtede järg ei taha töist seletamise korda sallida. Sest enne peab teada olema, mis keeldud ja mis kästud on, siis weel wõib õpetatud saada, kust selle käsu täitmine wälja kaswab. Käsu-sõnade kordamisel saagu lastele kätte kinnitatud, et need sõnad kahejärgulised on: Keelmine ja ähwardus.

Keskmise klassi lastega tuleb nüüd seda ülewel tähendatud kawa mööda töist käsku järgmisel wiisil läbi wõtta:

1. Keelmine.

a) Jumal keelab töises käsus: „Sina ei pea Issanda oma Jumala nime mitte ilma asjata suhu wõtma". — Alama klassi õpetuseſt on lastel juba teada, misſuguſt Jumala nime pruukimiſt ſiin keeldakſe, nimelt kui seda „kawatſemata" nimetatakſe.

b) Aga nüüd saagu piibli lugu näituste waral ka filmade ette seatud Jumala nime kawalusega ehk halwa asja pärast pruukimine, ja see sündigu Lutheruse seletuse sõnade korda mööda.

1. Simei neab Tawetit; — 2 Sam. 16, 7. 8. Tawet ei tasunud Simeile mitte, aga Salomo ajal „on Jehowa tema kurjuse jälle tagasi saatnud tema pea peale" (1 kuning. r. 2,44). Seest saab awalikuks Jumala tahtmine, „et meie Tema nime juures mitte ei nea".

2) a. Herodes wandus kergeſt meeleſt kõik teha, mis Herodiase tütar saaks paluma; — Mark. 6, 22–28. — Seſt saab lastele isegi mõista, et meie Jumala nime juures mitte ei pea „wanduma".

b) Joram, Israeli kuningas wandus (2 kun. r. 6,31.) pahaſt meeleſt. Kokku: Mõlemate wandumine on oma pead wandumine olnud. Niisuguſt keelab Jumal ära.

3. See naene Endoris, kellelt Saul läks „õnne paluma lausuja waimu läbi"; — 1 Sam. 28, 7–14.

Naene kardab kuninga endiſt ähwardust mööda nuthluſt; Saul saab tõisel päewal armetul wiisil otsa.

Muidugi saawad lapsed selleſt lousi mõistma, et Jumal meid keelab Tema nime juures „lauſuda".

4. Prohwet Ananja waletab Jumala nime juures: Jerem. 28, 1—11; — ja saab nuhelda: Jerem. 28, 12–17. — Siit õppiwad lapsed, et meie Jumala nime juures ei pea „waletama".

5. Sidkia petab Jumala nime juures. Esek. 17, 12—20; ja saab nuhelda. Jerem. 39, 5—7. (wõi ka Jerem. 34,8—22.) See näitus õpetab, et meie ei pea Jumala nime juures mitte „petma".

Tähendus. Muidugi mõista, et koolmeiſtril keelmata on, ka tõiste näituste waral Luth. seletuse sõnade peale wälja jõuda. Muud

ui seda pidagu koolmeister meeles, et siin parem on, piibli lousi näitusi korjada, kui igapäewase ilma-elu juhtumisteşt ehk sündmusteşt seletusi otsida. Näitused peawad ju asja silmade ette seadma, sedagi tuumakalt ja lihtsal wiisil, nii et lapsed rutu aru saawad. Laialisi jutu tegemist peab siin kõrwale jäetama, ja igapäewase ilma-elu juhtumiste ettejutustamine läheb peagi kawatsemata laialiseks jutu ajamiseks.

d) Igaühe näituse kohta saagu Jumala ähwardus meele tuletatud, ja lastele selle ähwarduse tõeks saamine silmade ette seatud. Kui nüüd keelmine wiimaks on kokku wõetud, et lapsed Lutheruse seletuse sõnu mõistwad lugeda, siis saagu käsu-sõnade ähwardus ka weel kord kõigesuguse Jumala nime kurjaste pruukimise kohta meele tuletatud, nagu selle keelmise jau kinnitamiseks ja lõpeks.

2. Käskmine.

a) Piibli lugu näitus: Jakob Jabboki koolme ääres. Häda on käe — 1 Mos. 32, 4. 7—9; ta palub ja hüüab appi — 1 Mos. 32, 10—12; — ta auustab Jumalat Pnielis — 1 Mos. 32, 31.

Jakob tegi, mis Taw. l. r. 50, 15 on kästud: Ta on häda sees Jumalat appi hüüdnud ja palunud, ning kui ta oli peastetud, Jumalat auustanud (see on: kiitnud ja tänanud).

b) Nõnda kui Jumal Taw. l. r, 50, 15 ärapeastmist tõutab, kui Teda appi hüütakse, nõnda tõutab Jumal ka weel suuremat, kui Teda auustatakse Taw. l. r. 50, 23: „Kes ohwrits toob tunnistust, see auustab mind, ja walmistab teed, et ma temale wõin Jumala õnnistust anda näha rõõmuga". (See wõib ka Israeli lousi Jabboki koolme ääres näidatud saada.)

Jumal paneb oma nime kurjaste pruukimise wastu ähwardust, selle wastu lisab tema jälle oma nime õige pruukimise päraşt tõutust juure. Seda pidi wõib nüüd koolmeister siin kokku wõtta:

1. Mis keelab Jumal tõises käsus?
2. Kuis ähwardab Jumal selle juures?
3. Mis käşib Jumal tõises käsus?
4. Kuis tõutab Jumal selle kohta?

3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

a) Jumal ähwardab nuhelda; sellepäraşt peame meie Teda kartma.

b) Jumal tõutab peasta ja oma õnnistust näitada; sellepäraſt peame meie Teda armastama.

Kokku: 1. Mis nõuab Jumal ka tõiſes käſus meie käeſt omale? Et meie Teda peame kartma ja armastama.

2. Mis tarwis peame meie ka tõiſe käſu kohta Jumalat kartma ja armastama? Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie Tema nime juures mitte ei nea, ei wannu j. t. ſ.

3. Loe tõine käſk! (koor)

4. Mis ſee on? (koor)

D. Ülem klaſs.

Lutheruſe ſeletuſe ſõnad on lastel juba päha õpitud. Sellepäraſt wõib ſelle klaſſi lastega ſelle käſu ſeletamiſt ka juba laiemal ja ſügawamal mõõdul läbi wõtta.

1. Selle käſu wald on Jumala nimi.

a) Jumala nimi on need ſõnad: Iſſand ja Jumal, misga Tema alustus-ſõnas iſi ennaſt nimetab.

b) Jumala nimi on kõik, mille waral Iſſand iſe oma armu, oma wõimuſt, oma auuſtuſt ilmutab.

LR. Nr. 424, 5. (TLR. Nr. 319, 1.)

d) Jumala nimi on kõik ſõnad, misga meie Iſſandat omaks Jumalaks tunniſtame ja nimetame.

2. Keelmine.

a) Lutheruſe ſeletuſeſt need näituſed. — Selle juures peab mõiſtlik koolmeiſter oma koolilaſte elukombeid tähele pannes nende kohta tarwituſt mööda laiemalt ſeletama, mis otſe tarwilik on; nimelt wiſt kergemeeleliſt oma pääd wandumiſt, äkiliſe wiha päraſt neednmiſt (karjalapſed, hobuſtega kimbus olejad tööpoiſikeſed).

b) Saagu Lutheruſe ſeletuſe näituſteſt kokku wõetud, et Jumala nimi ſeda wiſt peab waletamiſe ja tigeduſe katteks wõi käeriiſtaks olema.

d) Argu jäägu ka Jumala nime kerge meelega nimetamine mitte mälestamata.

Siis ſaagu kokku wõetud: Mis keelab ſiis nüüd Jumal tõiſes käſus? Koſtus: Jumal keelab tõiſes käſus, et meie Tema nime ei pea kurjaſte pruukima, ſee on:

1. ei kawatſemata ehk kergel meelel,

2. ega kawalutaſa ehk kurjal meelel.

3. Ähwardus.

Töise käsu sõnade töine pool, ja Kal. 6, 7: „Arge eksige mitte! Jumal ei anna ennast mitte pilkada; sest mis inimene tial külwab, seda tema ka leikab."

4. Käskmine.

a) Lutheruse seletuse näitused. — Siin saagu „kõige hädа sees" ka „kiitmise" ja „tänamise" kohta seletatud, nõnda kui Lutherus ise ühes 4. Kristuse tulemise püha epistli (Wilip. 4, 4—7) jutluses nii elusalt ja mõjusalt seletab, et õige palwetamise wiis on see, kui meie ka otse hädа sees Jumalat oskame kiita ja tänada, nõnda kui Jonas kala kõhu sees on teinud (Jona 2, 10.) ja kolm meest tule ahju sees (Dan. 3, 23 ja Apokriwa raam. Asarja palwe ja kolme noore mehe kiitus tulises ahjus).

Ja et see ka meie aja risti-kogudusel mitte wõõras ei ole, saagu lastele silmade ette seätud LR. Nr. 155 iseäranis 2ʳᵉˢᵗ salmist ja 156 iseäranis 4ᵃˢᵗ salmist. (LLR. Nr. 123 ja 124). Seda ei ole alamas klassis ega keskmises klassis weel nõnda seletatud, sest et esiotsa lapsi harjutada tuleb, et nemad „kõige hädа sees" aga õpikswad Jumalat appi hüüdma ja paluma. Üksnes see, kes seda teinud ja selle juures Jumala tõutuse täitmist (Taw. l. 50, 15) maitsa saanud, wõib weel samm edasi astuda ja ka ära mõista, mis kallis ast see on, „kõige hädа sees" ka „kiitma ja tänama." Ja see on selle pärast ülema klassi õpetuse laiendamiseks jäetud. —

b) Nüüd saagu kokkuwõetud: Mis käsib Jumal siis nüüd töises käsus? Kokkus: Jumal käsib töises käsus, et meie Tema nime peame õieti pruukima, see on:

1. Teda üles tunnistama
2. Tema poole palwet tegema.

5. Tõutus.

Taw. l. r. 50, 15 ja 23. Rom. 10, 13: „Sest igaüks, kes tial Issanda nime appi hüüab, peab õnsaks saama." —

(Apostel Paulus mõistab siin „Issanda" nimega Jesuse Kristuse nime.)

6. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

Kes Jumalat kardab ja armastab, see ei tohi ja sellel ei täi Tema nime kurjaste pruukida, waid see pühitseb Issandat

Jumalat oma südame sees, (1. Petr. 3, 15.) nagu meie esimeses palwes palume: „Pühitsetud saagu sinu nimi.“ —

Kolmas käsk.

Sina pead pühapäewa pühitsema.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie jutlust ja Jumala sõna ei põlga; waid et meie seda pühaks peame, heal meelel kuuleme ja õpime.

I. Juhatajad tähendused.

1. Lutherus wõtab suures katekismuses kolmandama käsu seletamist sellega alustada, et tema esite pühapäewa nime Ebrea keelest tõlgib. „Shabbath“ on nii palju kui „hingamise päew.“ Aga Lutherus seletab nüüd edasi, et hingamise päewa pühitsemine ei seisa mitte selle sees, et meie seda päewa ilma tööta puhkamisega aga mööda saadame, waid see pühitsemine seisab selle sees, et meie Jumala sõna ja jutlust kuuleme ja õpime, ja sedagi mitte wäljaspidisel kombel nagu surnud tegu-orjuse wärki, waid „heal meelel.“ Jah, ta kirjutab otse nimelt: „Sellepärast pane tähele, et selle käsu jõud ja wõimus ei seisa mitte „hingamise“ peal, waid „pühitsemise“ peal, nõnda et sell päewal iseäralikku pühalikku kombet ja harjutust oleks olema.“ — Sest pühapäewa ülem asi on **meie** pühaks saamine. —

See seletus teeb nüüd ka selgeks, mille pärast Lutherus weikeses katekismuses „hingamisest“ mitte sõnagi ei lausu, waid ükspäinis jutlusest ja Jumala sõnast räägib. Sest tema tahab wahet pidada wana lepingu „hingamise päewa“ ja uue lepingu „pühapäewa“ wahel. — Seda on ka meeles pidanud see, kes Luther use weikese katekismuse Eesti keele on wõtnud ümber tõlkida, sest kolmas käsk ei käi meie keeli mitte: „Sina pead hingamise päewa pühitsema,“ waid: „Sina pead pühapäewa pühitsema“.

2. Kui meie nüüd Luther use seletust ette wõtame, misga tema weikeses katekismuses kolmandamat käsku seletab, siis leiame meie ka siingi jälle sedasama kolmejaulist korda, mis meil juba tõise käsu seletuse juures oli tähele panno. Esimene jagu on need sõnad: „meie peame Jumalat kartma ja armastama“; nendega wõetakse kolmas

käsk esimese käsu alla. Töine jagu on keelmine: „et meie jutlust ja Jumala sõna ei põlga.“ Kolmas jagu on käskmine: „waid et meie seda pühaks peame, heal meelel kuuleme ja õpime“. Ehk küll kolmandama käsu sõnad käskmise kombel käiwad, siiski ei muuda Lutherus seda korda mitte ümber, otse kui meie ka neljandama käsu seletusest sedasama muutmata korda leiame, ehk neljandama käsu sõnad ka küll jälle käskmise kombel käiwad. Ja nõnda jääb see kord ehk järg muutmata ka 5ma., 7ma., 8ma., 9ma. ja 10ma. käsu seletuse sees. Muud kui 6ma. käsu seletuses ei ole keelmise jagu, nõnda kui ka esimese käsu seletus sest ilma oli jäetud. See ei ole nüüd mitte kogemata juhtumine, waid selle juures on Lutheruse isenõu olnud, kelleşt meie kuuendama käsu kohal weel laiemalt räägime. — Siin tahame aga selleşt aru saada, mille pärast Lutherus neid käskusid, mis käskmise kombel käiwad (3. ja 4), selleşama korra järele wõtab seletada, kui töisi käskusid, mis keelmise kombel käiwad (2. 5. 7. 8. 9. 10.), tuna nuema aja katekismuse seletajad 3. ja 4. käsu seletusel esite käskmise jau ette wõtwad ja päraşt weel keelmise jau, aga 2. 5. 7. 8. 9. 10. käsu juures jälle wastupidi esite keelmişt, ja päraşt käskmişt seletawad. Kaks asja peame meie siin õppima, mis meile Luther use õpetamise tarkust selgeste näitawad. Esiteks seda: „Noort ja õppimata „rahwaşt peab ühelise kindla wiisi järele õpetatud saama, muidu „saawad nemad pea ekşitatud, ja kaub kõik waew ja töö jälle tühja. (Weikese katekismuse eeskõne.) Ja töiseks seda: Terwe käsu-õpetus on nagu aed, mis üleastumişt keelab, ja selle pooleşt ei tee ka kolmas ega neljas käsk mitte wahet, olgu küll, et need käskmise kombel on antud. Seda käsu-õpetuse keelmise jõudu tahab Lutherus sellega ära tähendada, et tema ühe tau iga käsu kohta esite keelmişt seletab, ja siis weel käskmişt. — Luther use jälgi tahame siis ka meie hoida, kui meie koolilastele, selle „noore ja õppimata rahwale,“ kümme käsku wõtame seletada ja kätte õpetada.

Wõtkem kokku! kolmandama käsu õpetamise kawa saab nüüd Luther use juhatamişt ja jälgi mööda nõnda olema:

1. Pühapäew
2. Pühapäewa pühitsemine
   a) keelmine
   b) käskmine
3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

II. Õpetamise plaan ja proow.

A. Alam klass

ei õpi weel Lutheruse seletuse sõnu; sellepärast jääb selle ülewel tähendatud kawa 3as tükk siin maha.

1. Pühapäew.

a) Jumal on pärast maailma loomist seitsmendama päewa hingamise päewaks pühitsenud ja õnnistanud.

b) Meil ristirahwal on Kristuse ülestõusmise läbi iga nädala esimene päew pühaks päewaks saanud.

d) Peale selle on meil risti-kogudusega weel kolm suurt püha pidada: 1, Kristuse ülestõusmise püha 2, Suwiste eht Nelli pühi 3, Kristuse sündimise püha.

Tähendus. Sest et kristlikku pühapäewa ei saa muidu nimetada, kui Kristuse ülestõusmise waral, siis olgu Kristuse ülestõusmise püha ka esimene suur püha, mis koolmeister lapsi nende oma teadmise järele laseb nimetada. Peale selle saagu Nellipühi nimetatud, ja wiimaks weel Jõulu püha. — Sest nõnda on ka see järg, mill need kolm suurt püha kristlikus kirikus üles on wõetud. Kristuse tõusmise ja Nelli pühi on juba apostlite ajal peetud. (Ap. teg. r. 18, 21; 20, 16) Jõulu püha sai hommiku maal Joannese Chrysostomuse hoole läbi Antiokia linnas esimene kord aastal 376 pärast Kristuse sündimist peetud, ja ka õhtu maal palju iljamine üles wõetud, kui tõised pühad. Kui nüüd koolmeister kõik kolm püha oma laste käest nõnda wiisi on ära küsinud, siis laseku tema kokku wõtta, ja siis õppigu laosed need pühid ses järjes nimetama, kui nemad kristlikul kiriku-aastal üks tõise järele kätte tulewad. Siin wõib ka see laulukene mälestatud saada: „Oh sa rõõmulik, oh sa õnsalik“, — kui lapsed seda laulmise tunnil wõi ka kodu juba on päha õppinud.

2. Pühitsema.

a) Pühapäewal tuleb risti-kogudus kirikusse kokku, Jumala sõna ja jutlust kuulma.

b) Selle tarwis jätakse pühapäewal kõik argipäewa töö seisma.

d) Seſt Jumal on tõutanud: „Kõikis paikus, kus Ma käsin oma nime kuulutada, sinna tahan Ma sinu juure tulla ja sind õnnistada“ (2 Moſ. 20, 21ᵇ).

Selle piibli salmi õppiwad lapsed koolmeistri suust päha.

B. Keskmine klass.

1. Pühapäew.

a) Hingamise päewa seadmine. (Moſ. 2, 1—3). Millal on Jumal hingamise päewa seadnud? Kellele on Jumal seda seadnud? Mark. 2, 27: „Hingamise päew on inimese pärast tehtud, ei mitte inimene hingamise päewa pärast.“ — Mis tarwis on Jumal hingamise päewa inimesele seadnud? 2 Moſ. 20, 8—11, ja 31, 17. „Minu ja Israeli rahwa wahel on see täheks igaweste“

Millal on Jumal seitsmendama päewa uuesti pühaks päewaks kinnitanud? Kui Jumal Sinai mäe pealt 10 käsku kuulutas. Milleks pidi hingamise päew Israeli lastele olema? Sinai mäe all kinnitatud lepingu täheks. Mis pidi sellega tähendatud saama? Hebr. 4, 9: „Seepärast on Jumala rahwal weel üks hingamise aeg ees.“ —

b) Kristlik pühapäew. See tõutus (Hebr. 4, 9) on Jesuse Kristuse läbi tõeks saanud. Joan. 20, 19 j. t. s. Kristus teeb nädali esimese päewa „Issanda päewaks.“ Selle päewa õnnistus on: äralepitamise rahu. See saab Kristuse sõna, see on armu-õpetuse läbi nende kätte, kes seda wastu wõtawad. — Selle tarwis jätab kogudus muud tööd seisma ja tuleb ühte kokku sinna paika, kus Jumal on täskinud oma nime kuulutada. Matt. 18, 20: „Seſt kus kats ehk kolm Minu nimel on ühes koos, seal olen Mina kesk nende seas.“ — Meele tuletatakse jälle 2. Moſ. 20, 21ᵇ.

d) Kristlik kiriku-aasta: Kolm suurt püha. Alamas klassis on lapsed juba tõise peatüki tõise ja kolmandama õpetuse kohta samm sammult kõik need pühad õppida saanud. Siin on selle õpetuse kokkuwõte ja laiendamine parajaste kätte tulemas.

1. Kristuse ülestõusmise püha (Lihawõte, kewade püha).

aa) Walmistamise aeg: Üheksamast pühapäewast enne Lihawõtet. (Kolm esimest pühapäewa: Jumala riigist; kuus wiimast pühapäewa: Paastu- ehk Kristuse kannatamise mälestamise aeg; palmi puude püha ehk Urbe päew — Suur neljapäew — Suur reedi.)

bb) Pühade aeg: kolm pühade päewa järjestikku; oletuse püha.

dd) Rõõmu aeg: Ülestõusnud Kristuse ilmutamised taewaminemise päewast saadik (oletuse aeg).

2. Püha Waimu wäljawalamise püha (Nelli pühi, Suwiste püha.)

aa) Ootamise aeg: Reedist peale taewaminemise püha Suwiste püha laupäewast saadik.

bb) Pühade aeg: kolm pühade päewa järjestikku; oletuse püha (kolmainu Jumala ehk Kolmainuse püha).

dd) Pühapäewad pärast kolmainu Jumala ehk Kolmainuse püha. (Püha Waimu töö kristlikus kirikus ja kristliku kiriku kallal wiimse päewani.) Jautamine: a 10. pühapäew pärast Kolmainuse püha: Jerusalemma ärahäwitamine; b. 20. pühapäew p. Kolm. püha: Suur õhtu-lõõmaaeg; d. wiimsed asjad: wiimne tunnikene, wiimne päew, wiimne kohus, wiimne ots. — (Oletuse aeg.)

3. Kristuse sündimise püha (Jõulu püha, Talwiste püha).

aa) Walmistamise aeg: neli Kristuse tulemise püha. (Kristuse esimene tulemine alanduses; Tema wiimne tulemine auustuses; Tema ongi, kes peab tulema, tõist ei ole meil oodata; Tema on juba kest meie sekka astnud.)

bb) Pühade aeg: Kolm pühade päewa järjestikku; Oletuse püha ehk Jesuse ümberleikamise ja nime päew (uue aasta hakatus); Kristuse ilmutamise (ehk kolme kuninga) püha.

dd) Kristuse ilmutamise püha aeg: 2 kuni 6 pühapäewa pärast kolmekuninga püha (Oletuse aeg).

Nüüd kokkuwõte. Selle juures saab ka kiriku-aasta hakatus ja pühade järg õpetatud.

2. Pühitsema,

see on: pühaks pidama. Jumal on pühapäewa pühaks teinud, meie peame seda pühaks pidama, see on: muist nädali päewist erandama.

a. Keelmine.

1. Piibli lugu näitus: Ülemad preestrid ja Wanemad seerid suurel hingamise päewal pärast Kristuse mahamatmist (Matt.

27, 62—66 ja Taw. l. 41, 9.) Need pölgasiwad Issanda Jesuse sõna nagu pettise sõna.

Siit saagu selgeks tehtud, et meie ei pea Jumala sõna mitte pölgama.

2. Piibli lugu näitus. Apostl. teg. r. 2, 11 ja 13. Suwiste püha jutluse pölgajad Jerusalemmas. Siia saagu ka wõetud Luk. 10, 16: „Kes teid kuuleb, see kuuleb Mind, ja kes teid ära pölgab, see pölgab Mind ära; aga kes Mind ära pölgab, see pölgab Seda ära, kes Mind on läkitanud" ja 1 Sam. 2, 30 b: „Kes mind mitski ei pane, neid peab alwaks peetama."

Siit saagu selgeks tehtud, et meie ei pea ka jutlust mitte pölgama.

Kokkuwõtmine: Ilma Jumala sõnata ja ilma jutluseta ei olegi hingamise päew mitte püha päew, ja kes hingamise päewa walgustuse ära kustutab, sell ei olegi mitte pühapäewa. Sest „õelatel ep ole ühtegi rahu, ütleb Jehowa" (Jes. 48, 22). Kes jätab siis pühapäewa pühitsemata? Kostus: See jätab pühapäewa pühitsemata, kes jutlust ja Jumala sõna pölgab. Mis keelab siis nüüd Jumal kolmandamas käsus? „Et meie jutlust ja Jumala sõna ei pölga." (Koor).

b. Käskmine.

1. Apostl. teg. r. 2, 41. 42 ja 47. Need kolmtuhat Jerusalemmas, kes Nelli pühil apostlite jutlust heal meelel wastu wõtsiwad, apostlite õpetusesse alati jäiwad, ja said „ära peastetud". Luk. 11, 28: „Õnsad on need, kes Jumala sõna kuulwad ja seda tallele panewad."

Siit saagu selgeks tehtud, et meie peame jutlust ja Jumala sõna heal meelel kuulma ja õppima, ja sedawiisi pühaks pidama.

2. Kokkuwõtmine: Kes pühitseb pühapäewa õieti?

Kostus: Kes jutlust ja Jumala sõna pühaks peab, see on: kes seda heal meelel kuuleb ja õpib, see pühitseb õieti pühapäewa. Mis käsib siis nüüd Jumal kolmandamas käsus? „Et meie jutlust ja Jumala sõna pühaks peame, heal meelel kuuleme ja õpime."

3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

a) Saagu meele tuletatud Luk. 10, 16; 1 Sam. 2, 30; Jes. 48, 22; saagu ka ette seatud, mis Issand Jesus ütleb Matt. 7, 21—23; ja siis saagu LR. Nr. 491, 4 lastele kätte õpetatud:

Kes taewa Jssa sõna healt
Ei ole kuulda wõtnud,
Waid ööd ja päewad siit ja seält
On tühja rikkust nõudnud,
See peab warsi minema
Siis kurja waimu seltsiga
Kristuse juurest põrgu.
(T. LR. Nr. 377, 4.)

Siit saagu lastele kinnitatud, et „meie peame Jumalat kartma.“

b) Saagu meele tuletatud Matt. 18, 20; Luk. 11, 28, ja mis armu nõu Jumalal meie päraſt on wõetud, ning meile ka ilmutatud. LR. Nr. 196, 5 päha õppida:

Su arm su heldest südamest
Nüüd tuleb rohkest meile;
Siin ilmas ja ka igawest
Sa waatad meie peale,
Et meie wõime usuga
Su auu riiki pärida
Kui sinu päris rahwas.
(T. L.-R. Nr. 168, 5.)

Siit saagu lastele kinnitatud, et „meie peame Jumalat armastama.“

d. **Kokkuwõtmine**: Mis nõuab Jumal ka kolmandama käsu kohta meie käest? Et meie Teda peame kartma ja armastama. Mis tarwis peame meie ka kolmandama käsu kohta Jumalat kartma ja armastama? Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie jutlust ja Jumala sõna ei põlga, waid et meie seda pühaks peame, heal meelel kuuleme ja õpime. (Koor.)

D. Ülem klass.

Lutheruse seletus on selle klassi lastel juba päha õpitud.

1. Pühapäew.

a) Wana lepingu hingamise päewa seadmiseſt ja tähendamiseſt saagu korratud, mis keſkmisel klaſſil oli õppida. Laiendamiſt saagu ſelle läbi, et koolmeiſter lühidelt ka weel Piibli lugu õpetuſeſt meele tuletab wana lepingu pühide korda. (Paasa, Nellipühi, Lehtmajade püha.)

b) Kriſtliku pühapäewa ja kiriku-aasta päraſt on juba keſkmiſel klaſſil põhjus-õpetus kätte saadud.

Siin saagu laiendamiſeks juure liſatud: Risti-kogoduſe jumala-teenistuſe kord kirikus. (aa. Ettewalmistamine pihtil ehk pattalkäimiſega; bb. Jumala sõna kuulutamine ja palwega omaks wõtmine; dd. Sakramendi jagamine.)

2. Pühitſema.

a) Keelmine. Õppigu lapſed mõiſtma, mis päraſt Lutherus ei töö tegemiſeſt ega hingamiſeſt sõnagi ei lauſu. Seſt peaaſi on pühapäewal, ei mitte et ihu tööta peab ſeisma, waid, et süda Jumala sõnaſt ja jutluſeſt ilma ei jäeta. Siia saagu Ebr. 10, 24. 25 wõetud: „Ja pangem tõine tõiſt tähele, et meie tõine tõiſt armastuſe ja hea tegude poole kihutame: Ja ärge jätkem mitte maha oma koguduſt, nõnda kui mõnel wiis on, waid maenitſegem tõine tõiſt, ja ſeda palju enam, et teie näete, ſeda päewa ligi tulewat.“

Siit saagu ſelgeks tehtud, et koguduſe kokkutuleku päraſt argipäewa töö maha peab jääma. Seſt kes töötegemiſeſt enam lugu peab, kui koguduſe koosolekuſt, ſee põlgab ju Jeſuſt Kriſtuſt ja Jumala õnnistamiſt ära (Matt. 18, 20 ja 2 Moſ. 20, 21 b). Seepäraſt laulab ka risti-kogudus: L.-R. Nr. 209, 1. (T. L.-R. 171, 1.)

b) Käſkmine. Rom. 10, 17: „Seepäraſt tuleb uſk kuulutamiſeſt, aga kuulutamine Jumala sõna läbi“, ja Jak. 1, 22 (27). „Aga olge sõna tegijad, ja ei mitte ükspäinis kuuljad, et teie walemõtlemiſe läbi endid ei peta.“ Need tunnistuſed näitawad, et pühapäewa ülem aſi on meie pühaks ſaamine uſu teel. T. L.-R. Nr. 171, 16.

d) Kokkuwõtmine. Kõik töötegemine ja kõik tööſt puhkamine on Jumala oſauſes ſee õige, mõiſtlik Jumala teenistus, milleſt apoſtel Paulus kirjutab Rom. 12, 1: „Seepäraſt maenitſen mina teid, wennad, Jumala ſuure ſüdameliku halaſtuſe läbi,

et teie annate omad ihud elawaks, pühaks ja Jumala meele päralisteks ohwriks: see olgu teie mõistlik Jumala teenistus." Aga ilma Jumalata on kõik meie töötegemine niisama kui ka kõik meie hingamine awalik wäärjumala teenistus, nii kui seesama apostel Paulus seda tähendab Wilip. 3, 18. 19: „Sest mitu käiwad, kellest ma teile sagedaste olen ütelnud; aga nüüd ütlen mina ka nuttes, neid Kristuse risti waenlased olewat, kelle ots on hukatus, kelle jumalon nende kõht, ja kelle au on nende häbi sees, kes maapealsed asju nõudwad."

3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

Mis katkismises klassis on õpetatud, see saab ka ülema klassi jauks weel jätkuma, muud kui saagu weel ette pandud, et kolmandama käsu kohta selgeks saab, kuida esimese ja teise käsu täitmisega lugu on. Sest kes Issandat tõega omaks Jumalaks peab, see wõtab ka Issanda, oma Jumala nime appi hüüda, paluda, tänada ja kiita otse Issanda päewal ja seal paigas, kuhu Issand ise oma nime mälestuse on seadinud (2. Mos. 20, 21), ja wõtab Jumala kojas, see on kristlikus kirikus, Teda Waimus ja tões kummardada (Joan. 4, 24). LLR. Nr. 171, 17.

Kolme esimese käsu alla kokkuwõtmine.

Suures katekismuses wõtab Lutherus kolmandama käsu lõpul kolm esimest käsku kokku: „Siia maale oleme meie kolm esimest käsku õppinud, mis Jumala poole tähendawad. Esiteks, et Teda kõigest südamest usutakse, Teda kardetakse ja armastatakse kõige meie elu sees. Teiseks, et Tema püha nime kurjaste ei pruugita ei waletamiseks ega ühegi kurja tembu tarbeks, waid Jumala kiituseks, ligimese ja ise oma tuluks ja õnsaks saamise tarbeks. Kolmandamaks, et hingamise korral Jumala sõna hoolega pruugitakse, et kõik meie tegu ja elu selle järele läheks." — Sest wõtku koolmeister omale ka juhatust.

Alamas ja katkmises klassis saagu nüüd nõnda need kolm käsku kokku wõetud: Esimene käsk nõuab, et meie peame Jumalat südamega uskuma: teine käsk, et meie peame Jumalat suuga

paluma; kolmas käsk, et meie peame Jumala sõna püha ehk tarbeks pruukima. Kõik kolm käsku kokku nõuavad ühte viisi, et meie peame Jumalat kartma, armastama ja tema peale lootma.

Ülemas klassis: Esimese käsu vald on Issanda, meie Jumala, oma au ja arm; teise käsu vald on Tema nimi; kolmandama käsu vald on Issanda päew. See kõik nõuab, et meie Jumalat peame üle kõige asjade kartma ja armastama ning Tema peale lootma.

Igas klassis saagu selle kokkuwõtmise lõpul Issanda Jesuse sõna päha õpetatud wõi jälle meele tuletatud Matt. 22, 37—40: „Aga Jesus ütles tema wastu: Sina pead Issandat, oma Jumalat armastama kõigest omast südamest, ja kõigest omast hingest, ja kõigest omast meelest. Seesama on esimene ja suur käsu sõna. Aga teine on selle sarnane: Sina pead oma ligimest armastama kui iseennast. Neis kahes käsusõnas on kõik käsk ja prohwetid koos."

Selleſt sõnast saagu kümne käsu jautamine selgeks tehtud, et kolm esimest käsku tähendawad Jumala poole, seitse wiimast käsku ligimese poole, nõnda kui ka Lutherus suures katekismuses kirjutab: „Nüüd tulewad seitse teist käsku, mis meie ligimese poole tähendawad; nende seast on esimene ja ülem see: „Sina pead oma isa ja oma ema auustama." — Nõnda kui Issanda Jesuse sõnaga kolm esimest käsku kokku wõetakse (Matt. 22, 37. 38), otse nõnda juhatawad meid ka Issanda Jesuse kokkuwõtjad sõnad Matt. 22, 39 teise käsu-laua juure.

Neljas käsk.

Sina pead oma isa ja oma ema austama, et sinu käsi heasti käib, ja sina kaua elad maa peal.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma wanemaid ja isandaid ei põlga ega wihasta; waid et meie neid austame, neid teenime, nende sõna kuuleme, ja neid armsaks ja kalliks peame.

I. Juhatajad tähendused.

1. Neljandama käsu sõnad ei käi Lutheruse kahe katekismuse sees mitte ühte moodi: Suures katekismuses ei kirjuta Lutherus muud kui paljalt käskmise sõnad: „Sina pead oma isa ja oma ema austama," kuna tema weikeses katekismuses ka weel tõotuse sõnad juure lisab: „et sinu käsi heasti käib, ja sina kaua elad maa peal." Aga sellegipärast ei unusta Lutherus ka suures katekismuses mitte tõotuse sõnu seletamata; nõndasamuti ka käsib tema ähwardust lastele ette panna, et seda selgemine mõista oleks, kui suurt lugu Jumal ise wanematest ja isandatest peab. Ja nimelt seab Lutherus suures katekismuses need tükid iseäranis ette, mis neljandama käsu seletamisel peab lastele ette pandama. Need tükid on: 1, Wanemate seisus. „Jumal wõtab neid enese tõrwa." — 2, Sest tulgu lastele auupaklikku meelt oma wanemate wastu. 3, Wastupanemisega äritawad lapsed Jumalat ja wanemaid wihale. 4, Laste tänulik meel saagu äratatud see läbi, et nende meele tuletatakse, kuida nemad kõik head ihu ja elu poolest oma wanemate käest on saanud ja ikka weel wastu wõtawad. 5, Tõotus ja ähwardus tinnitagu laste südamele seda neljandamat käsku, et nemad aru saawad, „mis suurt lugu Jumal sõnakuulmisest peab, sest et Tema seda nii suureks paneb, et Temal enesel sest nii hea meel on, ja et Tema ise sellele nii rohket palka lubab, pealegi nii kangeste ja waljuste järele kuulab ja nuhelda wõtab neid, kes selle wastu teewad. — Seda kõik räägin mina, et

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

seda noorele rahwale heasti saagu kätte kinnitatud. Sest ei keski ei usu, kuis ainult waja seda käsku on; — need sõnad on liht ja kerged sõnad, igamees mõtleb, et ta neist küllalt aru saab; sellepärast mintakse neist kergelt üle ja wahitakse muid asju, ei mõisteta ega usuta, et Jumalat nii raskeste wihastatakse, kui seda käsku kõrwale jäetakse, ei panna ka tähele, mis kallist, Jumala meele päralist tegu tehakse, kui seda peetakse." —

Weikeses katekismuses seletab Lutherus neljandama käsu jälle oma wiist järele kolmes jaus: 1, Esimese käsu alla kokkuwõtmine, 2, keelmine, ja 3, käskmine.

Kui meie siis nüüd Lutheruse jälgi mööda neljandama käsu seletamist tahame ette wõtta, siis on meil wiis tükki tähele panna:

1. keelmine
2. käskmine
3. tõutus
4. ähwardus
5. esimese käsu alla kokkuwõtmine.

Et meie siin ähwardust mitte keelmise järele ei sea, nõnda kui tõise käsu seletamisel, selle poolest on meil head põhja küll. Sest esiteks hoiab Lutherus ise seda korda suures katekismuses; ja tõiseks saab otse ähwarduselt kõige hõlpsamine esimese käsu alla kokkuwõtmisele edasi minna. Meie jääme selle kawaga weikese katekismuse jälgi peale, sest meie ei tee muud, kui et meie tõutust ja ähwardust sidemeks pruugime, mille waral meie esimese käsu alla kokkuwõtmisele jõuame, seda wiist ühtlasi selgeks tehes, mis suurt lugu Jumal ise neljandamast käsust peab. Ja see'p see on, mis Lutherus suures katekismuses käsib teha. —

2. Weikeses katekismuses wõtab Lutherus need käsusõnad: „oma isa ja oma ema" kokku ja nimetab neid ühe nimega „oma wanemaid"; selle wastu jälle nimetab tema ka weel „isandaid" nende kõrwal, ja laiendab sedawiist neljandama käsu walla. — Seda sõna „auustama" seletab Lutherus weikeses katekismuses kolmejärgulise seletusega: „teenima, sõna kuulma, armsaks ja kalliks pidama." — Sest Jumal **teeb** auusaks, aga meie **peame** auusaks (just nõnda kui ka kolmandamas käsus sõna „pühitsema" kahesuguse tähendusega sai pruugitud: Jumal teeb pühaks, ja meie peame pühaks). Wanemate ja isandate ühine auu märk on see, et neil wõimust on

käskida ja keelda; seda wõimu on Jumal ise neile annud pidada. Sest Jumal ise on see päris Issa ja ainus Issand. Lastele saagu ka selgeks tehtud, et Jumal ise oma auu ja wõimust inimeste kätte on annud hoida, nõnda et wanemad ja isandad oma laste ja alamate kohta peawad Jumala asemikud olema.

Siis saab nüüd täielik kawa olema:

1. wanemad ja isandad
2. keelmine
3. käskmine
4. tõutus
5. ähwardus
6. esimese käsu alla kokkuwõtmine.

II. Õpetamise plaan ja proow.

A. Alamas klassis.

Tähendus: Otse nõnda, kui esimene käsk esimese käsu-laua esiotsas seisab, otse nõnda seisab ka neljas käsk jälle teise käsu-laua esiotsas. Pealegi on neljas käsk teise käsu-laua peal, jah, terwe käsu-õpetuse sees see päris laste käsk. Selle pärast kõlbab ka neljandamat käsku lastele tähtjaks teha selle läbi, et siin nõndasamuti kui esimese käsu juures Lutheruse seletuse sõnu ka ju alamas klassis kätte õpetatakse. Esimese ja neljandama käsu ühesuguse kombel õpetamine saadab last aimama ja wiimaks ka mõistma, et esimene ja neljas käsk ka sisu poolest ühte märki jookseswad. Muidugi saab mõistlik koolmeister teadma, et sellegipärast neljandamat käsku alama klassi lastele ei wõi sedasama wiisi õpetada, kui kesimise wõi ülema klassi lastele. Laste arusaamise jõud on igas klassis isesugune, ja seda mööda tuleb ka igas klassis õpetamise piiri ja mõõtu panna. Alama klassi lastele tuleks nüüd neljandamat käsku eht waheste nõnda wiisi õpetada:

1. Wanemad ja isandad.

a) Issa ja ema nimetatakse ühe nimega wanemateks. Wanemate wõimus on, et nemad wõiwad oma lapsi käskida ja keelda.

Wanemate au on, et nende käes on see wõimus, mis päris Jumala wõimus on.

b) Isandad on need inimesed, kellel ka sedasama wõimust on, eht nemad küll meie ihulikud wanemad ei ole.

Seda wõimust on Issand ise isandatele annud; ja nõnda on siis ka isandatel Jumala auu pidada.

d) **Kokkuwõtmine.** Kelle auu ja kelle wõimust on wanematel ja isandatel pidada?

Sest kes on Jumal kõigele loodusele ja kes on Tema iseäranis meile ristirahwale?

2. Keelmine.

a) Mida ei tohi siis mitte teha, kui wanemad wõi isandad käsiwad wõi keelwad? Siis ei tohi mitte wastu panna.

1. Sellega saawad nemad halwaks pandud; halwaks panema on põlgama.

2. Sellega saawad nemad wihale kihutatud; wihale kihutama on wihastama.

b) **Kokkuwõtmine.** Jumal tahab neljandamas käsus, „et meie oma wanemaid ja isandaid ei põlga ega wihasta.“

3. Käskmine.

a) Mis peame meie oma wanematele ja isandatele selle wastu küll tegema? Meie peame neid auustama.

1. Josep teenib oma isa; — 1 Mos. 37, 2. 13. 14. (Kuidas auustas Joosep oma isa kodu? Josep teenis oma isa, ei mitte silmakirjaks, waid wagast südamest.)

2. Jesus kuuleb oma wanemate sõna, — Luk. 2, 51. (Kuidas auustas Jesus oma wanemaid? Jesus kuulis nende sõna, eht nemad küll Tema sõnast ise aru ei saanud.)

3. Josep tuleb oma haiget isa waatama (1 Mos. 48, 1. 2.); nutab teda pärast tema suremist (1 Mos. 50, 1.); matab teda auusaste maha (1 Mos. 50, 2—13). (Kuidas auustas Josep oma isa, kui tema ise ju suur isand oli? Josep pidas oma isa armsaks ja kallis.)

Tähendus: Iga piibli lugu näituse kohta saagu kinnitatud, et Jumal meie käest otse niisugust wanemate auustamist nõuab. — Need näitused on wõetud sellest piibli lugude waranduset, mis alama klassi lastel juba tutwad on. — Et need näitused isandate kohta ei tähenda, see ei tee wiga; sest alama klassi laste suurem hulk

ei olegi weel teenijate seisuses, waid alles kodupaigus wanemate juures elamas. Sellepärast on sest küll, et selle klassi õpetusel wanematest laiemalt räägitakse, kui isandatest, ja et isandaid juba eštotsa wanematega ühearulisteks pannakse.

b) **Kokkuwõtmine:** Kuidas peame meie oma wanemaid ja isandaid austama? Meie peame „neid teenima, nende sõna kuulma, ja neid armsaks ja kallits pidama."

Mispärast peame meie neist nii suurt lugu pidama? Sellepärast, et neil Jumala au ja wõimu on pidada, ja et meie nende käest kõik head saame, mis meile ihu ja elu poolest waja tuleb.

Tähendus: Siin on paras koht, Lutheruse juhatust mööda laste tänulikku meelt äratada. Nüüd weel lühidelt kokku: Mis keelab Jumal neljandamas käsus? Mis käsib Jumal neljandamas käsus?

4. Tõutus.

(Tõutuse sõnad saawad siin iseäranis jälle ette loetud.)

a) Josepi käsi käis heasti (1 Mos. 50, 20).

b) Josep elas kaua maa peal (1 Mos. 50, 22. 23.).

d) **Kokkuwõtmine:** Kelle käest tunnistas Josep kõik seda head kätte saanud olewat?

Kuis tõutab Jumal iga ühele, kes oma isa ja oma ema austab?

Kus peab selle käsi heasti käima ja kus peab ta kaua elama?

5. Ähwardus.

a) Kui sina nüüd tahad seda tõutust ka omale pärida, siis austa oma wanemaid ja isandaid. Aga kui sina neid mitte ei austa, siis pead teadma, et sina Jumalat ennast põlgad ja wihastad, kes sinu taewane Issa on ja sinu Issand. — Aga Jumal ei lase ennast põlgada.

b) Sellepärast ütleb ka Jumal ise 5. Mos. 27, 16: „äraneetud olgu, kes oma isa ja oma ema halwaks paneb, ja kõik rahwas ütelgu: Amen."

d) **Kokkuwõtmine:** Wana-sõna ütleb: „kes üle wanema läheb, see läheb ju üle Jumala."

Mille pärast ähwardab Jumal siin nii kangeste, ja tõutab ka jälle nii armsaste? Selle pärast, et Jumala oma au on wanemate ja isandate käes hoida.

6. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

a) Mis tarwis ähwardab Jumal nii kangeste? Selle tarwis, et meie Teda peame kartma.

b) Mis tarwis tõutab Jumal nii armsaste? Selle tarwis, et meie Teda peame armastama.

d) Kokku: Mis tarwis ähwardab ja tõutab Jumal siin? See tarwis, et „meie peame Jumalat kartma ja armastama". (Koor.)

Mis tarwis peame meie selle neljandama käsu kohta Jumalat kartma ja armastama?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma wanemaid ja isandaid ei põlga ega wihasta; waid et meie neid austame: neid teenime, nende sõna kuuleme, ja neid armsaks ja kalliks peame. (Koor.)

B. Keskmine klass.

Tähendus. Kes kooli on pidanud, see teab küll, et alama klassi lapsed, kui nemad tõisel talwel jälle kooli tulewad, suurem jagu enam ei mõista peast neid Lutheruse seletuse sõnu ilma takistamata selgeste ära lugeda. Sellepärast peab koolmeister ka keskmise klassi lastega jälle algi õpetamise silmamärgiks wõtma, et tema neid Lutheruse seletuse sõnu peale saaks saatma. Aga sest et nüüd lapsed on juba wanemad ja mõistuse poolest tugewamad, siis peab koolmeister rohkemast materialist ja mõistuse laiendatud piiri mööda seda toimetama, nii kui selle klassi laste kohta paras on.

Käsu-sõnad saawad küll jälle ruttu kätte kinnitatud, aga nüüd saagu ka sedamaid lastele selgeks, et need sõnad kahejärgulised on: käskmine ja tõutus.

Nüüd seletamine!

1. Wanemad ja isandad.

Sedasama, mis alamas klassis.

2. Keelmine.

a) Ei ükski laps ei tohi oma wanemaid wastupanemisega põlgada ega wihastada; aga ka mitte wastumeelse sõnawõtmisega. 1 Sam. 2, 30b.

b) Sedasama tuleb nüüd ka „isandate" kohta iseäranis

seletada; ja selle juures wõib ka päha õpetatud saada Rom. 13, 2a: „Kes nüüd ülemate wastu paneb, see paneb Jumala seadmise wastu."

3. Käskmine:

Ka siin saagu nüüd „isandad" iseäranis wanemate kõrwal nimetatud, ja nimelt nõnda, et selle tarbeks ka iseäralik piibli lugu näitus juure wõetakse, et siiski mitte majalt, kui laste teaduse waraſt. Sellepäraſt wõib 1 Moſ. 24. Elieserit siia wõtta, ja nimelt nõnda wiſt:

1 Moſ. 24, 1—9. — Elieser teenib oma isandat.

1 Moſ. 24, 10. — Elieser kuuleb oma isanda sõna.

1 Moſ. 24, 12—14. — Elieser peab oma isandat armsaks ja kalliks.

1 Petr. 2, 18. „Teie, sulaseд, kuulge kõige kartusega oma isandate sõna, et mitte ütspäinis heade sõna, kes järele andwad, waid ka tigedate sõna." (Saab selle õpetuse jau lõpeks päha õpetatud.) Muidu saab siin meele tuletatud kõik, mis alamas klaſſis selle jau sees on õpetatud.

4. Tõutus.

a) Piibli lugu näitus: Joſep (1 Moſ. 50, 20. 22. 23) nõnda kui alamas klaſſis. Juure lisada tuleb Rom. 8, 28: „Aga meie teame, et kõik heaks tuleb neile, kes Jumalat armastawad, kes tema ennepeetud nõuu järele on kutſutud.

b) Mistarwis tõutab Jumal seda otse siin neljandama käsu kohta? Seetarwis, et meie seda enam usinad olekſime, oma wanemaid ja isandaid austama.

5. Ähwardus.

a) Piibli lugu näitus: Eli pojad (1 Sam. 2, 23—25. 34). 5 Moſ. 27, 16; Rom. 13, 2ab. saawad meele tuletatud.

b) Mispäraſt wõtab Jumal ise nii waljuste wanemate ja isandate auu eest seista? (Sellepäraſt, et wanemate ja isandate käes Jumala oma au on hoida.)

6. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

Otse nõnda kui alamas klaſſis.

D. Ülem klass.

Käsu sõnad ja Lutheruse seletus peawad selle klassi lastel küll juba peas olema. — Sellepärast saab õpetamise wiis ja mõõt ka töist sugu olema, kui alamas ja keskmises klassis, ehk küll kawa ka siin üleültse seksamaks jääb.

1. Wanemad ja isandad.

a) Isa ja ema on ühtekokku „wanemad".

aa) Nende asemikud: kasuwanemad, leiwawanemad, majawanemad, õpetajad, koolmeistrid.

bb) Nende näulised: kõik wana rahwas.

b) Isandad: peremees ja perenaene; wallawalitsus, riigiülemad.

Kokkuwõtmiseks:

Rom. 13, 1: „Iga hing heitku ülemate alla, kellel kõigeülem meelewald on, sest ülemat ep ole muidu kui Jumalast; aga kes ülemad on, need on Jumalast seatud."

d) Wanemad ja isandad kokku: Nende ammet on Jumala käsu järele ja sellepärast Jumala nimel walitsemine. Sellepärast on nemad ka Jumala auuga ehitatud, et nemad ka Jumala oma nime kandwad „Isa" ja „Isand".

2. Keelmine.

a) Põlgama: Näuga ja sõnaga: Ham. (1 Mos. 9, 22,) sõna ja tööga: Tatan ja Abiram. (4 Mos. 16, 12—14 ja 25—27.)

b) Wihastama. Noa (1 Mos. 9, 24—27). Eliisa (2 Kun. 2, 23. 24).

Õpet. sõn. 30, 17: „Seda silma, mis isa irwitab, ja ei taha ema sõna kuulda, peawad kaarnad jõe ääres wälja nokkima, ja kotkapojad seda ära sööma."

d) Wanemad ja isandad peawad seda nende kätte ustud auu ka hoidma, ja sellepärast põlgajaid ka nuhtlema. — (Eli; Tawet ja Absalom).

3. Ähwardus.

Sellepärast, et wanematel ja isandatel Jumala auu on hoida, siis wõtab ka Jumal ise selle eest seista see walju sõnaga 5 Mos. 27, 16. Mis needmine see on, seletab Taw. l. 109. (ette lugeda.)

4. Käſkmine.

a) Teenima. Nõnda kui keſkmiſes klaſſis, muud kui ſaagu weel juure wõetud Eweſ. 6, 5—8: „Teie, ſulaſed, kuulge nende ſõna, kes teie iſandad on liha pooleſt, kartuſe ja wäristuſega, oma ſüdame wagaduſes, nõnda kui Kriſtuſe ſõna: Ei mitte ſilmakirjaks teenides, kui need, kes inimeſte meele päraſt püüdwad olla, waid kui Kriſtuſe ſulaſed, kes Jumala tahtmiſt ſüdameſt teewad, kes heal meelel Iſſandat teeniwad, ja mitte inimeſt: Ja teadke, mis head keegi iial ſaab teinud, et tema ſeda ſaab taſutud Iſſanda käeſt, olgu ſulane wõi wabat inimene.“ Rom. 13, 5: „Seepäraſt on tarwis, et teie alla heidate, ei mitte ükſpäinis nuhtluſe, waid ka ſüdametunniſtuſe päraſt.“

Neid püha kirja tunniſtuſi ei anta mitte päha õppida, waid lapſed lugewad neid iſe tunnis piibliſt ette.

b) Sõna kuulma. Nõnda kui keſkmiſes klaſſis; juure ſaab wõetud Ebr. 13, 17: „Kuulge omad juhatajad, ja wõtke nende ſõna; ſeſt nemad walwawad teie hingede eeſt, nõnda kui need, kes wastuſt peawad andma, et nemad ſeda rõõmuga teewad, ja ei mitte ohkades; ſeſt teil pole ſeſt mitte kaſu.“

d) Armſaks ja kalliks pidama. Nõnda kui keſkmiſes klaſſis; juure wõetakſe piibli lugu näitus: 2 Sam. 15, 19—22: Ittai peab oma kuningat Tawetit armſaks ja kalliks.

Jeſus on ka neljandama käſu täitmiſe pooleſt meile eeskuju jätnud, et meie Tema jälgi mööda peame käima. LR. Nr. 297, 1. 5. 7. (T.L.R. Nr. 249, 2. 4. 6.)

5. Tõutus.

Piibli lugu näitus: Rut. (Ruti r. 1, 16. 17; 4, 9—17.)

Kokkuwõtmine: 1. Jumal on iſe oma auu wanemate ja iſandate kätte annud pidada;

2. Jumal iſe wõtab wanemate ja iſandate auu oma hoidmiſe alla.

3. Jumal iſe teeb oma tõutuſt ja oma ähwarduſt, mis Tema neljandama käſu juure pannud, otſe wanemate ja iſandate läbi laſte ja alamate kallal tõeks.

Saagu weel loetud, ei mitte päha õpetatud: Sir. 3, 10: Seſt inimeſe au on tema iſa auuſtuſeſt, ja ema, mis ärateutatud, on laſtele teutuſeks.“ —

6. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

a) Wanemate ja isandate taga seisab isandate Issand. See, kellest kõik suguwõsad taewas ja maa peal lapsiks nimetatakse (kes see õige Issa on üle kõiki, keda lapsiks hüütakse olgu taewas wõi maa peal) (Ewes. 3, 15), see on: Jumal ise.

b) Sellepärast tuleb sest, mis meie oma wanematele ja isandatele teeme wõi ka tegemata jätame, nähtawale, kuidas meie südame olek Jumala wastu on; ja nõndasamuti saab ka meie õige olek Jumala wastu neljandama käsu täitmist nagu walmist wilja nähtawale saatma. Malak. 1, 6.ab: „Poeg austab isa, ja sulane oma isandat: kui Mina nüüd isa olen, kus on Mu au? kui Mina nüüd Issand olen, kus on kartus Mu eest? ütleb wägede Jehowa."

d) Meie südame õige olek Jumala wastu on see, mis esimesest käsust siit saadik ikka jälle oleme õppinud, et meie Jumalat kardame ja armastame. —

Liisa. Tartu keeli käiwad Lutheruse seletuse sõnad nattuke töist wiisi, nimelt lõpul: „armsas ja ausas pidama." Siiski ei ole mõtede sisu selle läbi mitte töiseks muudetud. Tallina keeli sõnad: „armsaks ja kalliks pidama" tulewad selle wana-sõna järele: „Mis armas, see kallis;" ja Tartu keeli sõnade järg annab seda mõtet kätte: „Mis ausa, see armas." — See wahe tuleb sest, et Lutherus on kirjutanud: „lieb und werth haben." Sest „werth" wõib tumbagi tähendada, nii heasti „kallis," kui ka „auus" (ehk „ausa"). Küllab need piibli lugu näitused isegi seletawad, et määrus on seesama, olgu ka et sõnade kõla näitab wahet tegewat. —

Wiies käsk.

Sina ei pea mitte tapma.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma ligimese ihule ühtegi kahju ega kurja ei tee; waid et meie teda aitame ja temale head teeme kõige ihu häda sees.

I. Juhatajad tähendused.

1. Waatkem jälle, mis juhatust Lutherus omas suures katekismuses meile annab! Tema seletab siin esite keelmist ja wõtab

siis lühidelt ühte kokku nimetada, mida „kohtlaste lastele“ waja seletada: Et ei tohi kellelegi haiget teha, a) ei käega ehk tööga; b) ei keelega ehk iõna ja nõuuga; d) ega ühelgi kuuslikul kombel ehk wiisil. e) Süda ei pea wiha ega waenu pidama. „Nõnda peab ihu ja hing waga olema igaühe wastu, iseäranis waenlase wastu. Sest sõbrale kurja tegema ei ole enam inimese, waid kuradi töö.“ Peale selle seletab tema edasi, et wiies käsk saab rikutud, ei mitte ükspäinis sellega, et ligimesele kurja tehakse, waid ka sellega, et head tegemata ja abi andmata jäetakse; „kes ei aita ja ei peasta, see on tapnud, sest ta on tõisele armastust ära keelnud.“ Matt. 25, 41 j. t. s. — Wiimaks wõtab Lutherus selle käsu keelmist ja käskmist kokku: Meie ei pea mitte ühelegi inimesele kurja saatma ega soowima, waid igaühele kõik head ja armastust tegema, iseäranis oma waenlastele. „Seega nõuab Jumal siis meie käest wagadust ja kannatust, armastust ja armutegu meie waenlaste wastu, sest et meil nii armulik ja helde Jumal on, kui esimesest käsust oleme õppinud.“

Siit paistab meile kolm jagu wastu: keelmine, käskmine, esimese käsu alla kokkuwõtmine. Weikese ehk „kohtlase“ lastele ei käsi Lutherus muud kui keelmist seletada, misga Jumal ka meid igaühte oma warjamisele wõtab, et meie ihu ja elu muu rahwa wiha eest wõiks kahjuta olla.

2. Waatkem nüüd, kuidas wiiendama käsu sõnad ja Lutheruse seletus weikese katekismuse tõine tõisega kokku sünniwad! Wiies käsk käib palja keelmise kombel: „sina ei pea mitte tapma,“ ja jätab ka nimetamata, keda meie ei tohi tappa. Lutherus nimetab seda: see on meie ligimene, ja ajab piiri weel kitsamaks, kui tema ligimese „ihust“ räägib ja sellega tähendab, et siin ei pea muust kui „ihu tapmisest“ seletatud saama, nõnda et „hinge tapmine“ selle käsu piiri seest ei pea maad leidma. Peale selle lisab Lutherus keelmise seletusele ka weel käskmise jau juure, aga kumbagi, käskmise ja keelmise, wõtab tema esimese käsu alla kokku. Meie tunneme ära, et Lutherus oma suure katekismuse seletamise jälgi ka weikese katekismuse seletusega tahab hoida, ja seda tahame meiegi omale juhatamiseks wõtta.

3. Sestsamast wiiendamast käsust kuni kümnema käsuni ei jäta Lutherus enam „ligimest“ nimetamata, kui ta seda wiiendamas käsus esimest korda on nimetanud; muud kui kuuendamas käsus saab ligi-

mene „abikaasa“ nimega nimetatud. Seda wiist on Lutherus meile selle koha ära tähendanud, kus meil eſtmene kord ligimeſe armaſtamiſeſt tuleb seletada, ja see koht on wiies käsk. Siis ei peaſe koolmeister ſiin seſt küſimuseſt mitte mööda: „kes on minu ligimene“? — otse nõnda kui ka see teine küſimus ſiin kostuſt nõuab: „mis nimetatakſe tapmiſeks?“ — Ja need taks küſimuſt ongi need, mis wiiendama käsu seletamiſt weel õieti teele saatwad. Siiski ärgu hakkagu koolmeister mitte nende kahe küſimuſega peale, waid wõrku kumbagi parajal kohal ette panna, kui kostus juba nõnda on ette walmiſtatud, et lapſed seda täieliku mõiſtuſega iſe wõiwad anda.

II. Õpetamiſe plaan koolis.

A. Alamas klaſſis.

Nõnda kui Lutherus suures katekismuſes juhatab, ei tule „kohtlaſe lastele“ muud kui selle käsu keelmiſt seigeks teha. Sellepärast jätame alamas klaſſis ka weel weikeſe katekismuſe seletuſt kõrwale ja ei wõta muud kui paljad käsu sõnad eluſalt kätte õpetada, ommetigi nõnda wiiſt, et weikeſe katekismuſe seletuſele kõigepidi teed ſaame ette walmiſtada. — Peaaſt on ſiin keelmiſe seletamine. Selle tarbeks hakkame peale piibli lugu näituſega.

1. Kain ja Abel. Seſt louſt ſaagu lastele ette seatud

a) Kaini wihaſtamine ja Jumala waſtukaitſmine. (1 Moſ. 4, 5—7.)

b) Kaini tegu ja Jumala äraneedmine. (1 Moſ. 4, 8—12.)

2. Mille pärast Jumal inimeſe elu tapmiſt ära keelab.

1 Moſ. 9, 6 d: „Seſt Tema on inimeſe Jumala näu järele teinud.“

3. Kui ſügawale see keelmine ulatab.

1 Joan. 3, 15 a. „Igaüks, kes oma wenda wihkab, see on inimeſe tapja.“

Kokkuwõtmine: Mida wõtab Jumal wiiendamas käſus oma hoiu alla? Igaühe inimeſe elu.

Kuidas ütleb Jumal wiiendamas käſus? „Sina ei pea mitte tapma.“ (Koor.)

Seſt olgu alama klaſſi jauks küll.

B. Keſkmine klaſs.

A. Keelmine.

a) Kaini louſt ſaowad lapſed küſimuste waral juhatatud ütlema, 1) et Kain oma wenna elule on otſa teinud ſellega, et ta tema werd on ära walanud. Siit wõtku nüüd koolmeister ſelgeks teha, et ihule riket tegema, nõnda et ihu elu peab lõpma, ongi tapmine. Nüüd wõib ta lastele küſimuſe ette panna: „mis on tapmaſ?“ — ja koſtuſt ſaada: „Tapma on inimeſe ihule riket tegema nõnda et ihuelu lõpeb.“

Seſtſamaſt piibli lugu näituſeſt ſaagu nüüd ſilma ette ſeatud 2) et Jumal iſe Abeli werd tapja käeſt taga otſib ja Kainit ſellepäraſt ära neab.

b) Peale ſelle ſaab 1 Moſ. 9, 6: „Kes inimeſe werd ära walab, ſelle weri peab inimeſe läbi ſaama ära walatud; ſeſt Tema on inimeſe Jumala näu järele teinud“ (terwe ſalm) kätte õpetatud ja ſelle waral ſelgeks tehtud,

1. aa) mille päraſt Jumal inimeſe tapmiſt ära keelab,
ja bb) mida Jumal inimeſe tapjale ähwardab.

Siis edaſi: Kes on need inimeſed, kes tapja werd peawad ära walama? Rom. 13, 4: „Seſt tema on Jumala teener ſinu heaks; aga kui ſa kurja teed, ſiis karta, ſeſt ta ei kanna mõõka mitte ilmaaſjata; ſeſt tema on Jumala teener, kättemaksja, ſeda nuhelda, kes kurja teeb“ — annab ſelle peale koſtuſt, et kohtuülem ſeda peab tegema.

2. Aga ſeſtſamaſt Jumala ütluſeſt 1 Moſ. 9, 6 ſaagu ſiin ka weel teine määrus ſelgeks tehtud, — nimelt et igaüks inimene meile ligimene on, ſeſt et igaüks inimene ſelle ſama ühe Jumala näu järele on tehtud. Siis wõib ſeda küſimuſt ette panna: „Kes on ſinu ligimene?“ — ja kui laps nüüd koſtab: „Igaüks inimene,“ ſiis peame meie ſiin kohal ſelle koſtuſega rahul olema.

Kui ſiamaale on ſeletatud, ſiis tuleb kokku wõtta, mis ſiit ſaadik on läbi wõetud:

a, 2. Mis keelab Jumal wiiendamas käſus?
a, 1. Mis on tapmaſ?
b, 2. Kelle ihule ei tohi meie mitte riket teha?

Kes on meie ligimene?

b) 1, bb Mis ähwardab Jumal sellele, kes oma ligimese werd ära walab?

Kes on need inimesed, kes tapja werd peawad ära walama?

d) Nüüd edasi!

Piibli lugu näitus: Warao tahab raske töö-waewaga Israeli lapsi muist lõpetada. — 2 Mos. 1, 9—14.

Selleşt lousi wõib küsimusi ette panna:

Kuidas saab inimese elu weel muidu rikutud?

Kui tema ihule kahju ja kurja tehakse.

Mida keelab nüüd Jumal wiiendamas käsus ligimesele teha? Jumal keelab wiiendamas käsus, et meie oma ligimese ihule ühtegi kahju ega kurja ei tee.

Lisa 1. Koolmeister wõib ka tõisi näitusi otsida ja pruukida, kuşt sedasama õpetust kätte saab.

Lisa 2. Tartu keeli käiwad need sõnad tõisiti: „ühtegi kahju ei ka wika." „Kahju" saab, kui seşt heast ilma jäetakse, mis elu ülespidamiseks tarwis on. „Wika" saab, kui ihule tehakse, mis terwist rikub.

Lutherus on kirjutanud „weder Schaden noch Leid thun," mis tuleks ümber panna: „ei kahju ega haiget (ärdusi) tegema." — Seda mõõda tuleb siis Tartu keeli õppijatele niisuguşid näitusi ette panna, kuşt nemad kahte kumbagi ära mõistwad.

e) Wiimaks tuleb ka weel selgeks teha, kuşt tapmise himu tuleb. Lapsed peawad mõrtsuka südamesse waatama, et neile õige hirm peale tuleks selle wiha waimu eest, kes Kaini näuliseks teeb. Piibli lousi wõib Josepi wendade wiha parajaste näituseks pruukida (1 Mos. 37, 4. 8. 10. 18—20), kuşt lapsed hõlpsaste wõiwad ära mõista, et tapmise himu tõuseb südame wihast. Jakob 1, 20: „Seşt inimese wiha ei tee mitte, mis Jumala ees õige on."

Kokkuwõtmiseks tõlbab siis 1 Joh. 3, 15 a kätte õpetada: „Igaüks, kes oma wenda wihkab, see on inimese tapja." —

Nüüd paistab selgeste ette, 1) mis Jumal wiiendamas käsus keelab: Ei üksnes tapmise tööd, waid ka tapmise meelt; nõndasamuti ka 2) millepärast Jumal tapmist ära keelab; 3) mida Jumal tapjale ähwardab; ja 4) kuida wiisi see ähwardus tapja päha peab tulema.

2. Käskmine.

Lutheruse seletus nimetab kolm tükki, mis lastele peab selgeks tehtama: 1) ihu häda 2) aitma ja head tegema (Tartu keeli: „edesi saatma") 3) ligimest. — Seda kõik saame üheſt näituſeſt selgeks teha, kui meie peale hakkame ſelle piibli lauga

a) Luk. 10, 25—37. Seſt lauſt saab ſelgeks:

1. Mis „ihu häda" on. a) See mees, kes röövlite kätte oli ſattunnd oli poolſurnud. Röövlid oliwad temale hoopa annud ja teda haawanud: nemad oliwad teda „tapnud." — b) Temale oli oma haawade rohitſemiſt waja ja põetamiſt, ja ommeti ei olnud tedagi, kes teda oleks wõtnud aidata.

2. Samaaria mehe tegu näitab, kuidas tuleb a) aidata ja b) head teha (Tartu keeli: „edesi saata"). a. Saada ära, mis häda teeb, ſiis aitad. b) Anna, mida waja on, ſiis teed head eht ſaadad „edesi."

3. Kes oli ſee häda nägija mees, ja kes on kui ligimene teda aitnud ja temale head teinud? Siis tuleb nüüd Luk 10, 29: „kes ſiis on mo ligimene?" ja Luk 10, 37 a: „See, kes tema peale halastas" — kokku wõtta, nõnda et lapſed aru ſaawad, et meie ligimene on „igaüks inimene, kellega meie kokku puudume a) olgu omane eht wõõras, olgu ſõber eht waenlane, ja b) olgu et temal meie abi waja on, eht olgu et meil tema abi tarwis tuleb."

b) Luk. 10, 37 b („Siis ütles Jeſus tema wastu: Mine, ja tee nõndaſamuti —") näitab, mis Jumal wiiendamas käſus käſib: „Et meie peame oma ligimeſt aitama ja temale head tegema kõige ihu häda ſees." Ja Jeſus ütleb Matt. 5, 44: „Aga Mina ütlen teile: „Armastage oma wihamehi, õnnistage neid, kes teid ära wannuwad, tehke head neile, kes teid wihkawad, ja paluge nende eeſt, kes teile liiga teewad ja teid taga kiuſawad, — et teie wõikſite ſaada oma Iſſa lapſiks, kes taewas on." — Et meie ka oma „wihamehi" peame armastama ja „neile head tegema, kes meid wihkawad", ſelgib ſelleſt ütluſeſt iſegi.

d) Nõnda kui Jeſus käſib, nõnda on Tema iſe ka teinud (Luk 23, 34): Tema on nende eeſt palunud, kes Teda risti leiwad. Sellega on Jeſus meile eeskuju jätnud, et meie peame Tema jälgedes käima (1 Petr. 2, 22. 23).

Kokkuwõte: „Kuidas saame meie wiiendama käsu kohta Jesuse jälgedes täia? Kostus Luth. seletuse sõnadega.

3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

a) Matt. 25, 40: „Tõest, Mina ütlen teile, mis teie iial olete teinud ühele nendesinnaste mo wähemate wendade seast, seda olete teie Mulle teinud." 1. Joan. 4, 19: „Armastagem Teda, sest Ta on meid enne armastanud." Meie peame **Jumalat armastama**; siis saame meie ka seda armastada, kes Jumala näu järele on tehtud, see on: oma ligimest. 1 Joan. 4, 21: „Ja seesinane käsusõna on meil Temalt, et see, kes Jumalat armastab, see peab ka oma wenda armastama."

b) 1 Mos. 4, 9–12, 1 Mos. 9, 6 ning Matt. 25, 45. kokkuwõetud kinnitawad jälle, et meie peame **Jumalat kartma**.

d) **Kokkuwõtmine:** Mis nõuab Jumal ka wiiendama käsu kohta meie poolt enesele? Meie peame Jumalat kartma ja armastama. Mis tarwis peame meie ka wiiendama käsu kohta Jumalat kartma ja armastama? „Meie peame **Jumalat** kartma ja armastama, et meie oma **ligimese ihule** ühtegi kahju ega kurja ei tee; waid et meie teda aitame ja temale head teeme lõige ihu häda sees". (Koor.)

D Ülem klass.

Siin ei saa muud kui keskmise klassi õpetus laiendatud.

1. Keelmine.

a–e) Keskmise klassi õpetuse sisu. Siis weel Matt. 5, 20–22: „Sest mina ütlen teile: Kui teie õigus ep ole palju ülem kui kirjatundjate ja Wariseeride õigus, siis ei saa teie mitte taewariiki. — Teie olete kuulnud, et wanemille on räägitud: Sina ei pea mitte tapma: aga kes iial tapab, on kohtu wäärt. Aga mina ütlen teile, et igaüks, kes oma wenna peale ilma asjata wiha kannab, on kohtu wäärt; aga kes iial oma wenna wastu ütleb: Raka, see on suure kohtu wäärt; aga kes iial ütleb: Sa jõle, see on põrgu tule wäärt. Ja Rom. 12, 19: „Ärge makske ise kurja kätte, armad, waid andke maad Jumala wihale, sest kirjutatud on: Minu päralt on kättemaksmine, Mina tahan kätte maksta, ütleb Issand."

g) Aga wiies käsk keelab meid ka ise **oma ihule** kahju ja kurja tegemast; sest ei keegi ei tohi ka mitte ise oma elule otsa teha. **Piibli lugu näitused:** Saul, Ahitowel, Judas Iskariot.

2. Käskmine.

a—d) Kestmise klassi õpetuse sisu; b jau lõpul kokkuwõtmiseks: Matt. 5, 23—26 ja Rom. 12, 20. 21: „Kui nüüd sinu waenlasel nälg on, siis sööda teda, kui temal janu on, siis jooda teda; sest kui sa seda teed, siis kogud sina tulisid süsi tema pea peale. Ära anna ennast kurjast ära wõita, waid wõida sina kurja ära heaga;“ — ja laiendamiseks d jau lõpul weel 1. Joan. 3, 16: „Sest oleme meie Jumala armastust tunnud, et Tema oma elu meie eest on jätnud; ja meie peame ka elu wendade eest jätma.“

3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

a) Joan. 3, 16: Nõnda on Jumal maailma armastanud, et Tema oma ainusündinud Poja on annud, et üksk, kes tema sisse usub, ei pea hukka saama, waid et igawene elu temal peab olema. 1 Joan. 4, 19 ja 21; Matt. 25, 40.

b) Rom. 12, 19 b; **1 Joan. 4, 20**: „Kui keegi ütleb: Ma armastan Jumalat ja wihkab oma wenda, see on walelik; sest, kes ei armasta oma wenda, keda ta näeb, kuida see wõib Jumalat armastada, keda tema mitte ei näe?“ Matt. 25, 45.

Lõpeks: LR. Nr. 296, 4 (T. LR. Nr. 249, 5):

„Arm walitsegu minno
Nink selgest armust tulgo
Kõik, mis ma tallita;
Nii kui So nime awwus
Nink lähembale tulus
Kõik tõigin wõisse sündida.“

Kuues käsk.

Sina ei pea abielu mitte ära rikkuma.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie puhtaste ja kasinaste elame kõnede ja tegude sees, ja et igaüks oma abikaasat peab armastama ja austama.

I. Juhatajad tähenduſed.

1. Kuuendama käſu ſõnad käiwad palja keelmiſe kombel, ſiiski Lutherus ei tee weikeſe katekismuſe ſeletuſes keelmiſega mitte ſugugi tegemiſt, waid ſeletab paljalt käſkmiſe jau ära. See lugu on tähtijas. Seſt ſedawiiſi jätab Lutherus oma ſeletamiſe korra, mis tema tõiſeſt käſuſt wiiendamaſt käſuſt ſaadik nii kangeste on hoidnud, kuuendama käſu kohal maha. Miſpäraſt on Lutherus ſeda teinud, kuna tema ju ſeitsmendamaſt käſuſt ſedaſama ſeletamiſe korda küll jälle üles wõtab ja kindlaſte kümnemaſt käſuſt ſaadik hoiab? — Tähele paneja koolmeiſter ſaab ruttu aru, et Lutheruſel on nõu olnud, kuuendamat käſku iſeäranis tähtjaks teha. Seſt kuuendamat käſku peab „kaſinaſte ja puhtaſte“ õpetama, ja Lutherus juhatab meid ſelle tee peale. Tema näitab, et meie lapſi mitte ei tohi tutwaks teha liha himu, pimeduſe ja roojuſega, waid et meil ſiin peab meeles ſeisma Kriſtuſe ſõna Matt. 18, 6: „Aga kes pahandab ühe neiſtſinatſiſt piſukeſiſt, kes Minu ſiſſe uſuwad, ſell on param, et weskikiwi tema kaela peaks poodama, ja teda ära uputadama ſügawama mere kohta.“

2. Aga ſellegipäraſt ei tohi meie ka tõiſelt poolt mitte liig õrnuſt pruukida, et meie ka ſedawiiſi mitte ei paneks lapſi nuuskitelema. Koolilaſtele peab kuuendama käſu kohta terweſt õpetamiſe wiiſiſt ſee tundmine hinge peale langema: „Ära tule ſiia ligi, wõta „kingad jalaſt ära; ſeſt ſee paik, kus peal ſa ſeiſad, on püha maa.“ (2 Moſ. 3, 5.) Seks peab koolmeiſter iſe ſelle käſu ſeletamiſe ja õpetamiſe waſtu nõnda ette walmiſtama, et ſeeſama Jumala ſõna (2. Moſ. 3, 5 ja Matt. 18, 6) alati tema ſüdame ees nagu põlemas on, ja et tema „waimu ja wäe ülesnäitamiſega“ ſeda ſaaks õpetada ja ütelda, mis lapſi ſüdame puhtuſe ja elu kaſinuſe poole kihutab ja ſelle ees kinnitab.

Järelſeiswad õpetamiſe proowid ſaawad ehk mõnele noorele koolmeiſtrile parajat juhatuſt andma, kuidawiiſi kuuendamat käſku igale klaſſile iſeäranis tuleb ſeletada.

II. Õpetamiſe plaan ja proow.

A. Alam klaſs.

Armſad lapſed! Meil tuleb nüüd kuues käſk kätte. See käib nõnda: „Sina ei pea abielu mitte ära rikkuma.“ (kaks korda ette lugeda.)

1. Abielu seadmine.

1. Kes oli esimene Jumala loodud inimene? Esimene Jumala loodud inimene oli Adam.

2. Kuhu pani Jumal Adama elama? Jumal pani Adama Eedeni aeda elama.

3. Keda leidis Adam waja olewat, kui tema kõigile elajatele nime pani? Adam leidis siis tõist enese kohalist waja olewat.

4. Kuis ütles Jumal siis selle pärast, et Adam üksi oli? Jumal ütles: „See ei ole mitte hea, et inimene üksi on; ma tahan temale abi teha, mis tema kohane on."

5. Kuidas tegi Jumal seda? Jumal laskis raske une Adama peale tulla, wõttis ühe tema küljeluist ja pani see koha lihaga jälle kinni. Ja Jumal ehitas see küljeluu naeseks, ja saatis teda Adama juure.

6. Mis ütles Adam siis? Siis ütles Adam: „See on nüüd luu minu luust ja liha minu lihast; teda peab mehenaeseks hüütama, sest et ta mehest on wõetud."

7. Kuidas pani Jumal nüüd Adama selle naesega paari? Jumal õnnistas neid ja ütles neile: „Tehke sugu ja teid saagu palju, ja täitke maa, ja saatke seda eneste alla, ja walitsege üle kalade, mis meres, ja üle lindude, mis taewa all, ja kõik üle elajate, mis maa peal liiguwad."

8. Mis nime pani Adam päralt poole oma naesele? Adam pani oma naesele selle nime Ewa.

9. Mis pidi Ewa Adamale olema? Ewa pidi Adamale abikaas olema.

10. Millal wõttis Jumal Adamale weel abi teha, mis tema kohane oli? Jumal wõttis Adamale abi teha weel siis, kui Adam ennast tundis üksi olewat.

11. Mis elu oli siis nüüd Adamal Ewaga pidada? Adamal Ewaga oli nüüd abielu pidada.

12. Kui kaua pidiwad nemad seda abielu pidama? Nemad pidiwad seda abielu pidama kõik oma elu aeg.

Kokku: 1. Kes on abielu seadnud? Abielu on Jumal seadnud.

2. Millal on Jumal abielu seadnud? Jumal on abielu maailma alguses seadnud, kui Ten a Adama ja Ewa oli loonud.

3. Mitu meest ja mitu naest seadis Jumal nõnda abielusse? Nõnda seadis Jumal abielusse ühe mehe ja ühe naese.

4. Ja misga on Jumal neid pannud ühte elama? Jumal on neid oma sõnaga pannud ühte elama.

2. Abielu rikkumine.

1. Jumal ise on abielu seadnud. Sellepärast ütleb ka Issand Jesus (Matt. 19, 6b): „Mis nüüd Jumal on ühte pannud, seda ärgu lahutagu inimene mitte". (Kaks korda ette lugeda.)

2. Mida ei pea inimene mitte tegema? Inimene ei pea mitte lahutama.

3. Mida ei pea inimene mitte lahutama? Inimene ei pea seda mitte lahutama, mis Jumal on ühte pannud.

4. Kuidas ütleb Issand Jesus seda? „Mis nüüd Jumal on ühte pannud, seda ärgu lahutagu inimene mitte." (Koor.)

5. Ja kuidas keelab Jumal seda kuuendamas käsus? Seda keelab Jumal kuuendamas käsus nõnda: „Sina ei pea abielu mitte ära rikkuma."

3. Kokkuwõte.

1. Mida wõtab siis nüüd Jumal kuuendamas käsus ise oma hoiu alla? Jumal wõtab kuuendamas käsus abielu ise oma hoiu alla.

2. Kelle abielu ei tohi ükski inimene mitte ära rikkuda? Ei ükski inimene ei tohi ise oma abielu ega tõise abielu ära rikkuda.

3. Keda keelab Jumal abielu ärarikkumast? Jumal keelab igaühte inimest abielu ärarikkumast.

4. Kuidas nimetatakse neid inimesi, kes abielus elawad? Neid inimesi nimetatakse abielu-rahwaks.

5. Aga kuidas kutsutakse neid, kes abielus ei ela? Neid kutsutakse wallalisteks rahwaks.

6. Kelle kohta maksab siis nüüd kuues käsk? Kuues käsk maksab abielu rahwa ning wallalise rahwa kohta.

7. Kuidas käib kuues käsk? „Sina ei pea abielu mitte ära rikkuma." (Koor.)

B. Kestkmine klass.

Loe kuues käsk! „Sina ei pea abielu mitte ära rikkuma." —

1. Keelmine.

a) Kes on abielu seadnud? Abielu on Jumal seadnud.

Millal on Jumal abielu seadnud? Jumal on abielu maailma alguses seadnud.

Jutusta see lugu, kuidas Jumal seda on teinud! (Laps jutustab 1. Mos. 2, 15—23 ja 1. Mos. 1, 27. 28.)

Mitu meest ja mitu naest seadis Jumal ühte elama? Ühe mehe ja ühe naese.

Kelleks pidi naene mehele olema? Abiks.

Mis ütles Jumal naesele päraſt pattu langemiſt tema mehe päraſt? Päraſt pattu langemiſt ütles Jumal naesele mehe päraſt: „Seesama peab sinu üle walitsema.“ (1. Mos. 3, 16.)

Kelleks peab siis mees oma naesele olema? Mees peab oma naesele walitsejaks olema.

Mis on mees ja naene töine töisele? Mees ja naene on töine töisele abikaas.

Misga on Jumal Adama Ewaga ühte pannud? Oma sõnaga.

Kes on nüüd abielu-rahwas? Üks mees ja üks naene, kes Jumala sõnaga abikaasaks on ühte pandud.

Muid inimest, kes paari ei ole pandud, kutsutakse „wallaliseks rahwaks.“

b) Keda keelab Jumal abielu ärarikkumast? Iga ühte inimest, olgu ta töise abikaas wõi wallaline. —

Kuidas keelab Jumal seda? „Sina ei pea abielu mitte ära rikkuma.“ —

d) Mispäraſt keelab Jumal igaühte inimest abielu ärarikkumast? Seepäraſt, et Jumal ise on abielu-rahwast ühte pannud.

Kuidas ütleb Issand Jesus seda? Issand Jesus ütleb: „Mis nüüd Jumal on ühte pannud, seda ärgu lahutagu inimene mitte.“ (Mat. 19, 6.)

e) Abielu lahutamine on häbemata töö. Nõnda kui Jumal nüüd siin seda häbemata tööd ära keelab, nõnda keelab Tema sellega ka kõik häbemata oleku ära.

Kokku: Mida keelab Jumal siis nüüd kuuendamas käsus ära?

Kuuendamas käsus keelab Jumal ära

a) abielu lahutamise

b) kõik häbemata oleku.

Aga mis Jumal nendele teeb, kes seksinatsest keelust üle astuwad, seda ütleb püha kiri selgeste küll: „Aga küll Jumal nuhtleb hoorapidajaid ja abielurikjaid.“ (Ebr. 13,4.)

2. Käskmine.

Nüüd õpige, mis Jumal selle wastu kuuendamas käsus käsib.

a) Kui Tawet Uria naese Patseba omale oli wõtnud ja prohwet Natani noomimise peale oma patu kahetses, siis palus tema Jumala ees nõnda: „Loo mulle, Jumal, üks puhas süda, ja uuenda minu sees kindlat waimu.“ (Taw. l. 51, 12.) — (Seda õppiwad lapsed päha.)

Missuguseks tunnistas Tawet selle palwega oma wana südame? Roojaseks. Millepärast nõnda? Sellepärast, et ta Uria abielu oli ära rikkunud.

Missugune peab siis ka süda olema, sest et Jumal abielurikkumise töö ärakeelab? Siis peab ka süda puhas olema.

Kuidas saame meie siis ka elada, kui süda puhas on? Siis saame meie ka puhtaste elada. Kelle ees? Jumala ees.

Kuidas peame meie siis Jumala ees elama? Meie peame „puhtaste“ elama.

Kuule nüüd, kuis armsaste Issand Jesus tõutab! Tema ütleb (Matt. 5, 8.): „Õnsad need, kes puhtad südames; sest nemad peawad Jumalat nägema.“ (Anna süda Jumala kätte hoida, siis jääb ta puhtaks.)

b) Millest paistab inimeste nähes ja kuuldes südame lugu ette? Sõnadest ja tegudest.

Mis peab siis ka inimeste ees meie kõnedest ja tegudest ette paistma? Meie südame puhtus.

Selle tarbeks keela oma silmad häbemata nägemast, oma kõrwad häbemata kuulmast, oma keel häbemata kõnelemast, oma käed häbemata tegemast, ühe sõnaga: ole kõigepidi kasinuse-püüdja.

Kuidas peame meie siis nüüd muu rahwa seas kõne ja tegude sees elama? Meie peame muu rahwa seas „kasinaste elama kõnede ja tegude sees.“

Tähendus. Tartu keeli käiwad katekismuse sõnad siin nõnda: „et meie puhtaste nink ausaste eläme sõnnun nink teun.“ Sellepärast tuleb Tartu keeli see jagu b natuke tõist wiisi seletada:

Milleſt peäp ſee ſööme puhtus ka muu rahwa nätten ja kuulden ette paiſtma? Sõnnuſt nink teuſt. Sis keela omme ſilmi häbemata nägemiſeſt, omme kõrwu häbemata kuulmiſeſt, omma keelt häbemata kõnelemiſeſt, omme käsſi häbemata tegemiſeſt, et ſinu terweſt kombeſt ja olekiſt ei muud kui puhtuſt nättä oles. Miſſugutſes teep meid ſee ſõna nink tegu, milleſt ka muu rahwa een meie ſeeſtpidine ſööme puhtus wällja paiſtap? Niiſugune ſõna nink tegu teep meid ka muu rahwa een *auſas*.

Kuidas peäme ſis nüüd ka muu rahwa ſeän elämä? Meie peäme ka muu rahwa ſeän *auſaste* elämä ſõnnun nink teun.

d) **Kokkuwõtmine.** Kuidas peame meie Jumala ees elama? Puhtaste.

Kuidas inimeste ſeas? Kaſinaste kõnede ja tegude ſees (auſaste ſõnnun nink teun).

Kokku: Kuidas nõuab ſiis nüüd Jumal kuuendamas käſus, et meie igaüks peame elama?

Jumal nõuab kuuendamas käſus, „*et meie puhtaste ja kaſinaste elame kõnede ja tegude ſees.*“ (Koor.)

(Jummal nõwwab kuwwendaman käſun, „et meie puhtaste nink auſaste eläme ſõnnun nink teun.“)

---

e) Niiſuguſt puhaſt ja kaſinat (auſat) elu nõuab Jumal meie igaühe, niiſamuti wallaliſe kui abielu-rahwa käeſt. — Aga ſeeſama kuues käſk kaitſeb abielu-rahwaſt ka weel iſeäranis. Seda õpige nüüd ka weel.

Keda wõttis Iſaak omale abikaaſaks? Rebekka. „Ja Iſaak wiis teda oma ema Sara telki, ja ta armaſtas teda“. (1 Moſ. 24, 67.)

Mis tegi Iſaak oma abikaaſale? Iſaak *armaſtas* teda. Seſt kes oli Rebekka Iſaakile abikaaſaks muretſenud? Jumal.

Kelleks oli Sara olnud Abraami majale? Sara oli Abraami majale perenaeſeks olnud. Kes ſai nüüd Sara järje peale? Rebekka.

Mis tegi Iſaak oma abikaaſale ſellega, et tema teda oma ema Sara telki wiis? Iſaak *auuſtas* ſellega oma abikaaſa.

Mis peab ſiis nüüd igaüks oma abikaaſale tegema? „*Igaüks peab oma abikaaſat armaſtama ja auuſtama.*“

Kokkuwõtmine: Mis käsib Jumal kuuendamas käsus meid igaühte, ja mis käsib Tema siin nimelt abielu-rahwast?

Jumal käsib kuuendamas käsus, **et meie puhtaste ja kaſinaste** (puhtaste ninl ausaste) **elame kõnede ja tegude ſees, ja et igaüks peab oma abikaaſat armastama ja austama.**" (Koor.)

3. Eſimeſe käſu alla kokkuwõtmine.

a) Mis ähwardab Jumal kuuendama käſu rikkujaid? Jumal ähwardab neid nuhelda (Ebr. 13, 4).

Mis tarwis ähwardab Jumal nii kangeste? Selle tarwis, et meie Jumalat peame kartma.

b) Mis tõutab Issand Jeſus neile, kes ſüdames puhtad on? Issand Jeſus tõutab, et need peawad Jumalat nägema (Matt. 5, 8).

Mis tarwis tõutab Issand Jeſus nii armſaste? Selle tarwis, et meie Jumalat peame armastama.

Kokku. Mida nõuab Jumal meilt ſiis nüüd ka kuuendamas käſus jällegi eneſele? Jumal nõuab ka kuuendamas käſus jälle, et meie Teda peame kartma ja armastama.

d) Mis tarwis peame meie ka kuuendama käſu kohta Jumalat kartma ja armastama?

„Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie puhtaste ja kaſinaste elame kõnede ja tegude ſees, ja et igaüks peab oma abikaaſat armastama ja austama." (Koor.)

D. Ülem klaſs.

Siin ei wõi meie muud teha kui keſkmiſe klaſſi õpetuſt parajal kohal ja parajal mõõdul laiendada, ja nimelt nõnda:

1. Keelmiſe

jauks wõtame 1, e kohta weel juure: 1 Kor. 15, 33: „Seſt kurjad kõned rikkuwad häid kombeid ära"; ja 1 Kor. 6, 19. 20: „Eht eks teie ei tea, et teie ihu on Püha Waimu tempel, kes teie ſees on, keda teie Jumalalt ſaanud, ja teie ei ole mitte iſieneſte päralt? Seſt teie olete kalli hinnaga oſtetud. Seepäraſt austage Jumalat omas ihus ja omas waimus, mis Jumala päralt on."

2. Käskmise

jauks lisame 2, b kohta weel juure Wilip. 4, 8: „Mis muud, wennad, mis tõsine on, mis auus, mis õige, mis kasin, mis lõbus, mis hea on kuulda, kui üks hea kombe ja mis kiituse wäärt on, see peale mõtelge."

3. Esimese käsu alla kokkuwõtmise

lõpul saagu weel õpitud LR. Nr. 297, 6:

„Puhas Jesus! pühas elus
Ja laitmata sa mõttes, teus,
Ja kõiges omas seisuses;
Puhas sinu hing, su ihu,
Ka puhas waim ja kõik su tegu,
Jah, puhas surres, elades:
Oh mu Immanuel,
Ka mind tee puhtaks weel!
Puhas Jesus, Jesus, aita
Heldest, et ma
Ka puhas olekšin kui Sa!"

(T. LR. Nr. 229, 1.)

Lisa. Mõnda sõna wõtku koolmeister siin weel heaks, mis ülewel seiswat õpetamise proowi plaani ehk wahešt selgemaks wõib teha, ehk mina küll arwan, et tähele paneja koolmeister, kes laste õpetamises mõtete järge ja mõõtu harjunud lindlaste meeles hoidma, ka muidugi peals aru küll saama. Siiski ei saa kuuendama käsu seletamisega kimbus oleja noorema koolmeistrite pärašt need sõnad ehk mitte kühja kaduma.

1. Keskmise klassi õpetamise proowis on käskmise jau sisse wõetud see maenitsus „kasinuse" pärašt, ehk küll pealt näha seda oleks kõlbanud keelmise jau (1, d) juure wõtta. Seda olen mina kahe asja pärašt siiski nõnda heaks arwanud. Esiteks: Lutherus on kirjutanud „keusch und züchtig," ja Tallina keele on see ümber pandud: „kasinaste ja puhtaste." — Aga „kasinus" tähendab sedasama, mis „Zucht" ehk „Züchtigkeit," see on: et ennast ise puhtuse piirišt keelab üleastumaš. — Küllab see oleks keelmise jauks arwata, aga kui meie Lutheruse sõnu mõõda tahame seletamise järka

hoida, siis ei pease meie mitte „kasinust“ käskmise jau sisse arwamast. Tõiseks: See elu-„kasinus“ ei wõi ka majalt mitte wälja kaswada, kuid aga südame „puhtusest.“ Kui nüüd seda ommeti ilma wastuwäitimata käskmise jauks tuleb arwata, et meie „puhtaste“ peame elama, siis ei wõi meie ka „kasinaste“ elamist mitte majale mahutada, kui otse „puhtuse“ kõrwale, ja sellega ühtlasi käskmise jau sisse. Sest see peab selgeks tulema, et see „kasinus,“ milleşt siin kuuendamas käsus kõnet on, ei ole mitte see häbituse karge kate, mis maailmale küll silmakirjaks näidetakse nii kaua kui häbistamist karta on, aga kurja himu tule käes ära sulab, nagu külmetanud porilomp sooja tuule käes; — waid et see „kasinus“ on selle nägemata südame puhtuse nähtaw õile ja tõsine wili, mis muidu ei kaswa kuid aga selle läbi, et ise omale ühtealati ohju kinnitab.

2. Mis abielu-rahwa „armastamise ja auustamise“ päraşt on üteldud, see tahaks ehk mõne meeleşt liig kasin seletus olla. Selle pooleşt nüüd palun mina meeles pidada, et meil koolilastega ommeti ei tule mõrsja-kooli paatrit lugeda. Lutherus ütleb oma suure katekismuse seletusel küll tuumakalt ja sügawat mõistust mööda, et abielu õigeşt pidamiseşt ka majades ja kogudustes see õige puhtus ja kasinus wälja kaswab, mis Jumal kuuendamas käsus nõuab; siiski ei ole tema sellega mitte tahtnud nõuuks kiita, otsegu oleks ka lastekoolis waja seda mõtet laiemalt ette kanda ja sügawamalt seletada. Waid Lutherus tahab sellega õpetajatele ja koolmeistritele silmade ette seada, mispäraşt tema abieluşt mitte nõnda ei räägi, kui Paawstiusu õpetajad tegiwad. Paawsti-usu õpetajad ajawad weel tänapäew, et wallaline elu munga ja nunna seisuses püham ja täielikum Jumalateenistus on, kui abielu. „Ilmalikud“ inimesed wõiwad abielusse heita, aga „waimulikul“ ei kõlba niisuguse „ilmaliku“ eluga oma „pühaduşt“ segada. Selle wastu nüüd seletab Lutherus suures katekismuses, et abielu on Jumala oma seatud pühalik seisus, kuna munkade ja nunnade wallaline elu muud ei ole, kui inimeste omaşt peaşt üleswõetud pühaduse silmakiri, mis Jumal ei ole käskinud ega lubanud õnnistada. — Seda mõistab nüüd igamees, et seesinane seletus meie wallakooli õpetuseşt küll peab maha jääma. Siis jäägu nüüd keskmise klassi laste jauks selle asja seletamise piir nõnda kitsaks, kui ülewel seiswaşt proowiş on näha.

3. Aga ülemas klassis peaks ommeti seşt laiemalt seletatud

saama? — Ei arwa mina seda mitte. Sest ka ülemas klassis on poisid ja tüdrukud ühes koos; tüdrukud ei olevenam pika hammega, ja poisid on ka juba wahe healega. Seepärast tuleb ülemas klassis kuuendama käsu seletamisele kasinat mõõtu pruukida, nõndagi, et kõik peaasjad ette tulewad, mis siin ei tohi nimetamata jääda, aga siiski nii lühikesel, tuumakal wiisil, et otse seesama seletamise nappus laste tundmist äratab, et siin üks püha maa on, mis ei tohi ära tallata. — Selle tarwis palugu koolmeister omale Jumala käest seda tarkust, mis ülewelt tuleb, (Jak. 3, 17. 18); see saab tema südant puhtaks tegema ja tema huuli pühitsema, et tema siin mõistab rääkida nõnda, kui Jesuse talleketse karjatsel sünnib.

Seitsmes käsk.

Sina ei pea mitte warastama.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma ligimese raha ehk wara ei wõta, ega kawala kauba ega petise tööga eneste poole ei tõsu; waid et meie tema wara ja peatoidust aitame kaswatada ja hoida.

I. Juhatajad tähendused.

1. Käsu sõnad käiwad paljalt keelmise kombel; aga Lutherus peab ka siin jälle omast seletamise seadusest kinni, kuna tema keelmisele ka weel käskmist juure lisab ja kumbagi esimese käsu alla kokku wõtab. Meie seletamisel peab seda mööda jällegi kolm järku olema: keelmine, käskmine, esimese käsu alla kokkuwõtmine. Aga meie peame siin siiski enne ka weel selgeks tegema, mis seitsmendama käsu wald on. See saab selgeks, kui kostust otsitakse selle küsimuse peale: Mida wõtab Jumal seitsmendamas käsus ise oma hoiu alla? Teist kostust ei wõi ju anda, kui seda: Jumal wõtab siin inimese omanduse ise oma hoiu alla. Sest „warastama“ ei ole ju muud kui „tõise omandust wõtma.“ Kui seda kindlaste meeles peame, siis ei ole enam raske, iga klassi jauks parajast seletamise piiri leida ja hoida.

2. Lutheruse weikese katekismuse seletusest ärgu mõtelgu keegi, nagu oleks Lutherus siin tahtnud kõik warastamise tööd ära nimetada, mis

iial ilmas wõib ette tulla. Lutherus ei ole muud kui mõne näituse waral tahtnud silma ette seada, mis warastamiseks tuleb nimetada. Suures katekismuses wõtab tema ka weel teenijate hooletust, hantwärgi rahwa, töömeeste, päewiliste palga kistumist, ülemate nülgimist, Paawsti raha ahnitsemist siia juure nimetada, „et meie seda asja suure hulgale natuke jämedaste silmade ette panetsime.“ — Ja wiimaks kirjutab tema: „Seda olgu nüüd küllalt üteldud sest, mis „warastamiseks nimetada tuleks, et seda mitte nii kitsalt ei „peaks ära piiratud saama, waid et seda lastakse nii „kaugele ullatada, kui meil ligimesega tegemist tuleb.“ — Lutherus ei taha lastele mitte kõik wargatempa õpetada, — ja selle poolest peab ka koolmeister targalikult seletamise mõõtu õppima, ja sellega rahule jääma, kui tema warga südant saab walge ette saadetud, nõnda et lastele jälestus peale tuleb, ja see wastu jälle laste õiget himu äratatud, ligimesele Jumala päralt igakord kõik usutawust ja heldust üles näidata.

II. Õpetamise plaan koolis.

A. Alam klass.

1. Algusel andis Jumal kõige maailma inimeste kätte walitseda (1 Mos. 1, 28. 29), harida ja hoida (1 Mos. 2, 15), muud kui hea ja kurja tundmise puu wilja ei lubanud Jumal mitte inimese kätte (1 Mos. 2, 17). Sest saagu nüüd lastele selgeks:

a) Et Jumal on see, kes inimesele omandust annab. (Mis Jumal inimesele annab omale pidada ja pruukida, see on inimese omandus.)

b) Et Jumal ise ka inimese omandusele piiri paneb. Kellele Jumal palju ilmalikku head kätte on annud, seda kutsutakse rikkaks; kellele Jumal wähe warandust kätte uskunud, seda nimetatakse waeseks. Õpet. sõn. 22, 2: „Rikas ja waene tulewad tõine tõise wastu; neid kõik on Jehowa teinud.“

d) Kokkuwõtmiseks õpetagu koolmeister lastele päha Joan. Ew. 3, 27: „Inimene ei wõi ei midagi wõtta, kui see ep ole temale antud taewast.“

2. Ewa astus üle piiri: ta wõttis, mis tema oma ei olnud (1 Mos. 3, 6). Ja see'p see on, mis Jumal „warastamiseks" nimetab.

(Mis on „warastama"? Tõise omanduſt wõtma. Kes tõise omanduse wõtab, see on „waras.)

Kokku: Kes seab omanduse piiri?
Kes ei tohi seda piiri mitte rikkuda?
Kus ütleb Jumal seda? Seitsmendamas käsus.
Kuidas ütleb Jumal seda seitsmendamas käsus? „Sina ei pea mitte warastama."

3. Mida wõtab nüüd Jumal seitsmendamas käsus ise oma hoiu alla? Kõige inimeste omanduse. Sellepäraſt maenitseb meid ka apostel Paulus (Ewes. 4, 28): „Kes warastanud, see ärgu warastagu mitte enam, waid tehku ennemine töö ja saatku kätega head, et temal oleks sellele jagada, kellel puudu on."

See tunnistus saab päha õpetatud; nõndasamuti ka weel: Seſt kes tehwa peale armu heidab, see laenab Jehowale, ja see tasub tema kätte, mis ta head teinud (Õpet. sõn. 19, 17); wõi ka 2 Kor. 9, 7 d: „Seſt Jumal armastab rõõmsat andjat."

B. Keſkmine klaſs.

1. Keelmine.

a) Piibli lugu näitus: Ewa wõtab, mis tema oma ei olnud (1 Mos. 3, 6). Seda nimetab Jumal „warastamiseks."

Tähendus: Selge warguse töö näituſt ei ole terweſt piibliſt mitte leida. See on küll imelik ja järele mõtlemise wäärt lugu.

b) Kuſt saab inimene omanduſt? Joan. 3, 27: „Inimene ei wõi midagi wõtta, kui see ep ole temale antud taewaſt."

(Kes annab? Mida annab Jumal inimeſele omaks? Kui kauaks? Kui palju? (Õpet. sõn. 22, 2). Kõik inimeſe omanduſt wõime meie kahe sõnaga ära nimetada: raha ja wara.) Omanduſt annab Jumal inimeſele „peatoiduſeks." Kõik, mis peatoiduſeks tarwis on, tuleb siis selle nimega „wara" ära tähendada.

d) Kes seab inimeſe omanduse piiri? (Kuhu wõtab Jumal kõik inimeſe omanduse? Ise oma hoiu alla. Kuidas teeb Jumal seda

nimelt? Tema keelab igaühte, et „sina ei pea mitte warastama". Kelle eest wõtab Jumal igaühe inimese omanduse ise oma hoiu alla? Kõige muu inimeste eest. Mida ei tohi meie siis nüüd mitte teha, kui Jumal ütleb: „sina ei pea mitte warastama"? Meie ei tohi oma ligimese raha ehk wara mitte wõtta.)

e) Mill wiisil ei tohi ligimese raha ehk wara ka mitte enese poole kiskuda?

1. Ei kawala kaubaga. Piibli lugu näituse waral tuleb seda selgeks teha. Jakob ostab läätseleemega Esawi käest esimese sündimise õiguse (1 Mos. 25, 29—34). Esimese poja õigus oli see, et tema isa käest kahewõrra pidi päranduseks saama. See ostmine oli Jakobil „kawal kaup," sest ta püüdis oma wenna sõõgi hädast omale kasu ja andis suure waranduse eest wäga wähe hinda. Nõnda wõttis Jakob „kawala kaubaga" oma ligimese raha ja wara enese kätte kiskuda.

2. Egapetise tööga. Piibli lugu näituse waral saab ka seda kätte, kui laste meele tuletad, et Jakob oma isa Isaaki käest esimese sündimise õnnistuse petise tööga enese poole on kisknud (1 Mos. 27, 1—29 ja 36 ning 39. 40). Ligimese „raha ehk wara" ei näita siin mitte maad leidwat; aga kui tähele pannakse, mis Isaak ajaliku waranduse pooleşt Jakobile lubab (salm 28 ja 37), ja mis selle pooleşt Esawile järele jääb (salm 39), siis wõib küll „ligimese waraşt" selle näituse juhatusel rääkida, olgu küll, et „raha" peab nimetamata jääma.

3. Nüüd kokkuwõtmiseks need küsimused: Mida ei pea meie seda wiişt mitte eneste poole kiskuma? Oma ligimese raha ehk wara. Mil wiisil ei pea meie oma ligimese raha ehk wara mitte eneste poole kiskuma? Ei wõtmisega, ega kawala kauba ega petise tööga. Mida keelab Jumal siis nüüd seitsmendamas käsus ligimese raha ja wara päraşt? „Et meie oma ligimese raha ehk wara ei wõta, ega kawala kauba ega petise tööga eneste poole ei kisu."

Lisa 1. Koolmeister wõib ka tõişt piibli lugu näituşi pruukida kui neid, mis ülewel on pruugitud, nagu Labani kawalat kaubategemişt Jakobiga (1 Mos. 29, 15—27), ehk Keaşi petise tööd (2 Kun. 5, 20—24), muud kui olgu need näitused selleşt

piibli lou jauſt wõetud, mis lastel juba piibli-lugu tunnis on õpitud.

Liſa 2. Tartu keeli käiwad Lutheruſe ſõnad tõiſt wiiſi kui Tallina keeli, nimelt nõnda: „Et meie oma lähembä raha wai hääd ei wõta, ei ka kawala kauba wai oſtmiſega hendä kätte ei ſaada.“ — See tuleb ſeſt, et Lutherus on kirjutanud: „daß wir unſerem Nächſten ſein Geld oder Gut nicht nehmen, noch mit falſcher Waare oder Handel an uns bringen.“ See ſõna „Handel“ wõib kahteſuguſt tähendada: 1) „kauplemiſt“ (müümiſt ja oſtmiſt), ja 2) „käſitamiſt“ wõi „tallitamiſt,“ üleültſe „tegemiſt.“ Tartu keele ümberpaneja on eſimeſe tähenduſe pruukinud, Tallina keele ümberpaneja tõiſe tähenduſe. — Aga kui Tartu keele ümberpaneja „Handel“ = „oſtmine“ on tõlkinud, ſiis ei wõinud ta „Waare“ mitte tõiſtwiiſi tõlkida kui ſelle ſõnaga „kaup,“ ſee on nõnda palju kui „kauba aſi“, mis hinna eeſt müüakſe. See ei tee ſiiski asja pooleſt mitte ſuuremat wahet, ſeſt et Lutheruſe nõu ei ole olnud muud kui näituſe waral ka tõik kawaluſega eneſe kätte kiskumiſt ſeitsmendama käſu keelmiſe piiri ſiſſe wõtta. Siiski peab Tartu keele katekismuſe ſeletaja koolmeiſter ſeda jagu natuke tõiſt wiiſi oma koolilastele ette panema, et tema neid ſaaks juſt Lutheruſe ſeletuſe ſõnade peale wälja ſaata, nimelt nõnda wiiſi:

1. Kõik omandus om kas raha wai muu häändüs, mis üte nimega „hääs“ nimetedäs (waata 1, d).

2. „Kawwal kaup“ wõip ſelges tettüs ſaada Labani ja Jakobi luguſt (1 Moſ. 29, 15—27). Siiski olgo meelen, et ſee lugu ei näütä mitte, kuida „lähembä raha wai hää“ kawala kaubaga om tõiſe kätte ſaanu; ſeſt Laban om küll Jakobi tööd ja teenimiſe hoolt ſelle kawala kaubaga weel tõiſes ſäitsmes aastas ſaanu pikendada, — ent Jakobi hääſt ja rahaſt ei ole ſääl juttugi. Sis ei wõi ſeſt näütüſeſt küll muud midägi ſilmi ette ſäädä, kui ennege kauba tegemiſe kawaluſt.

3. „Kawalat oſtmiſt“ wõip Tartu keeli ſeletaja koolmeiſter ommile koolilastele ſilmi ette ſäädä, kui temä näile meelde tuletap, mill wiiſil Jakob oma wele Eſawi käeſt eenſündümiſe õiguſe om oſtnu (1 Moſ. 25, 29—34).

g) Seni on warastamiſe „tööſt“ küllalt räägitud; ſaagu nüüd warga „meel“ walge ette kiſtud. Selle tarwis wõttu koolmeiſter

nende sama näituste waral, mis ülewel on pruugitud, nüüd weel lastele näidata, „kust warastamine tuleb."

Ewa ei uskunud enam Jumalat, waid oli mau sõna uskuda wõtnud. — Jakob läks isa petma oma ema Rebekka käsu järele. Aga Rebekka ei uskunud, et Jumal ise peaks tõutuse tõeks tegema, mis noorema poja (Jakobi) pärast enne nende kaksikute ilmale sündimist oli ette kuulutatud (1 Mos. 25, 23), ja sellepärast andis ta Jakobile selle nõuu, petise tööga wanema wenna õnnistust isa käest omale kiskuda. Seesama uskumata meel oli ka Jakobil, kui tema Esawi käest läätseleemega läks esimese sündimise õigust ostma. Sest saab selgeks, et waras ei usu mitte Jumala sisse, ja et warastamise töö tuleb „umbusust." Umbusust tuleb ahnitsemine (1 Tim. 6, 10: Sest ahnus on kõige kurja asjade juur), ja ahnus ajab wargale. (Umbusk — ahnus — wargus.)

2. Käskmine.

a) Esiteks peawad siin silma märgiks olema need Lutheruse sõnad: „waid et meie tema wara ja peatoidust aitame kaswatada." — Ka siin hakagu koolmeister jälle piibli lugu näitusega peale.

1. Abraam aitas Lotti tema wara ja peatoidust kaswatada (1 Mos. 13, 5—11). Abraam uskus Jumala sisse, seepärast ei keelnud tema Lotile mitte Kanaani maa parema kohale asutamist.

Wiimaks see küsimus: Kuida wiisi kaswatame meie oma ligimese wara ja peatoidust? Kostus: Kui meie temale anname, nõnda et temale rohkem saab.

2. Nüüd Ewes. 4, 28, ja Õpet. sõn. 19, 17: „Kes kehwa peale armu heidab, see laenab Jehowale, ja See tasub tema kätte, mis ta head teinud." Päha õpetada (wõi korrata).

3. Kokku: Mis nõuab siis Jumal seitsmendamas käsus, et meie oma ligimesele tema wara ja peatoiduse poolest küll peame tegema? Kostus: „Et meie oma ligimest aitame, tema wara ja peatoidust kaswatada." (Koor.)

b) Tõiseks tuleb nüüd Lutheruse sõnade juure jõuda: „ja hoida". — Ka siin saagu jälle piibli lugu näitusest selgeks tehtud, mis see hoidmine on, ja kuidas see sünnib.

1. Tawet aitas Nabali wara ja peatoidust hoida (1 Sam. 25, 15. 16).

Tawet uskus Jumala sisse, sellepärast oli tema, ehk küll ise Sauli eest põgeneja, sisuli Nabali kui ühe Israeli mehe warale „kui müür“ ümber, et sest midagi ei pidanud „ära saama“.

Wiimaks see küsimus: Kuida wiist aitame meie oma ligimese wara ja peatoidust hoida? Kostus: Kui hoolt kanname, et tema warast ja peatoidusest midagi ära ei saa (et see ei wähene).

2. Kokku: Mis tahab siis Jumal seitsmendamas käsus, et meie oma ligimesele tema wara ja peatoiduse poolest ka peale kaswatamise weel peame tegema? „Et meie oma ligimest aitame, tema wara ja peatoidust ka „hoida“. (Koor.)

d) Nüüd a ja b kokku: Mis tahab nüüd Jumal seitsmendamas käsus, et meie oma ligimesele peame tegema tema wara ja peatoiduse poolest? „Et meie oma ligimese wara ja peatoidust aitame kaswatada ja hoida.“ Siin tuleb päha õpetada:

1. Petr. 4, 10: „Seda mööda kui igaüks on armuandi saanud, nõnda aitage töine töist sellega, kui Jumala mõnesarnatse armu head majapidajad.“

e) Nõnda kui keelmise jau seletamise lõpul warga südame põhi walge ette pidi toodama, nõnda saagu ka siin see südame meel silmade ette seatud, kust seitsmendama käsu heameelelik täitmine nagu omast hallikost wälja keeb. Abraam ja Tawet uskusiwad kumbki Jumala sisse ja oliwad rahul sellega, mis Jumal neile oli tõutanud. — Selle tüki kokkuwõtmiseks saagu päha õpetatud 1. Tim. 6, 6: „Aga Jumala kartus on suur kasu, kui meie omaga rahul oleme.

Nüüd pandku koolmeister lapsi kokku wõtma keelm. ja käskm. Lutheruse sõnadega. (Koor.)

3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

a) Atani lugu (Josua raam. 7. 10—25) saagu laste meele tuletatud. Sest lousi tuleb selgeks teha, et Jumal ka salajat wargust 1) näeb 2) awalikuks teeb ja 3) käsib kätte maksta. Sellepärast peame meie Jumalat kartma.

b) Abraam ja Sodoma kuningas (1. Mos. 14, 21—24 ja 15, 1).

Sest saab selgeks,

1. Et Abraham oli omaga rahul ja ei püüdnud rikkaks saada,

2. seepäraſt et temal Jumal iſe ülemaks ja armſamaks waraks oli. (1 Moſ. 15, 1.)

Nõnda peame ka meie Jumalat armastama, kes iſe meie „ſuur armu palk“ tahab olla, kui Tema meie igaühe wasto ütleb: „Mina olen ſinu Jumal.“

d) Kokku: „Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma ligimeſe raha ehk wara ei wõta, ega kawala kauba ega petiſe tööga eneſte poole ei kiſu, waid et meie tema wara ja peatoiduſt aitame kaswatada ja hoida.“ (Koor.)

D. Ülem klaſs.

Lutheruſe ſeletus on ſelle klaſſi lastel juba käes. Meie wõime ſellepäraſt ſiin ka tõiſt moodi ſeda käsku läbi wõtta; oſalt ſaab kordamine wana õpetuſe wara jälle meele tuletama, oſalt ſaab ſelle juures ka ſeletuſe parajal mõõdul laiendamine mahti leidma.

1. Keelmine.

a) „Mis on warastama?“ „Warastama“ on ligimeſe raha ehk wara wõtma wõi kawala kauba ehk petiſe tööga eneſe poole kiskuma. (Waata keſkmiſe klaſſi õpetus 1, a ja e.)

b) Mida wõtab Jumal ſeitsmendamas käſus oma hoiu alla? Iga inimeſe raha, wara ja peatoiduſe (omanduſe).

Siin ſaab korratud keſkmiſe klaſſi õpetuſe 1, b ja d.

d) Kuſt tuleb warastamine?

Siin ſaab koolmeiſter laiemat ſeletuſt anda, kui keſkmiſes klaſſis (1, g).

1. Ülekohtune majapidaja (Luk. 16, 1—7.) ſaab wargaks, ſeſt et ta oma iſanda wara on hooletumal kombel ära hukkanud. (Kätte uſutud wara pillamine.)

2. Laban ſaab petjaks (1 Moſ. 31, 41. 42), ſeſt et ta ahne oli ja tahtis rikkaks ſaada.

1 Tim. 6, 6—10. „Aga Jumala kartus on ſuur kaſu, kui meie omaga rahul oleme. Seſt meie ep ole ühtegi ilmale toonud, awalik on, et meie midagi ei wõi maailmaſt ära wiia. Aga kui meil peatoiduſt ja ihukatet on, ſiis peame ſeega rahul olema. Aga kes tahtwad rikkaks ſaada, need langewad kiuſatuste ja kõie ſiſſe, ja mitme rumala ja kahju tegewa himu ſiſſe, need waiutawad inimeſed alla hukkamiſe ja ärarikmiſe ſiſſe.“ Ja Eweſ. 5, 5:

„Seſt ſeda teate teie, et ei ühelgi hoorapidajal, ega ropul, ega ahnel, kes on wõõra Jumala teener, ep ole pärimiſi Kristuſe ja Jumala riigis.“

3. Muretſemine ja Mammona teenistus. Matt. 6, 31. 32: „Seepärast ei pa teie mitte muretſema ja ütlema: Mis peame meie sööma? ehk mis peame meie jooma? ehk misga peame meie ennast katma? Seſt kõik ſeda nõudwad paganad takka; ſeſt teie taewane Issa teab, et teile ſeda kõik tarwis läheb.“ Ja 6, 24: „Ükski ei wõi kahte iſandat teenida, ſeſt ehk tema wihkab üht ja armastab tõiſt; ehk hoiab ühe poole ja põlgab tõiſt ära. Teie ei wõi mitte Jumalat teenida ja Mammonat.“ Waras ongi Mammona teener = wõõra jumala teener.

2. Käſkmine.

a). Ligimeſe wara ja peatoiduſt kaswatada aitame meie, kui ſellele anname, kellel puudu on (Eweſ. 4, 28, Õpet. ſõn. 19, 17). Juure wõib liſatud ſaada Ebr. 13, 16: „Ärge unustage mitte ära head teha ja tõiſtele jagada; ſeſt niiſuguſed ohwrid on Jumala meele päraſt.“

b) „Ligimeſe wara ja peatoiduſt hoida.“ — Siin ſaagu keſtmiſe klaſſi ſeletuſele (2 b,) juure liſatud weel 2. Moſ. 23, 4: „Kui ſa ſatud oma waenlaſe härja wõi ta eesli wastu, mis ekſib: ſiis pead ſa ſeda wiſſiſt jälle tema kätte ſaatma“. — Ja nüüd need küſimuſed: Kelle wara ja peatoiduſt käſib Jumal ka aidata hoida? Ka meie waenlaſe wara ja peatoiduſt. Seſt mis on ka waenlane meile ſellegipäraſt ikka weel? Ka waenlane on meile ikka weel ligimene. (Wõrdle 5. käſu ſeletus keſtmiſes klaſſis 2, b. Matt. 5, 44 — ja 4. palwe.)

d) Kui kokku wõtab, ſiis pead laste ſilmade ette ſeadma, kuida keelmine ja käſkmine tõine tõiſe wastu ſeiſawad: ſeal wõtmine — ſiin andmine; ſeal kiskumine — ſiin hoidmine; ſeal kawalus, mis tõiſe kahjuſt omale kaſu püüab — ſiin aitamine, mis oma kuluga tõiſe, ka waenlaſe tulu toimetab. — 1 Petr. 4, 10 ſaab korratud.

e) Kuſt tuleb niiſugune ſeitsmendama käſu heameelelik täitmine? Meil peab alati meeles ſeiſma, et meie ei ole ühtegi ilma

peale toonud, ei wõi ka mitte midagi maailmast ära wiia (1. Tim. 6, 7); et meie muud ei ole kui kõige ilmaliku waranduse „majapidajad", kelle käest muud ei küsita, kui et igaüks peab truu olema (1 Kor. 4, 2); ja et Jesus meile eeskuju on annud, kuida meie truudust peame ülesnäitma selle kallal, mis Jumal meile enestele omanduseks kätte on uskunud (Joh 6, 12)*), ja kuida apostli sõna järele ka selle kallal, mis ligimese omanduseşt meie kätte on ustud hoida (Tit. 2, 9. 10)**). See kõik saab nagu pitseriga kinnitatud selle tunnistusega 1 Tim. 6, 8 ja 6, 6. Sellega on ka juba ettewalmistatud

3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine,

a) mis kohe nende sõnadega kätte tuleb: 1 Tim. 6, 6: „Jumala kartus on suur kasu, kui meie omaga rahul oleme." Seşt Jumala kartus keelab seda puutumast, mis Jumal ise oma hoiu alla on wõinud. Ja see on see Jumala kartus, et meie igas kohas ja igal ajal meeles peame, et meie kõigenägija Jumala silma ees oleme. Kõige inimeste waranduse peal seisawad nagu Jumala puumärgid need seitsmendama käsu sõnad: „Sina ei pea mitte warastama", ja nende all seisab selle nimi, kellele see pidada ja pruukida on antud. „See käsusõna on meile ristirahwale enam kui „lukk ja kramp, see on meile see Keerub palja tuleleegi sarnatse mõõ„ga maja läwe ees, kui need magawad, kes seal sees elawad; „see sõna warjab ristirahwa käe eest wälja ja mõtsa, õunat puu „otsas ja leidu tee ääreşt". — (Lührs)

Siia kõlbab weel juure wõtta Kol. 3, 25: „Aga kes ülekohut teeb, peab enese kätte saama, mis ta on ülekohut teinud, ja siin ei peeta lugu ei ühestki enam kui tõisest." Seşt selle klassi lapsed on ka ju enamaste tõise rahwa teenrid. See kõik seletab küllalt, mispärast ka seitsmes käsk esimese käsu warju all seisab.

b) Aga esimene käsk nõuab ka weel, et meie peame Jumalat armastama. — Kes Jumalat armastab, see on rikas Jumala

*) „Aga kui nende kõhud täis saanud, ütles Tema oma jüngritele: koristage ülejäänud palukesed kokku, et ühtegi ei saa hukka."

**) „Sulased käsi oma eneste isandate sõna kuulda, kõikis asjus nende meele pärast olla, ja et nemad ei haugu wastu, ja ühtegi kõrwale ei saada, waid et nemad kõik head truudust üles näitwad, et nemad Jumala, meie Õnnistegija, õpetusele kõikipidi wõiksid ilu teha."

sees, see on ka omaga rahul, sest tema usub lindlaste, et Jumal temale omal ajal nii palju saab andma, kui temale ajaliku elu ülespidamiseks waja tuleb, ja see elus lootus teeb südame lahkeks ja käe heldeks, et ka ligimest aitma walmis oled nii palju kui jõud kannab.

Lõpeks saagu kas meele tuletatud wõi ka uuesti õpetatud. L.-R. Nr. 167, 7:

„Siis wõta wiimselt see hea nõuu:
Tee tööd ja palu Jumalat,
Ka anna laudes Temal' auu,
Kui sina kurja kannatad.
Kes Jumalast ei tagane,
Ei Jumal seda unusta." (T. L.-R. Nr. 128, 7.

Kahekšas käsk.

Sina ei pea mitte ülekohut tunnistama oma ligimese wastu.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma ligimese peale mitte kawalaste ei waleta, teda mitte ei peta, keelt ei pekša, ega kurje kõnesid tema peale ei tõsta; waid et meie tema eest kostame, head temast kõneleme, ja kõik asjad heaks kääname.

I. Juhatajad tähendused.

1. Siia maale ei olnud käsu sõnade sees weel ligimest nimetatud, ei wiiendamas, ei kuuendamas, ega seitsmendamas käsus; eşite siin kahekšamas käsus nimetab Jumal ise „ligimest", ja siit maast ei kau ligimene enam käsušõnadest ära; sest ka ühekšamas ja kümnemas käsus saab ligimene nimelt nimetatud. Kahekšamas käsus nüüd nimetab Jumal kahte: „Sina" — ja „ligimene". — Nende kahe wahel on „ülekohtu tunnistust" nimetatud, aga *keelmise* kombel: „Sinu" ja sinu „ligimese" wahel ei pea *mitte* „ülekohtu tunnistamist" olema; see on: ei sina ei pea mitte oma ligimese wastu ülekohut tunnistama, ega *sinu ligimene mitte sinu wastu*

2. Lutherus hoiab ka siin jälle oma seletamise teed, mis tema juba tõisest käsust saadik on käinud. Esiteks paneb tema ka kahekšama käsu esimese käsu warju alla, tõiseks seab tema jälle näituste

waral keelmise silmade ette, wiimaks teeb tema näituste waral ka weel käskmise selgeks.

Aga selle juures peame meie tähele panema, et Lutherus juba seitsmendama käsu seletuse sees seda sõna „kawal“ on pruukinud, mis tema ka siin jälle tarwitab. Seal oli omadussõna „kawal“ parajane, siin on kombesõna „kawalaste“ kohane. — Ühetsamas käsus tuleb siis wiimaks see peasõna „kawalus“ ise kätte. Järg on see: kes kawalust ajab, see waletab; kes waletab, see warastab ka. Ehk pööra ka ümber: Waras waletab, sest waras on kawal.

3. Mis on siis nüüd kahetsama käsu päris wald? See saab selgeks, kui jällegi küsitakse: Mida wõtab Jumal kahetsamas käsus ise oma hoiu alla? Muud kostust ei wõigi anda, kui seda: kahetsamas käsus wõtab Jumal ise oma hoiu alla inimese *auusa nime*, et seda ei kohtu ees, ega muu rahwa seas ei pea teutatud saama. Sest „auus nimi on kallim kui suur rikkus, ja arm on parem kui hõbe ja kuld —“ (Õpet. sõn. 22, 1). Kawalus püüab seda rikkuda, armastus püüab seda hoida. Kawalus ajab waletama, armastus ajab tõt rääkima. „Siis on selleõnatse käsuga ära keeldud kõik „patt, mis keelega tehakse, et ligimesele haiget wõi kahju saab. Sest „ülekohut tunnistama ei ole muud kui suutegu. Mis nüüd suuga „ligimese kahjuks tehakse, seda tahab Jumal siin ära keelda. —“ (Lutherus suures katekismuses). Siiski peame tähele panema, et Lutherus kahetsama käsu seletuse sees mitte ükspäinis „sõna“ ehk kõnet, see on suu kõla, ei tähenda, waid et tema selle sõnaga „kawalaste“ kõnelemise kõrwal ka südame meelt silma ette saadab, otse kui tema ka lõpeütlusega („kõik asjad heaks kääname“) suusõna kõrwalt ka jälle tegutegemist ei taha mitte maha jätta. Südame mõte, suu sõna, käte tegu — peab kawalusest lahti olema, ja see wastu armastuse peale põhjendatud ustawust täis olema.

4. Kahetsama käsu seletamisel ärgu mõtelgu koolmeister, et ta oma koolilapsi peab õpetama kõik waletamise aaspaelad arutama; waid näitku lastele, et igaüks ülekohtu tunnistaja selle põrgulise näu kandjaks lööb, kes waletajate isa on, ja püüdku omalt poolt korda saata, et lastele õige hirm ja wiha südamesse tekkib wale wastu. Ja jälle töiselt poolt õpetagu koolmeister oma koolilapsi tõele julgeste otsa waatama, et nemad tõe puhaliku ja puhta pale ilu läbi äratatud saaksid, tõt armastama ja tegema, et tõsi neid wõiks wabaks

teha (Joh. 8, 32) Jumala laste wabadusele. — Selle silmamärgi poole peab terwe õpetamise wiis sihtima, siis ei saa see waew ja ajakulu mitte ilma olema, waid ka wilja kandma, mis igawese elule tüpseb.

II. Õpetamise proow ja plaan.

A. Alam klass.

1. Kaheksama käsu sõnad loeb koolmeister lastele selgeste ja iluste ette, ja küsib siis:

Keda nimetab Jumal siin? Jumal nimetab siin mind ja minu ligimest.

Mida ei pea sinu ja su ligimese wahel mitte olema? Minu ja mu ligimese wahel ei pea mitte ülekohtu tunnistamist olema.

2. Kes on kõigeesite maailmas rääkinud, mis õige ei olnud? Maailmas on kõige esite madu walet rääkinud. Kelle wastu rääkis madu walet? Madu rääkis Ewa wastu walet. Mis ta waletas? Ta waletas, et inimesed pidada saama kui Jumal, ja tundma head ja kurja. (1 Mos. 3, 4. 5.)

Kes rääkis nõnda mau näul Ewale? See oli kurat.

Kellele andis Ewa maad sellega, et ta seda walet wõttis uskuda? Sellega andis Ewa kuratile maad.

3. Sellepärast maenitseb ka apostel Paulus (Ewes. 4, 25): „Seepärast jätke maha walet, ja rääkige tõt, igaüks oma ligimesega, sest et meie oleme tõine tõise liikmed.“ (2 korda)

(Mis peame maha jätma? Mis peame igaüks oma ligimesega rääkima? Mispärast peame walet maha jätma ja tõt rääkima?

Ühe ihu liikmed on tõine tõisega kokku liidetud, tõine tõist aitma ja toetama. Nõnda oleme meie ristirahwas ka ühte pandud tõine tõist toetama ja aitma. Tõst toetab, armastus aitab. Sellepärast peab wale maha jääma ja tõst walitsema.)

See püha kirja tunnistus saab päha õpetatud; sest sellega wõetakse kokku nii heasti keeld kui käsk.

B. Keskmine klass.

1. Keelmine.

Alama klassi õpetus 1. ja 2. saagu meele tuletatud.

a) Piibli lugu näituste waral saawad Lutheruse seletuse näitused kätte juhatatud:

1. Jakob waletab oma isale. (1 Mos. 27, 19 ja 24.)
2. Laban petab Jakobit. (1. Mos. 29, 25.)
3. Siba pekſab keelt Mewiboſeti peale. (2 Sam. 16, 3.)
4. Potiwari naene tõstab kurje tõneſid Joſepi peale. (1. Mos. 39, 17. 18.)

Kokku: Need kõik on ülekohut tunnistanud oma ligimeste wastu.

Tähendus. Koolmeister wõib ka tõiſi näituſi piibli luguſt pruutida, muud kui olgu need aga lastel juba piibli lugu õpetuſeſt tutwad. Siin on üks tõine järg ehk kord näituſi: Kehaſt waletab Naamanile (2 Kuning. 5, 22); Toeg teeb pettiſt Ahimeleki wastu (1 Sam. 21, 8; 22, 9. 10); Abſalom pekſab keelt oma iſa Taweti peale (2 Sam. 15, 2–4); Wariſeerid tõſtwad kurje tõneſid Jeſuſe peale (Matt. 9, 34; 12, 24). Siis jälle kokku: Need kõik on ülekohut tunnistanud.

b) Mida püüdis Jakob oma waletamiſega? Mida Laban oma petmiſega? Mida Siba oma keelepeksmiſega? Mida Potiwari naene oma kurje tõneſid tõſtmiſega?

(Nõndaſamuti tuleb ka ſeda tõiſt näituste järge läbi küſida, kui ſeda pruugitakſe.)

Need kõik püüdſiwad ligimeſe kahjuſt omale kaſu.

Tõiſe kahjuſt omale kaſu püüdma ongi „kawalus." (waata 7. käſt.)

Kokku: Miſſuguſeſt ſüdameſt tuleb waletamine, petmine, keelepeksmine, kurje tõneſid tõſtmine? See kõik tuleb kawalaſt ſüdameſt.

Miſſuguſt tõnet keelab ſiis nüüd Jumal kahekſamas käſus? Jumal keelab kahekſamas käſus kõik tõnet kawalaſt ſüdameſt.

Kuis nimetab Jumal niiſuguſt tõnet? ülekohtu tunnistuſeks.

Kokku: Mis tahab Jumal ſiis nüüd, et meie oma keelega ligimeſele mitte ei tee, kui Tema meid tahekſamas käſus ülekohut tunnistamaſt ära keelab? Jumal tahab kahekſamas käſus, „et meie oma ligimeſe peale mitte kawalaste ei waleta, teda ei petta, keelt ei pekſa, ega kurje tõneſid tema peale ei tõsta." — (Koor.)

d) Miſpäraſt keelab Jumal ſeda ära?

1.) Joan. Ew. 8, 44: „Kurat on inimeſe tapja olnud alguſeſt, ja ep ole mitte ſeisma jäänud tõe ſiſſe, ſeſt tõt ei ole mitte tema ſees; kui ta walet räägib, ſiis räägib tema omaſt, ſeſt ta on walelik, ja waleliku iſa."

Siin saab selgeks, et ülekohtu (kawwal) tunnistaja on kurat teener ja abimees.

2.) Joan. ilmut. r. 22, 15: „Aga õues on koerad, ja nõiad ja hoorapidajad, ja tapjad, ja wõõra Jumala teenrid, ja kõik, kes walet armastawad ja teewad."

Pandku lapsed tähele, mis hirmsa seltsi sattuwad kõik need, kes walet armastawad ja teewad, ja õppigu nemad, et ülekohtu tunnistaja saab **kurati palga.**

Kokku 1 ja 2. Ülekohtu tunnistaja heidab kurati abimeheks, ja saab kurati palga. Seepärast keelab Jumal meid ülekohut tunnistamast ära, ja sellepärast maenitseb ka apostel Paulus Ewes. 4, 27 b: „Ärge andke maad kuratile," — ja jälle Ew. 4, 25 a: „Seepärast jätke maha walet."

2. Käskmine.

a) Piibli lugu näitused. Nikodemus kostab Jesuse eest (wabandap Jesust) (Joan. 7. 50. 51) ülemate preestrite ja wariseeride wastu.

Jonatan kõneleb head Tawetist Sauli wastu (1 Sam. 19, 4—6).

Abigail käänab kõik asjad heaks (1 Sam. 25, 23—33).

Kokku: Kõik need on tõt rääkinud oma ligimeste wastu.

Tähendus: Otsigu koolmeister, kui tema neidsinatsid näitusi ei taha pruukida, piibli lugust tõist näitust, muud kui olgu need aga lastele ka juba tutwad, nagu need: Jonatan kostab Taweti eest (wabandap Tawidat) Sauli ees (1 Sam. 20, 30—33); Tawet kõneleb Saulist head pärast tema surma (2 Sam. 1, 19—23); Taniel käänab kõik asjad heaks (Dan. 2, 1—28). Ehk ka:

1. Jonatan kostab Taweti eest. (1. Sam. 19, 4—6.)

2. Tawet kõneleb head Saulist ja Jonatanist pärast nende surma. (2. Sam. 1, 19—23.)

3. Abigail käänab kõik asjad heaks. (1. Sam. 25, 23—33.)

b) Mis ajas Nikodemust Jesuse eest kostma nende wariseeride wastu (Jesust wabandama)? Mis ajas Jonatani Tawetist head kõnelema Sauli wastu? Mis ajas Abigaili, Tawetile nii julge sõnaga wastu seisma? — Kõiki neid on armastus ajanud tõt rääkima.

Kuidas on nemad töt rääkinud? Nemad on töt mööda rääkides oma ligimese eest kostnud (omma lähembät wabandanu), head temast könelnud, köik asjad heaks käändnud. Kes sind armastab, seda tohid sina uskuda; sest armastus teeb ustawaks.

Missuguses südames on siis Jonatan, Tawet, Abigail töt rääkinud? Need on töt rääkinud ustawast südamest.

Kokku: Mis rääkimist nõuab nüüd Jumal kahekssamas käsus meie igaühe käest? Töt rääkimist ustawast südamest.

Kuidas peame seda rääkima? „Meie peame oma ligimese eest kostma (omma lähembät wabandama), head temast könelema, ja köik asjad heaks käändma."

d) Mille pärast peame meie igaüks oma ligimesega töt rääkima? Selle pärast, et meie oleme töine töise liikmed (Ewes. 4, 25d). Mis liidab meid töine töisega ühte kokku? Armastus.

1. Kor. 13, 4—8. „Armastus on **pikkameeleline**, ja näitab oma **heldust** üles, armastus ei ole kade, armastus ei tee wallatust, tema ei suurustele. Tema ei näita ennast kurjaste, tema ei otsi oma kasu, tema ei saa wihaseks, tema ei mõtle kurja peale. Temal ei ole röömu ülekohtust, aga **töe pärast on temal** töistega **röom.** Tema **sallib** köik, ta **usub** köik, ta **loodab** köik, tema **kannatab** köik. Armastus ei wäsi iialära."

Kokkuwõtmine: Mida keelab Jumal ja mida käsib Tema see wastu, kui Tema 8mas käsus ütleb: „Sina ei pea mitte ülekohut tunnistama oma ligimese wastu"?

Jumal keelab seega 8mat käsus, et meie oma ligimese peale mitte kawalaste ei waleta, — teda mitte ei peta, — keelt ei pekka — ega kurje könesid tema peale ei tõsta; — ja käsib, et meie tema eest kostame, head temast könelema, ja köik asjad heaks kääname." Ewes. 4, 25 weel kord. (Koor.)

3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

a) Meie ei saa oma ligimest mitte nõnda armastada, olgu siis et meie Jumalat armastame, kes meid oma lapsiks on teinud (**1. Joan. 3, 1a**).

1. Joan. 4, 1:1 „Mu armsad, et Jumal meid nõnda on armastanud, siis peame meie ka töine töist armastama."

1. Joan. 4, 19: „Armastagem Teda, sest Tema on meid enne armastanud."

b) Issand Jesus ütleb (Luk. 12, 1. 5): „Aga mina ütlen teile, oma sõbradele: Arge kartke neid mitte, kes ihu äratapwad, ja ei wõi päraſt enam ühtegi teha. Aga mina tahan teile näidata, keda teie peate kartma: Kartke Teda, kellel päraſt äratapmiſt meelewald käes on, põrgu heita. Tõeſt, mina ütlen teile: Seda kartke."

Taw. l. r. 111, 10: „Jehowa kartus on tarkuſe hakatus; hea mõistus on neil kõikil, kes ſelle järele teewad."

d) Kokku: Jumalat peame meie kartma, ei mitte inimeſi, — Jumalat peame meie armastama, ja Tema päraſt ka inimeſi; ſiis ſaame walet maha jätta ja tõt rääkida, igaüks oma ligimeſega.

Kordamine ja kokkuwõte:

1. Kuis käib kaheksas käſt? (käſu sõnad).

2. Kuidas ei pea meie oma ligimeſe wastu mitte ülekohut tunnistama? Meie ei pea oma ligimeſe peale mitte kawalaste waletama, teda mitte petma, mitte keelt peksma, ega kurje kõneſid tema peale tõſtma.

3. Waid kuidas peame meie oma ligimeſe wastu oma ſuud ja keelt pruukima? Meie peame tema eeſt koſtma, (tedä wabandama), kõik head temaſt kõnelema ja kõik asjad heaks käändma.

4. Kuidas ſaame meie tarkuſt ja julguſt, igakord walet maha jätta ja tõt rääkida? Kui meie Jumalat kardame ja armastame.

5. Mida peame meie ſiis tegema, et meie kaheksamat käsku saakſime pidada, ja mida wiiſi ſaame meie ſeda käsku pidada? „Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma ligimeſe peale kawalaste ei waleta, teda ei peta, keelt ei peksa, ega kurje kõneſid tema peale ei tõsta; waid et meie tema eeſt koſtame, head temaſt kõneleme ja kõik asjad heaks kääname." — (Koor.)

D. Ülem klaſs.

Lutheruſe ſeletuſe sõnad on ſelle klaſſi lastel juba käes. Keſkmiſe klaſſi õpetuſe jagu ſaab nendega korratud, paiguti weel laiendatud. Plaan olgu ſee:

1. Keelmine.

Keſkmiſe klaſſi õpetus 1, a—b ſaagu korratud; ſelle juure Luk. 6, 41. 42: „Aga mis ſa pinda näed oma wenna ſilmas, aga palki ſo omas ſilmas ei pane ſa mitte tähele? Eht kuida wõid ſa oma wenna

wastu öölda: Wend, laſe ma kiſun pinda ſo ſilmaſt wälja, ja iſe ei näe ſa palki omas ſilmas? Oh ſina ſalalik! Kiſu eſite palki omaſt ſilmaſt wälja, ja ſiis ſeletad ſina pinda wälja kiskuda oma wenna ſilmaſt."

Siis edaſi: a) Ülekohtu tunnistuſega ſaab ligimeſe auus nimi rikutud. Seda ei taha Jumal meid mitte lasta teha. „Seſt auus nimi on kallim kui ſuur rikkus, ja arm on parem kui hõbe ja kuld." Õpet. sõn. 22, 1. Sellepäraſt wõtab Jumal igaühe inimeſe auuſa nime iſe oma hoiu alla.

b) Aga auu ja auu wahel on wahet. Ristiinimeſe au on ſee, et ta Jumala laps on; „Ja kes on, kes teile peaks kurja tegema, kui teie head taga nõuate?" (1 Peetr. 3, 13.) „Aga Kristuſe risti waenlastel, kelle jumal on nende kõht ja kes maapealſid asju nõudwad, neil on oma au nende häbi ſees (Wilip. 3, 18, 19)".

Seeſugune au on „tühi au." Ja tühja auu ei kõſe apostel mitte taga otſida, ſeſt et ſelleſt ei tule muud kui kadedus ja riid, wiha ja waen. Kal. 5, 26: „Ärge olgem tühja auu peale ahned tõine tõiſt äritades ja tõine tõiſt kaetſedes." —

Peale ſelle ſaab jälle keſkmiſe klaſſi õpetuſeſt 1, d korratud.

2. Käſkmine.

Keſkmiſe klaſſi õpetus 2, a ſaab korratud, aga nõnda, et eſimeſe näituſe kohta (Nikodemus wõi Jonatan) õpetatakſe Õpet. sõn. 31, 8: „Tee oma ſuu lahti ſelle eeſt, kes keeletu, ja kõikide nende kohtuaſja eeſt, kes on kadumas." Tõiſe näituſe kohta (Jonatan wõi Tawet) õpetatakſe 1 Petr. 4, 8: „Aga kõige enamiſte pidage iſekeſkis ühtepuhku armaſtuſt, ſeſt armaſtus katab pattude hulka."

Kolmandama näituſe kohta (Abigail wõi Taniel) ſünnib õpetada Kal. 6, 1: „Wennad, kui inimene ka ühe ekſituſe ſisſe ſattuks, ſiis „parandage niiſuguſt jälle taſaſe waimuga, kes teie waimulikud olete; ja waata heaſti iſeeneſe peale, et ſind ka ei kiuſata."

Keſkmiſe klaſſi õpetus 1, b ja d ſaab korratud.

Kokkuwõtmiſeks: Luk. 6, 36. 37. „Seepäraſt olge armuliſed, nõnda kui teie Iſſagi armuline on. Ja ärge mõiſtke kohut, ſiis ei mõisteta ka mitte teie peale kohut; ärge mõiſtke hukka, ſiis ei mõisteta ka teid mitte hukka."

3. Eſimeſe käſu alla kokkuwõtmine.

Keſkmiſe klaſſi õpetus ſaab korratud ja lõpeks õpitud LRA. 296, 3:

„Mind aita rääkida,
Mis ikka heaks wõib tulla
Ja keela rääkimast,
Mis tühi tahab olla;
Kui omas ammetis
Ma pean rääkima,
Siis anna sõnale
Täit wäge rõõmuga."

(T. LRR. 246, 3.)

Lisa. Küllab iga mõistlik koolmeister isegi aru saab, mille pärast kahekssama käsu seletamine kestmise ja ülema klassi kohta laiemat ruumi on saanud, kui ühekssama ja tümnema käsu kohta saame tarwitama.

Ühekssas käsk.

Sina ei pea mitte himustama oma ligimese koda.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma ligimese pärandust ehk koda kawaluiega ei püüa, egä õiguse nimel eneste poole ei kisu; waid et meie teda aitame, ei tema seda enesele wõiks pidada.

I. Juhatajad tähendused.

Pea aegu kõik katekismuse seletajad wõiwad kaks wiimast käsku ühte kokku seletada, ja ei hooli sest mitte suuremat, et Lutherus oma weikese katekismuse sees ühekssama käsu iseäranis on seletanud, ja tümnema käsu jälle iseäranis. Sest et kumbki käsk ühte wiisi nende sõnadega peale hakkab: „sina ei pea mitte himustama," sellepärast arwatakse, et mõlemad käsud ühte lähewad. Pealegi kinnitatakse seda arwamist wäga nägisat kombel sellega, et 2. Mos. 20, 14 küll seisab: „Sina ei pea himustama oma ligimese koda (IX). Sa ei pea himustama oma ligimese naest, ei tema sulast ega ta ümardajat j. t. s." (X), kuna 5. Mos. 5, 18. nõnda loetakse: „Ja sa ei pea mitte himustama oma ligimese naest (IX). Ja sa ei pea mitte ihaldama oma ligimese koda, ei tema põldu, ei ta sulast ega ta ümardajat, j. t. s." (X). Pealt näha wahetab püha

kirt ise IX ja X nimetatud asju isekeskis nõnda ära, ehk segab neid nõnda ühte kokku, et nemad nagu üks ainus käsk on. Sellepärast on ka hommiku maa kirik (Kreeklased, Wenelased), ja päraſtpoole nõndasamuti ka Zwingli ja Calvini puhastatud kirik õhtumaal („Reformirte") oma käskude lugemisel tõist järge pidamas, kui õhtumaa katoliku kirik (Rooma paawſtlased) ja Ewangeliumi Lutheruse kirik. Seſt need eſiotſa nimetatud kirikud loewad IX ja X käsu üheks, ja nimelt wiimſeks ehk kümnemaks käsuks; ja seſt, et nõnda wiiſt ühte käsku puudub, wõtwad nemad (5 Mos. 5, 8. 9 ja 2 Mos. 20, 4. 5. järele) need sõnad „sina ei pea eneſele mitte tegema ei nikertatud kuju ega mingiſuguſt nägu j. t. ſ." iſeäralikuks käsuks, ja nimelt tõiſeks käsuks lugeda. Sedawiiſi jääb meie tõine käsk kolmandamaks käsuks, püha päewa käsk neljandamaks, wanemate auustamiſe käsk wiiendamaks j. n. e. Siit tuleb weel üks tõine wahe kätte nende ja meie wahel. Meie jautame kümme käsku nõnda, et kolm eſimeſt käsku eſimeſe käſu-laua jauks loetakſe, ja seitſe wiimiſt käsku tõiſe käſu-laua jauks; aga nemad lugewad eſimeſe käſu-laua jauks wiis eſimeſt käsku, ja tõiſe käſu-laua jauks wiis wiimiſt käsku.

Aga ſelle wastu tuleb tähele panna, et wanemad on küll Jumala aſemikud maa peal, ei ſiiski mitte Jumala aruliſed. Aga Jumala aruliſeks pannakſe neid, kui neid eſimeſe käſu laua peale aſutatakſe. Kui meie ei taha ja ei tohi wanemaid ja iſandaid mitte Jumala aruliſteks panna, ſiis ei wõi ega tohi meie ſeda käsku, mis neid käſib auustada, ka mitte eſimeſe käſu-laua jauks arwata, waid meie peame ſeda tõiſe käſu-laua eſiotſa arwama. — Kuidas peaks ſiis kümme käsku nende kahe käſu-laua peale ära jautama? Siis peaks Calvini-uſuliſte käſulugemiſe järele eſimeſe laua jauks 4 käsku arwatama, tõiſe laua jauks 6 käsku. Aga ſeda ei kiida nemad ka iſegi mitte õigeks. Siis ei jäägi muud järele kui meie lugemiſe aru.

Aga mis tahame meie teha, kui aſi nüüd nõnda on, et wanemate auustamiſe käsk peab tõiſe käſu-laua eſiotſas ſeiſma ja ſiiski eſimeſe käſu-laua jauks weel neli käsku üle jääb? Waatagem weel kord õieti, kas Calviniliſte arwamine õige on, kui nemad kuju keeldu (2. Moſ. 20, 4. 5) iſe-käſuks lugewad! 2. Moſ. 20, 5 ja 6 ſeiſwad need sõnad, mis Lutherus kooliõpetuſel lõpeſõnaks jätab, ſeſt et Jumal ſiin kõigiſt oma käskudeſt ähwardates ja tõutades räägib. Nõnda nüüd kui 2. Moſ. 20, 2 lugeda on: „Mina olen Jehowa, sinu Ju-

mal," nönda wõtwad need sõnad 2. Mos. 20, 5 „sest mina Jehowa, sinu Jumal, olen üks püha wihaga Jumal" — sedasama tõnet, mis tõises salmis alustatud on, siin ka lõpetada. Siin räägib Jumal ise enesest ja omast armu ja auustuse ülesnäitamisest Israeli rahwa kallal, keda Tema omale lepingu rahwaks on ära walitsenud. Need salmid, 2 Mos. 20, 2 ja jälle 2. Mos. 20, 5. 6, on nagu kahelt poolt piirits esimese käsule, mis 2. Mos. 20, 3 seisab ja järgmise neljandama salmiga saab seletatud. Seesama kuju ärakeelmine ei ole muud, kui esimese käsu seletuse jagu, nönda kui meie seda ka oma õpetamise plaani sees esimese käsu seletamise juures ülema klassi lastega oleme pruukinud — (waata esimene käsk II, D, 1, b). Aga Calvinilised lahutawad seda üht käsku kaheks, sest et nemad IX ja X käsu üheks käsuks on kokku wõtnud ja nüüd hädas on, kust weel ühte käsku leida, et kümne käsu arw täis saaks.

2. Kui meie nüüd Lutheruse weikese katekismuse jälgi hoiame ja ligimese koja himustamise keelu ühesamaks käsuks loeme, aga ligimese naese, pere ja weiste himustamise keelu kümnemaks käsuks — siis ei ole meil sellegipärast mitte waja ära unustada, et neil kahel wiimsel käsul ka ühis-walda on, sest et kumbki käsk himustamist ära keelab. Ja see'p see on, mis Lutherus ka ise oma suure katekismuse sees silma ette seab, kui tema üheksamat ja kümnemat käsku ühte kokku wõtab seletada.

Lutherus kirjutab seal nönda: „Et Jumal seda põhja ja juurt „eest ära koristaks, kust kõik wälja tuleb, millega ligimesele kahju „tehakse, selle tarwis on Tema seda ka selge sõnaga ütelnud: Sina „ei pea mitte himustama. Sest Tema nõuab liiati puhast südant, „ehk küll meie, nii kaua kui meie siin elame, seda ei jõua korda saata „nönda et see küll niisuguseks käsuks jääb, kui ka tõised käsud kõik, „et see meid ühtealati süüalusteks tunnistab, ja selgeks teeb, mis „wagab meie Jumala ees oleme."

On nüüd asi nönda, kui Lutherus siin seletab, et IX ja X käsk kõige tõise käsu-laua üleastmise juurt walge ette toowad, siis saadab ja see sõna „kawalus", mis Lutherus weikese katekismuse sees üheksama käsu seletuse tarwis pruugib, igaühte tähelepanejat koolmeistrit kaheksama käsu seletusest „kawalaste" (Tartu wärki „kawalal kombel") ka seitsmendama käsu seletusest „kawalat kaupa" meele tuletama, nönda kui jälle kümnema käsu sees „naene" kuuendamat käsku, ning

„sulane ja ümardaja“ ehk „pere“ neljandat käsku meele tuletawad. Ükspäinis wiies käsk näikse wälja jäetud olewat. Siiski ei ole ka wiies käsk mitte kõrwale jäämas. Sest ehk küll ihulikku tapmist ei wõi kümnendama käsu walda arwata, siiski ei saa kümnendama käsu wastu tegija oma himustamist mitte muidu ajada, kui et ta oma ligimese naest wõi peret nagu meelepööraja kunagi kuuendama ja neljandama käsu rikkumisele kihutab ja sedawiisi patu sisse saadab. Ja see ei ole muud kui hinge tapmine. Iseeneseotsija (ehk „ennastlik“) himu paistab sedawiisi kümnemast käsust kõige oma jälestusega silma, et ta muud ei ole kui see kurati külwatud seeme, millest kõik patt tegineb. — Kui nüüd üheksas ja kümnes käsk seletatakse, siis saab see küsimus wäga tähtijas olema: „Mispärast keelab Jumal niisugust himustamist ära?“ Sest siis tuleb nähtawale, kuidas IX käsk otse VIII ja VII käsu üleastmise juurt südamest üles kisub, ja jälle X käsk VI, V ja IV käsu üleastmise juurt. Siis saab ka selgeks, mis Lutherus suures katetismuses kirjutab, et IX ja X käsuga see „juur“ nimetatakse ja ära keeltakse, kust terwe tõise käsu-laua ärarikkumine ette tuleb, ja et seesama paha juur on see „iseenese otsija“ himustus, mis inimest teeb „ennastlikuks“ ja Jumala wastaliseks.

3. Kui IX ja X käsk nõnda kokku wõetakse, siis näitawad nemad kõige Jumala käskude üleastmise juurt, otse kui I käsk kõige Jumala käskude täitmise juurt näitab. Aga enne kui IX ja X käsk kokku wõetakse, peame meie kumbagi iseäranis läbi seletama ja selle juures Lutheruse weikese katetismuse jälgi truuiste hoidma.

II. Õpetamise plaan ja proow koolis.

A. Alam klass.

1. Piibli lugu näitusega saagu peale hakatud. Ehk küll Ahabi ja Naboti lugu siin just kohane oleks, siiski ei ole alamas klassis mitte wõimalik seda näitust pruukida, sest et alama klassi piibli lõu õpetamise plaanist see Naboti lugu ehk weel on maha jäetud. Ommeti wõime meie ka tõise näitusega seda silma ette seada, mis üheksas käsk ära keelab: Jakob ostab läätse leemega oma wenna käest esimese sündimise õiguse omale ära. (1 Mos. 25, 29—33). Tema on sellega seda teinud, mis Lutherus seitsmendama käsu seletuses nimetab: ta on kawala kaubaga oma ligimese

raha ja wara enese kätte kiskuda wõtnud, — aga seda on tema teinud seepärast, et ta oma ligimese pärandust ja koda kawalusega püüdis ja seda õiguse nimel enese poole tahtis kiskuda. Sest ei ole süüd, et meie sedasama näitust alamas klassis pruugime üheksama käsu seletamise tarbeks, ja jälle keskmises klassis seitsmendama käsu seletamiseks, waid palju enam saab nõndawiisi lastele üheksama, kaheksama ja seitsmendama käsu ühis-põhja seda paremine ette seatud. Aga seda ärgu wõtku koolmeister weel mitte alamas klassis käsile, waid siin ei ole seekord sest näitusest muud midagi selgeks teha, kui et Jakob oma wenna pärandust on püüdnud ja õiguse nimel (ta pani Esawit wanduma) enese poole kiskunud.

2. Seda keelab Jumal üheksamas käsus ära, kui Tema ütleb: „Sina ei pea mitte himustama oma ligimese koda.“ — Sest see sõna „koda“ ei tähenda siin mitte üksnes neljaseinaga hoonet, waid kõik ligimese majapidamist ja pärandust.

3. Seda ei pea meie mitte „himustama“, see on „omale tahtma“. Sest Jumal on seda juba teisele annud. Kes teise oma enesele tahab, see on juba oma südame sees seitsmendama käsu rikkuja, ja „omale tahtmiseni“ ei ole enam palju maad „omale wõtmiseni“.

Nüüd kokkuwõte. Mis on „himustama“? Himustama on omale tahtma.

Mida ei pea meie mitte omale tahtma? Meie ei pea oma ligimese pärandust ehk koda mitte omale tahtma.

Mispärast ei pea meie seda mitte omale tahtma?

Seepärast et Jumal seitsmendamas käsus on keelnud omale wõtta, mis teise oma on.

Kuidas käib seitsmes käsk? (Laps loeb.)

Mitmendamas käsus keelab Jumal seda ära, et meie ei pea oma ligimese pärandust wõi koda ka mitte omale tahtma? Seda keelab Jumal üheksamas käsus ära.

Kuidas käib üheksas käsk? Üheksas käsk käib nõnda: „Sina ei pea mitte himustama oma ligimese koda.“ (Koor.)

B. Keskmine klass.

1. Keelmine.

a) Piibli lugu näitus: Ahab ja Nabot (1 Kuning. raam. 21). Seda lugu tuletagu koolmeister nõnda laste meele, et

eſiteks Jesreeli linna kohtupidamine ja kohtuotſus (1 Kun. 21, 12—14) ſilma ees ſeisku, mis kohalt Moſeſe ſeaduſe järele tallitati; ſeſt ſeda meeſt, kes Jumalat wõi kuningat teutas, pidi kiwidega ſurnuks wiſatama, ja tema päranduſt pidi kuningas pärima. Tõiſeks ſaagu nüüd tähele pandud, et need kaks tunnistajat, kes ſeda süüd Naboti peale tunnistaſid, olid „paharetti" mehed, kes ülekohut tunnistaſiwad oma ligimeſe wastu. Seſt ſaab ſelgeks, et ſee kohtu aſi ei olnud ommeti mitte õiguſe tegu, waid paljalt ſilmakiri ehk „õiguſe täht", mis Jeſebeli kawaluſt rahwa ſilma eeſt pidi katma. Kolmandamaks ſaagu ſiis ſilma ette ſeatud Ahab Naboti wiinamäe wärawa kohal, kus Elias temale Jſſanda kanget kohtumõiſtmiſt kuulutab (1 Kun. 21, 16—24).

b) Nüüd ſaagu ſeſt louſt ſelgeks tehtud, mis Ahab ſiis oli teinud, et Elias temale nii rasket Jſſanda taſumiſt pidi kuulutama.

1. Ahab oli otſe ſiisſama oma ligimeſe päranduſt ja koda õiguſe nimel eneſe poole kiskumas (õiguſe tähe all henda kätte ſaatman).

2. Seſt Ahab oli ſeda kawaluſega püüdnud.

3. Sellega oli Ahab üheksamaſt käſuſt üleaſtnud.

Kokku: Kuidas käib üheksas käſk? (Laps loeb)

Mida keelab Jumal ſes käſus ära?

„Et meie oma ligimeſe päranduſt ehk koda kawaluſega ei püüa, ega õiguſe nimel eneste poole ei kisu." (Koor.)

d) Miſpäraſt keelab Jumal meid ligimeſe koja himuſtamiſeſt ära?

1. Ligimeſe päranduſt omale tahtma on kawalus.

2. Kawalus ſaadab waletama ja warastama.

3. Jumal keelab ſeitsmendamas käſus warastamiſt ära, kaheksamas käſus waletamiſt, ſeepäraſt ka üheksamas käſus ligimeſe koja himuſtamiſt. Ehk: Jumal keelab ſeitsmendamas käſus kõik kawalat omanduſeks kiskumiſt ära, kaheksamas käſus kõik kawalaſt ſüdameſt rääkimiſt, ja ſeepäraſt nüüd ka üheksamas käſus kõik kawala meele pidamiſt.

(VII kawal tegu, — VIII kawal ſõna, — IX kawal meel.)

1. Käſkmine.

a) Piibli louſt näituſeks tuletagu koolmeister laste meele, mis Tawet Mewibooſetile tegi (2. Sam. 9, 3—10). Saagu ſee

lugu elusalt silma ette seatud: 1) Tawet omas kuninglikus auus, ja waene sant Mewiboset tema ees silmili maas (salm 6—8). 2. Taweti käsk Siba wastu Mewibosseti päranduse ja ülespidamise päraſt — (salm 9. 10).

b) Mis on Tawet Mewibosseti kohta teinud?

Tawet on oma ligimeſt aitnud, et tema oma päranduſt ja koda eneſele wõis pidada. — (Tartu keeli: „ſedä pittä nink ſee mano jäädä".)

d) Mispäraſt on Tawet nõnda teinud?

Kostuſt wõiwad lapſed leida, kui meele tuletatakſe 1. Sam. 20, 17; 23, 17. 18; 24, 22. 23, ja tähele pannakſe 2. Sam. 9, 3. Tawet oli Jumala nime juures wandunud, ja täitis nõnda oma wande Jumala päraſt. Aga Tawet oli Jonatanile Jehowa nime juures niiſuguſt wandunud, ſeſt et ta Jonatanit armastas. — Siis on nüüd Tawet Mewibosetile ſeda head teinud „Jonatani päraſt" ja „Jehowa päraſt".

Kokkuwõtmine (Lutheruſe sõnadega).

Mis käſib Jumal 9as käſus? (Koor.)

Mis keelab Jumal 9as käſus? (Koor.)

Kokku: Ütle nüüd üſt jälgi, mis Jumal 9as käſus keelab, ja mis Tema ſee wastu käſib! (Koor.)

3. Eſimeſe käſu alla kokkuwõtmine.

a) 1 Sam. 16, 7d: „Inimene näeb, mis ſilma ees, aga Jehowa näeb, mis ſüdames." — Seda oli Ahabi louſt näha, kui Elias tema ſalaja kawaluſe awalikuks tegi. Sellepäraſt peame meie Jumalat kartma.

b) Rom. 13, 10a: „Armastus ei tee ligimeſele kurja," — ja 1. Joan. 4, 21: „Seeſinane käſuſõna on meil Temalt, et ſee, kes Jumalat armastab, ſee peab ka oma wenda armastama". — Sellepäraſt peame meie Jumalat armastama; ſeſt muidu ei ſaa meie ligimeſt armastada ega teda aidata, et tema oma päranduſt ja koda eneſele wõiks pidada.

Kokku: „Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma ligimeſe päranduſt ehk koda kawaluſega ei püüa, ega õiguſe nimel eneſte poole ei kiſu; waid et meie teda aitame, et tema ſeda eneſele wõiks pidada." (Koor.)

D. Ülem klass.

Muud laiendamist ei ole keskmise klassi õpetusele juure lisada, kui aga käskmise jaule (2, b) see sõna, mis Issand Jesus ütleb Matt. 5, 42: „Anna sellele, kes sult palub; ja ära pööra ennast „sellest ära, kes sinult tahab laenata". — Ja ühekssama käsu seletamise lõpul wõib õpitud ja lauldud saada, L.-R. Nr. 452, 6, wõi ka L.-R. Nr. 453, 1. 2:

„Oh mis kaunis asi see,
Et kui wennad elame:
Rahus, armastusega,
Ilma kawaluseta.
Neid siis Issand heldeste
Õnnistab ka rohkeste,
Enne siin maailma peal,
Pärast igaweste seal".

T. L.-R. Nr. 249, 5.

Lisa: Ärgu arwagu koolmeister mitte puuduseks, kui ülemal klassil ühekssama käsu iseäralikku seletamist mitte laiemaks ei aeta. Kümnema käsu juures saab pea seesama lugu olema. Küllab ühekssama ja kümnema käsu kokkuwõtmine saab ülema klassi töötegemist rohkemal mõõdul tarwitama.

Kümnes käsk.

Sina ei pea mitte himustama oma ligimese naest, sulast, ümardajat, weisi, ega muud, mis tema päralt on.

Mis see on?

Meie peame Jumalat kartma ja armastama, et meie oma ligimese naest, peret ega weisi ära ei awatele, ega wägisi ei wõta; waid et meie neid maenitseme, et nemad paigale jääwad, ja teewad, mis nende kohus on.

I. Juhatajad tähendused.

1. Käsu sõnad ei käi jällegi muidu kui aga keelmise kombel, kuna Lutherus oma seletuse sees ka siingi jälle käskmise jagu ja esimese käsu alla kokkuwõtmist juure lisab. — Mõnda kui Lutherus nel-

jandama käsu seletuses „isa ja ema“ ühe nime alla kokku wõtab („wanemad“), nõnda wõtab tema ka siin „sulast“ ja „ümardajat“ seletuse sees ühtekokku „pereks“ nimetada. Käsu sõnade lõpul loeme meie weel „ega muud, mis tema päralt on“, — aga seda ei nimeta Lutherus oma seletuse sees mitte. Mille päraſt teeb ta nõnda?

Tuletagem jälle meele, mis meie Lutheruse seletuse wiisi päraſt juba tõise käsu kohal oleme õppinud (Tõine käsk I, 2): Tema seletab näituste waral. Selle tarbeks on temal selleſt küll, et ta siin naeſt, peret, weisid iseäranis nimetab. Kui lapsed seſt aru saawad, mis nende sinaste päraſt siin on üteldud, siis saawad nemad ka ju isegi jagu, kuidas kõige muuga lugu on, „mis ligimese päralt on“. —

2. Mõned katekismuse seletajad on IX. ja X. käsu wahel tahtnud kindlat wahet leida selleſt, et IX. käsus saada nimetatud kõik ligimese pärandus, mis eluta, selle wastu X. käsus kõik elusad, kes ligimese päralt on. Aga seda wahet ei wõi majalt leida kui ükſnes Lutheruse seletuse sõnadeſt; ja need ei wõi selle tarbeks mitte mõõdulõngaks olla. Tõised on jälle arwanud, et üheksamas käsus saada nimetatud kõik, mis ligimese päralt on pärimise õiguse läbi, ja kümnemas käsus kõik, mis ligimese päralt on kauba leppimise (kontrahti) õiguse läbi. Aga kui meie ka seda ei tahagi weel arwata, et käsu sõnad niisuguse wahetegemise jälgi ei näita, siis peame meie ommeti neist X. käsu lõpusõnadeſt „ega muud, mis tema päralt on“ muidugi mõiſtma, et need kokkuwõtjad sõnad kõik niisugust wahetegemist jälle tühjaks teewad. — Jälle tõised on seſt tahtnud IX. ja X. käsu wahel wahet leida, et 5. Mos. 5, 18 tõise käsule tõine sõna on pruugitud: esimene kord seisab seal: „Sina ei pea mitte himustama“, tõine kord: „Sina ei pea mitte ihaldama“. Seſt on need wahe otsijad arwanud, et üheksamas käsus nimetatakse „omale tahtmiſt“, kuna kümnemas käsus üleüldse kuri himu, see on: „päris patt“ olla keelduð. Aga ka sell ülipeenikesel wahetegemisel ei ole õiget ega kindlat põhja, seſt „ihaldama“ ja „himustama“ ei tähenda mitte tõine sõna tõiſtsugust asja, waid sedasama ühte: „omale tahtma“ —; ja pealegi ei ole 2. Mos. 20, 14 niisugusest wahetegemisest mitte midagi leida. — Sellepäraſt peame meie kõik neid kunſtlikuid wahet otsijaid seletust kõrwale jätma. Küllab saab see wahe isegi ette paiſtma, kui tähele paneme, et X. käsk tõisesse käskudesse puudub, kui IX. käsk; ja see tuleb kätte, kui meie ka kümnema käsu kohta küsime, mille päraſt

Jumal siin keelab, et meie ei pea mitte himustama oma ligimese naest, sulast, ümardajat, weisid, ega muud, mis tema päralt on.

3. Lutherus on weikeses katekismuses Saksa keeli kirjutanud: „daß wir .... nicht abspannen, abdringen oder abwendig machen." Tartu keele on see nõnda tõlgitud: „et meie oma lähembä naist .... henda poole ei kisu, ei ka temäst ärä ei saada." Ja Tallina keele on nõnda ümber pandud: „et meie .... ärä ei awatele, ega wägisi ei wõta." — Meie näeme, et Lutherus ise on kolmesugust wiisi nimetanud, kuida ligimene omast naesest, peresi, j. n. e. ilma tehatse, kuna Eesti keele ümberpanejad muud kuid aga kahesugust wiisi nimetawad. Tallina keele ümberpaneja on „abwendig machen" enne nimetanud (ärä awatelema = ärä ahwatama), ja „abspannen" ning „abdringen" ühe sõnaga tõlkides järele seadnud (wägisi wõtma). — Tartu keele ümberpaneja on seda kolmesugust äraſaatmise wiisi (abspannen, abdringen, abwendig machen) ühtekokku wõtnud („ei ka temast ära ei saada") ja selle juure weel „henda poole kiskumist" nagu seletuseks ette seadnud. — Ehk nüüd küll Lutherus need kolm sõna nõnda on kirjutanud selle-pärast, et tema naest, peret, weisid enne on nimetanud, ja nüüd seda tähendab, et igaüht neist iseseguse kombel ligimesest ära saadetakse — (weisid — peastetakse wankri ehk adra eest ära; peret — pigistatakse wõi kistatse nende peremehe juurest ära; naest — ahwatatakse tema mehe juurest ära), siiski ei wõi meie ei Tallina keele ega Tartu keele ümberpanejat mitte laita, et nemad kumbki isesegust moodi selle käsu sisu ja mõtet mõistukaudu on wõtnud meie rahwale silma ette seada. Weel tõist selleſarnast korda leiame sestsamast käsust. Käskmise jaus on Lutherus kirjutanud: „sondern dieselbigen anhalten." Seda on nüüd Saksa keele mõistjal kerge arwata, et „dieselbigen" tähendab ligimese naest, peret, weisid, ja et „anhalten" kõige kolme kohta kõlbab. Aga Eesti-keele ümberpanejad on seda sõna „anhalten" tõlkinud „maenitsema". Naest ja peret wõib küll „maenitseda", aga weisid ei maksa ju „maenitseda"; sest maenitsemine ei sünni ju muidu kuid aga suusõnaga, millest see ommeti aru peab saama, keda maenitse-takse. Et nüüd nõnda Eesti-keeli katekismuse seletaja „maenitsemise" alt weisid peab maha jätma, see ei tee siiski mitte kahju; sest ka siin ei ole muud kuid aga näitust waja, ja kas kaks näitust pruukida saab wõi kolm, see ei tee arusaamisele mitte suuremat wahet, kui need

näitused, mida pruukida tuleb, aga selged on. Meil ei ole sellepärast ka mitte waja, oma Eesti-keeli katekismuse jälgi pölgada ega maha jätta. Asi on ikka sesama, ja seletamise töö ei lää sellepärast ka mitte luhta.

II. Õpetamise proow ja plaan koolis.

A. Alam klass (proow).

Koolmeister loeb käsusõnad ette, kas üks wõi kaks korda; siis loeb koolmeister

1) weel kord need sõnad ette: „Sina ei pea mitte himustama oma ligimese naest.“ — Nüüd küsimused:

a) Keda keelab Jumal siin himustada? Jumal keelab siin himustada ligimese naest.

b) Kellele ei tohi seda tahta? Seda ei tohi omale tahta.

d) Sest kelle päralt on ligimese naene? See on ligimese päralt.

e) Kuidas keelab Jumal nüüd seda? Jumal ütleb: „Sina ei pea mitte himustama oma ligimese naest.“ (Koor.)

2) Koolmeister loeb ette need sõnad: „Sina ei pea mitte himustama oma ligimese naest, sulast, ümardajat.“

Küsimused:

a) Keda ei tohi meie ka mitte omale tahta? Meie ei tohi ka ligimese sulast ja ümardajat mitte omale tahta.

b) Nimeta sulast ja ümardajat ühe nimega kokku! Pere.

d) Keda ei tohi meie siis mitte omale tahta? Meie ei tohi omale tahta ei ligimese naest ega tema peret.

e) Kuidas keelab Jumal seda? Jumal ütleb: „Sina ei pea mitte himustama oma ligimese naest, sulast, ümardajat.“ (Koor.)

3. Koolmeister loeb ette terwe käsu sõnad.

Küsimused:

a) Mida ei tohi meie peale ligimese naese ja pere ka mitte omale tahta? Peale ligimese naese ja pere ei tohi meie ka ligimese weisid mitte omale tahta.

b) Ja mida ei käse Jumal siin weel muud mitte himustada? Weel ei käse Jumal siin himustada muud, mis ligimese päralt on.

d) Kuidas keelab Jumal seda? Jumal ütleb: „Sina ei pea mitte himustama oma ligimese weisid, ega muud, mis tema päralt on.“ (Koor.)

4. Kokkuwõte:

Kuidas keelab meid nüüd Jumal siin kümnemas käsus? Jumal keelab meid kümnemas käsus nõnda: „Sina ei pea mitte himustama oma ligimese naest, sulast, ümardajat, weisid, ega muud, mis tema pärralt on.“ (Koor.)

Kellele ei pea meie neid mitte tahtma? Meie ei pea neid mitte omale tahtma.

5. Mispärast ei pea meie neid mitte omale tahtma? Muidu peab ligimene neist ilma jääma. Mis saab ligimesele ära rikutud, kui tema omast naeset ilma jääb? Siis saab ligimese abielu ära rikutud.

Mis saab ligimesele ära rikutud, kui tema omast perest, weistest ja muust, mis tema päralt on, ilma jääb? Siis saab tema terwe koduelu ära rikutud.

Mitmendamas käsus on Jumal ligimese abielu ise oma hoiu alla wõtnud? (Kuuendamas käsus.)

Mitmendamas käsus on Jumal ligimese koduelu ise oma hoiu alla wõtnud, nimelt a) pere pooleſt? (Neljandamas käsus.) ja b) elu ülespidamise ja peatoiduse pooleſt? (Wiiendamas ja seitsmendamas käsus.)

Mis Jumala käsud saawad siis ka ära rikutud, kui ligimest tahetakse tema naeseſt, pereſt, weisteſt ja muuſt, mis tema päralt on, ilma jätta? Siis saawad neljas, wiies, kuues ja seitsmes käsk ära rikutud.

Mispärast keelab siis nüüd Jumal kümnemas käsus nõnda: „Sina ei pea mitte himustama oma ligimese naest, j. t. s. . . . . ega muud, mis tema päralt on“? — Jumal keelab kümnemas käsus sellepärast nõnda, et Tema igaühe inimese naest ja peret ja weisid ja muud, mis tema päralt on, ka kõige muu rahwa eest juba kuuendamas, neljandamas, wiiendamas ja seitsmendamas käsus ise oma hoiu alla on wõtnud.

B. Keskmine klass (plaan).

Käsu sõnad on juba selged; nüüd peawad ka Lutheruse seletuse sõnad kätte õpetatud saama.

1. Keelmine.

a) Piibli lousi näitused.

(2. Sam. 11, 2—4.) Tawed wõtab wägisi oma ligimese Uria naese Patseba.

(2. Sam. 15, 6. 11. 12.) Absalom awateleb oma isa Taweti nõuuandjat Ahitoweli, oma isa teenrid, naesi ja alamaid (peret).

(2. Sam. 12, 1—4.) Rikas mees wõtab wägisi waese mehe ainu uttotalle ära (weisid).

Tartu keeli katekismuse seletaja saab neist näitustest silma ette seadma, et Tawet oma ligimese naese „henda poole om kisknu" ja ligimese juuresi „ärä saatnu", niisama Absalom oma isa pere, rikas mees waese mehe ainu uttotalle.

Igaühe näituse kohal saagu ka sedamaid selgeks tehtud, kust seesugune tegu on wälja kaswanud: et Tawet Patsebat, oma ligimese naest, omale tahtis; — et Absalom oma isa kuninglikku wõimust omale ihaldas; — et rikas mees ei raatsinud mitte enese lammastest ega enese weistest wõtta, teekäijale, kes tema juure tulnud, rooga tegema.

Kokku: Kust tuleb niisugune tegu, et ligimese naest, peret, weisid ära awateletakse ja wägisi ära wõetakse? Niisugune tegu tuleb sest, et neid omale tahetakse.

b) Kuidas nimetab Jumal niisugust omale tahtmist siin kümnemas käsus? Niisugust omale tahtmist nimetab Jumal siin „himustamiseks."

Mida saadab nüüb seesugune himustamine tegema? Seesugune himustamine saadab ligimese naest, peret, weisid ära awatelema ja wägisi wõtma („temäst ärä saatma ja henda poole kiskma").

Kokku: Mida wõtab Jumal siis ära keelda, kui Tema ütleb: „sina ei pea mitte himustama oma ligimese naest, sulast, ümardajat, weisid, ega muud mis tema päralt on"? Jumal wõtab sellega ära keelda, „et meie oma ligimese naest, peret, weisid ära ei awatele, ega wägisi ei wõta." (Koor.)

d) Mispärast keelab Jumal seda ära? (proow.)

1. Mispärast ei tohi ligimese naest mitte ära awateleda ega wägisi wõtta?

Muidu rikud ise abielu ära ja saadad ka tõist abielu ära rikkuma.

Siia tuleb juure wõtta Issanda Jesuse sõna Matt. 5, 28: „Aga mina ütlen teile, et igaüks, kes naese peale waatab teda himustades, on ju abielu temaga ära rikkunud omas südames."

2. Mispärast ei tohi ligimese peret mitte ära awateleda ega wägisi ära wõtta?

Muidu saadad neid oma wanemaid ja isandaid põlgama ja wihastama.

Kokku: Mida saawad ligimese naene ja pere niisuguse awatelemisega tegema kihutatud? Nemad saawad seega kihutatud Jumala käskusid ära rikkuma ja pattu tegema.

Mis on patu palk? Patu palk on surm.

Kes on inimesi algmisest saadik patu ja surma sisse awatelenud? Kurat (Joan. 8, 44.).

Mitmes käsk saab siis otse kurati wärki ka ära rikutud, kui ligimese naest ja peret ära awateletakse? Wiies käsk.

Kelle abilisteks lööb niisugune eksitaja ja hingetapja? Ta lööb kurati abilisteks.

3. Mispärast ei tohi ka ligimese weisid, ega muud, mis tema päralt on, mitte ära awateleda ega wägisi wõtta?

Muidu teed temale kahju peatoiduse ja elu ülespidamise poolest.

Mis käsud saawad seega ära rikutud? Seitsmes ja wiies käsk.

Kokku: Mis käsud saawad siis ära rikutud, kui oma ligimese naest, peret, weisid ehk muud, mis tema päralt on, himustatakse?

Siis saawad ära rikutud 6., 4., 5. ja 7. käsk.

4. Mis ühendab ligimese naest ja peret temaga nõnda, et nemad „tema päralt" on?

Armastus.

Mis saab siis niisuguse awatelemise ja kiskumisega armastusele tehtud?

Sellega saab armastus kautatud.

Kuida wiisi warastas Absalom Israeli meeste südant oma isa tagant ära? Ta waletas ja peksis keelt oma isa peale.

Mitmes käsk saab siis nõndawiisi ka weel ära rikutud sellest, kes oma ligimese naest, peret, weisid omale himustab? Temast saab ka weel kahekas käsk ära rikutud.

Just nõnda on kurat teinud, kui tema Eedeni aedas Ewat wõttis petta ja Jumalast ära ahwatada.

(**Kokku:** Mille poolest saab kurati sarnaseks, kes ligimese naest ja peret ära awateleb? waata Joan. 8, 44.)

Kokku: Mispärast keelab siis nüüd Jumal kümnemas käsus kõik niisugust himustamist? Seepärast, et niisugune himustamine saadab kõigest muust Jumala käskudest üle astma, ja teeb inimest kurati sarnaseks.

Tähendus. Argu arwagu koolmeister seda eessõiswat seletust mitte liiaks ega ilmaaegu pikaks. Siin peab laps kord terwe patusõbiduse sisse waatma ja „saadana sügawust" aimama, mis „himustamise" all hirwikil on. Seda ei tohi koolmeister lapse eest mitte warjule panna; ja kümnes käsk ongi see paras koht, kus laps oma silmad peab lahti tegema sa selleks aru saama.

2. Käskmine.

a) Piibli lõust näitused.

1. Joosep maenitseb Potiwari naest, et ta peab paigale jääma ja tegema, mis ta kohus on. (1. Mos. 39, 8. 9; „seepärast et sina ta naene oled.")

2. Ingel maenitseb Hagarit, et ta peab paigale jääma ja tegema, mis ta kohus on. (1. Mos. 16, 8. 9; „Mine tagasi oma emanda juure, ja alanda ennast tema käte alla.")

3. **Kokku:** Mis tahab nüüd Jumal, et meie oma ligimese naesele ja perele küll peame tegema? Jumal tahab, „et meie oma ligimese naest ja peret peame maenitsema, et nemad paigale jääwad ja teewad, mis nende kohus on." (Koor.)

b) Mis on siis nende kohus?

1. Mis on naese kohus oma mehe wastu? Igaüks peab oma abikaasat armastama ja austama (6. käsk).

2. Mis on pere kohus oma isanda wastu?

Nemad peawad oma isandat austama, teda teenima, tema sõna kuulma, teda armsaks ja kalliks pidama (4. käsk).

d) Millega peame meie neid maenitsema?

Jumala sõnaga.

Kelle abilised oleme meie, kui meie nõnda teeme? Nõnda oleme Jumala abilised.

Kokku: Siis peame Jumala abilised olema, ustawast südamest tõe sõnaga kõik asju heaks käändma, aga mitte saadana seltsilised, ligimest patule kihutama ja hukka saatma.

Mis keelab Jumal kümnemas käsus, ja mis käsib Jumal see wastu? (Laps loeb Lutheruse seletuse keelmise ja käskmise jagu.) (Koor.)

3. Esimese käsu alla kokkuwõtmine.

a) Mis ajab meid oma ligimese kallal seda wiisi Jumalat teenima? Jumala armastus.

b) Mis hoiab meid see wastu niisuguse saadana jälgi hoidmise eest? Jumala kartus.

d) **Kokku:** Mida nõuab Jumal siis ka kümnemas käsus jällegi meie käest enese kohta?

Et meie Jumalat peame kartma ja armastama. (Koor.)

Mis tarwis peame meie ka kümnema käsu kohta Jumalat kartma ja armastama? (Laps loeb nüüd Lutheruse terwe seletuse.) (Koor.)

D. Ülem klass.

Siin ei ole keskmise klassi õpetusele muud midagi juure lisada, kui lõpeks LRN. 453, 5–8:

„Issand Jesus, tule Sa
Oma rahwast waatama,
Lõpeta kõik lahutust,
Anna õiget armastust.

„Hoogu, rahwa karjane,
Kokku ekslnd lambukki,
Kõik su armu paistuses
Ühes olgu rahu sees.

„Anna oma wäge nüüd,
Mis siis wõib kõik südameid
Täita armastusega,
Ja neid süüta põlema.

„Köida kokku südamed,
Ühenda kõik wennakesed,
Waewas nii kui rõõmus ka
Oma armu käega."

(T. LRN. 346, 5—8)

Teadagi, et kordamine sellegipäraſt ei wõi mitte olla keſkmiſe klaſſi õpetuſe wana jälgi ajamine, waid et ſiin peab kokkuwõtmiſe ja ſeletamiſe küſimuſte waral tundmiſe põhja ſügawamaks ja laiemaks ajama, kuna ülema klaſſi laſtel Lutheruſe ſeletuſe ſõnad juba kätte on õpetatud, mis keſkmiſel klaſſil alles oliwad õppida.

IX ja X käſu kokkuwõtmine.

A. Alam klaſs.

1. Mida wõtab Jumal ühekſamas käſus oma hoiu alla? Jumal wõtab ühekſamas käſus igaühe inimeſe koja ja päranduſe oma hoiu alla.

2. Mida wõtab Jumal kümnemas käſus oma hoiu alla?

Kümnemas käſus wõtab Jumal oma hoiu alla igaühe inimeſe naeſe, pere, weiſed, ja muud, mis tema päralt on.

3. Mille eeſt wõtab Jumal ſeda kõik neis kahes käſus oma hoiu alla?

Seda kõik wõtab Jumal neis kahes käſus meie himuſtamiſe eeſt oma hoiu alla?

B. Keſkmine klaſs.

1. Mida keelab Jumal ühekſamas ja kümnemas käſus meid tegemaſt? Himmuſtamaſt.

2. Mida ei pea meie mitte himuſtama? Ei ligimeſe koda, ega tema naeſt, peret, weiſid, ega muud, mis tema päralt on.

3. Miſpäraſt keelab Jumal ſiin ka ſeda himuſtamiſtki ju ära? Seda keelab Jumal ſeepäraſt ära, et (Jak. 1, 14, 15) „igaüks „kiuſatakſe, kui ta oma eneſe himuſt weetakſe ja awateletakſe. Päraſt „kui himu ennaſt waſtu ſaanud, ſiis tõob tema patu ilmale; aga „kui patt ſaab täieeti tehtud, ſiis ſünnitab tema ſurma.“ —

D. Ülem klaſs.

1. Mida keelab Jumal ühekſamas ja kümnemas käſus ära? Himuſtamiſt ſelle järele, mis ligimeſe päralt on.

Kes kinnitab piiri ſelle ümber, mis ligimeſe päralt on? Seda piiri kinnitab Jumal iſe. Mille läbi? Oma käſkude läbi neljandamaſt käſuſt kahekſamaſt käſuſt ſaadik.

Mille wastu paneb see himustaja, kes ligimese oma tahab enesele? See paneb Jumala käskude wastu. Kelle wastaliseks lööb ta nõnda? Nõnda lööb ta Jumala wastaliseks.

Misugune on siis see himu? See himu on kuri.

Kokku: Jumal keelab IX. ja X. käsus kõik kurja himu ära.

2. Mispärast keelab Jumal kõik kurja himu ära?

Jak. 1, 14. 15 (waata ülewel B, 3).

Matt. 15, 19: „Sest südame seest tulewad wälja kurjad mõtlemised, tapmised, abielurikmised, hoorajahid, warguse d, waletunnistused, teutamised."

3. Kust tuleb niisugune kuri himu inimese südamesse?

Jumal ütleb (1. Mos. 8, 21d): „Sest inimese südame mõtlemised on kurjad tema lapsepõlwest." Ja Tawet tunnistab (Taw. l. 51, 7): „Waata, ülekohtu seest olen ma sünnitatud, ja patu sees on minu ema mind soojalt saanud."

4. Mis tarwis keelab Jumal seda ära, mis ommeti sündimisest ja ema ihust saadik inimese südame sees on olemas?

Seda teeb Jumal selle tarwis:

a) Et meie tunneksime, misugune meie oma süda on.

Jerem. 17, 9. 10: „Süda on kawalam petma, kui mingisugune muu ast, ja tema on koguni hukas; kes wõib seda ära tunda? Mina Jehowa uurin südame läbi, ja katsun neerud läbi, et ma annan igamehele tema teede järele, tema tegude kasu järele."

b) Et meie tunneksime, mis Jumal oma terwe käsuõpetusega meilt nõuab, nimelt seda (3. Mos. 19, 2): „Teie peate pühad olema, sest püha olen Mina, Jehowa, teie Jumal."

5. Aga kust on meil niisugust püha südant saada?

Taw. l. 51, 12: „Loo mulle, Jumal, üks puhas süda, ja uuenda mo sees kindlat waimu." LRR. 197, 13:

„Meid armust, Jesus, awita;
Sa oled Õnnistegija.
Meil pole abi omast tööst,
See saadab põrgu igawest.
Küürieleison." (T. L. R. Nr. 169, 13.)

Niisugust püha südant on meil Jumala käest Jesuse Kristuse läbi saada.

Seitsme wiimse käsu kokkuwõtmine.

Nõnda kui kolmandama käsu järel eſimeſe käſu-laua ſiſu kokku wõeti, otſe nõnda peab kaj nüüd tõiſe käſu-lauaga tehtama. See peab jällegi igas klaſſis iſe-moodi ſündima.

A. Alam klaſs.

Siin ſaab kats küſimuſt igaühe käſu kohta ette ſeatud: 1) Mida wõtab Jumal oma hoiu alla? 2) Mille eeſt wõtab Jumal ſeda hoida? Kostuſed peawad ſiis nõnda kätte tulema:

Jumal wõtab iſe oma hoiu alla:

IV. käſus: wanemate auu meie põlgamiſe eeſt.
V. käſus: ligimeſe ihu elu
VI. käſus: „ abielu } meie kurja töö eeſt.
VII. käſus: „ omanduſe
VIII. käſus: „ auuſa nime meie kurja kõne eeſt.
IX. käſus: „ koja
X. käſus: „ naeſe, pere, weiſed, ja muud, mis tema päralt on } meie kurja mõtte eeſt.

Ei ſüda, ega ſuu, ega käſi ei pea ligimeſe elu ja õnne mitte rikkuma.

Rom. 13, 10ª: „Armaſtus ei tee ligimeſele kurja."

Matt. 22, 39: „Aga tõine on ſelle ſarnane: Sina pead oma ligimeſt armaſtama kui iſiennaſt."

B. Keſkmine klaſs.

Kui lapſed alamas klaſſis on õppinud, ſeitſme wiimſe käſkude teelmiſed ülewel tähendatud kombel kokku wõtma, ſiis ſaagu nemad nüüd keſkmiſes klaſſis juhatatud, nende ſeitſme käſkude käſkmiſed ka kokku wõtma. Koolmeiſter wõtku üles X. käſu ſeletamiſe 2. jauſt, et meie „Jumala abiliſed" peame olema oma ligimeſe kohta. Meie peame teda maenitſema, et ta jääks ja teeks, mis tema kohus on (X); teda aitma, et ta oma päranduſt ja koda eneſele wõiks pidada (IX); tema eeſt koſtma, head temaſt kõnelema, ja kõik asjad heaks käändma (VIII). Aga ſeks peame meie ka iſe oma elu ja oluga oma ligimeſele eeſkujuks olema teuga ja tõega, peame teda aitma,

tema wara ja peatoidust kaswatada ja hoida (VII); peame kasinaste ja puhtaste elama kõnede ja tegude sees (VI); peame oma ligimesele head tegema kõige ihu häda sees (V); peame igaüks ise oma wanemaid ja isandaid austama (IV). Nõnda saame tegema oma Issa tahtmist, kes taewas on (Matt. 7, 21.) ja täieste wagad olema nõnda kui meie Issa taewas täieste waga on (Matt. 5, 48).

Kokkuwõtmiseks pruukigu koolmeister nüüd weel Issanda Jesuse sõnad Matt. 7, 12: „Kõik nüüd, mis teie iial tahate, et inimesed teile peawad tegema, nõndasamuti tehke ka teie neile; sest see on käsk ja prohwetid;" — ja Matt. 22, 39: „Sina pead oma ligimest armastama kui iseennast."

Ja selle juures tuletagu koolmeister laste meele, mis juba V. käsu kohta sai õpetatud, et „meie ligimene on igaüks inimene, kellega meie kokku puudume, olgu omane ehk wõõras, olgu sõber ehk waenlane (Matt. 5, 44)."

D. Ülem klass.

Mis Jumal seitsme wiimse käsuga keelab (alam klass) ja käsib (keskmine klass), saagu meele tuletatud, ja siis ka apostlite tunnistused, mis juba on õpitud, jälle kokkuwõtmise tarbeks pruugitud; nimelt: 1. Joan. 4, 21: „Ja sestnane käsusõna on meil Temalt, et see, kes Jumalat armastab, see peab ka oma wenda armastama." — Rom. 13, 9: „Sest see: Sina ei pea mitte abielu ära rikkuma; sina ei pea mitte tapma; sina ei pea mitte warastama; sina ei pea mitte ülekohut tunnistama; sina ei pea mitte himustama; ja kui weel üks teine käsk on: seda pannakse sellesinatse sõna sisse ühte: Sina pead oma ligimest armastama kui iseennast." — Ja 1 Kor. 13, 1—8 aagu ette loetud. — Selle armastuse eeskujuks on Jesus Kristus se, nõnda kui Tema ütleb Joan. 13, 15: „Sest ühe õpetuse märgi olen ma teile annud, et ka teie nõnda teete, kui mina teile olen teinud;" — nõnda kui ka risti-kogudus lauldes palub Tartu L.-R. Nr. 249:

1. „So elokäük, o Jesus,
See oppetagu minno,
Kuis sünnis olla siin,
Nink kuis mull sünnis tettä,

Et ma saas ütskörd nättä
So palget taiwan ülewän.

2. So armastus nink heldus,
So wagaus nink õigus,
So sõnawõtmine,
Kui Issa tahtmist täütsit,
Kõik koormat röömsast kandsit:
See olgu mino saatmine.

3. Nii pühä, puhta, selge
Kõik mino mõtte olgu,
Kui sinul olliwa;
Et kurjust ma ei kanna,
Kõik pattu himo wäärä,
Keä minno pettä püwwäwä.

4. Nii mino meel ka olgu,
Nii mina sõnna kuulgu,
Kui sina kuulit ka.
Et ma es panes lijas,
Mis sino sõnan kästäs,
Sa, Issand, anna armuga!

5. Arm walitsegu minno,
Nink selgest armust tulgo
Kõik, mis ma tallita;
Nii kui so nime awwus
Nink lähembäle tulus
Kõik kõigin wõisse sündüdä.

6. O Issand, awitagu
Nink heldest ehitagu
Mo oma jõwwuga;
Sis mina küll siin jõwwa
So jälgi perrä käwwä
Nink sinul' röömus elädä.

7. Nii mina ka sis kõlba
So manu saama taiwa,
Kui sino perrä lää.

Oh, awita sis sedä,
Sis mina ütskörd kitä
Sääl sino nimme otsata."
(Tall. L.-R. Nr. 297. 1—7.)

Esimese ja töise käsu-laua kokkuwõtmine.

Seks saagu igas klassis jälle Issanda Jesuse sõnad meele tuletatud, mis juba kolme esimese käsu kokkuwõtmise lõpul saiwad õpitud Matt. 22, 37—40, ja juure õpitud Rom. 13, 10b: „Siis on armastus käsu täitmine."

Lõpetus-sõnad.

Mis ütleb nüüd Jumal kõigist neistsinatsist käskudest

Tema ütleb nõnda:

Mina, Issand sinu Jumal, olen püha wihaga Jumal, kes wanemate pattu nuhtleb laste kätte kolmandamast ja neljandamast põlwest saadik neile, kes mind wihkawad; aga neile, kes mind armastawad ja minu käsud pidawad, teen mina head tuhandest põlwest saadik.

Mis see on?

Jumal ähwardab nuhelda kõiki, kes needsinatsed käsud üleastuwad; seepärast peame meie Tema wiha kartma ja ei pea mitte nendesinaste käskude wastu tegema. Aga Tema tõutab armu ja kõik head kõigile, kes need käsud pidawad; seepärast peame meie Teda ka armastama ja Tema peale lootma, ja hea meelega Tema käskusid mööda tegema.

I. Juhatajad tähenduseд.

1. Kahest püha kirja sõnast leiame need Jumala sõnad, mis Lutherus omas weikeses katekismuses kui lõpetussõnad esimese peatükk lõpul seletab. — Need kaks sõna on 2. Mos. 20, 5 ja 5. Mos. 5, 9. — Kummaski paigas seisawad need sõnad esimese ja töise käsu wahel. Ka Lutherus ise on neid sõnu omas suures katekismuses just esimese käsu järel wõtnud seletada. Kuidas on ta siis weikeses katekismuses tohtinud seda järge ümber seada?

Nõnda kui see sõnake „sest" näitab (2. Mos. 20, 5 ja 5. Mos. 5, 9), tuleb neid sõnu eesseiswa esimese käsu järele arwata; nemad

on esimese käsule nagu kinnitamiseks ja toeks. Aga nende sõnadega tähendab Issand Jumal ka nimelt kõik järeltulewaid käskusid, kui Tema ütleb: „kes minu käsud pidawad"; ja sest on isegi mõista, et ähwardus ja tõutus ei ulata mitte ükspäinis esimese käsu, waid selleşawa täieliku jõuuga ka järelseiswa käskude kohta. Kes neid nüüd ühte järgi edasi kuuleb — tõisest käsust kümnendamast käsust saadik, — sell peawad ühte alati ka need ähwardajad ja tõutajad sõnad meeles seisma. Seda on Lutherus omas suures katekismuses tähtjal wiisil ka ju sellega silma ette seadnud, et ta neid sõnu kaks korda seletab: esimene kord, nõnda kui juba ülewel üteldud, just esimese käsu järel, tõine kord kümnendama käsu järel esimese peatüki lõpul. Siin kirjutab Lutherus nõnda: „See lisa, eht see küll (nõnda kui ülewel „kuulda oli) iseäranis esimese käsule on juure lisatud, on siiski kõige „käskude pärast seatud, sest et need kõik peawad siia jõudma ja selle „peale sihtima. Sellepärast olen mina ütelnud, et seda ka peab noore „rahwale ette seatud ja kätte kinnitatud saama, et nemad seda õpiksid „ja meeles peaksid, ja et oleks mõista, mis meid niisuguste kümne „käskude pidamisele peab ajama ja sundima; ja ei pea keegi tõist „wiisi mõtlema, kuid nagu oleks see tükk iseäranis igaühe käsu juure „seatud nõnda, et see neisse kõigisse puudub ja neist kõigist läbi käib." Et see nüüd „noore rahwale" nõnda selgel wiisil saaks silma ette eatud ja kätte kinnitatud, selle tarbeks on Lutherus omas weikeses katekismuses need sõnad selle küsimuse waral kümnendama käsu järele seadnud: „mis ütleb nüüd Jumal kõigist neistsinatsist käskudest?" —

Kui koolmeister sest täieste on aru saanud, siis ei saa tema ka mitte kaksipidi mõtlema, nagu oleks Lutherus püha kirja põhjast kõrwale eksinud, waid saab palju enam Lutheruse selget ja lapsi lihtwiisi õpetamise kunsti imeks panema ja omale eesmärgiks wõtma. —

2. Pandkem nende sõnade järge beasti tähele!

a) Alustus-sõnas on Jumal oma kaks nime nimetanud, — ja lõpetus-sõnas tuletab Tema needsamad nimed jälle meele. Sellepärast loeme alustus-sõnas: „Mina olen Issand, sinu Jumal"; aga lõpetus-sõnas selle wastu: „Mina, Issand, sinu Jumal", nagu tahaks Jumal ütelda: „Mina, seesama, keda sa nüüd jo mõistad nimetada."

b) Aga Jumal onnab siin weel uut tunnistust oma olemise pärast, kui Tema juure lisab, et Ta „püha wihaga Jumal" on. Mill wiisil Tema seda oma „püha wiha" meile tahab silma ette seada, seda

peame meie selleſt ära mõiſtma, mis Tema nüüd ähwardab ja tõutab. Tartu keele katekismuſes loeme neid sõnu: „wäkew, wihane Jummal". Pealt näha on selle sõnaga „wäkew" uus tükk juure liſatud; aga see ei olegi muud kui aga pealt näha. Seſt tõlkija on selgemine tahtnud tõlkida, mis Lutherus Saksa-keele sõnaga „eifrig" tähendab, — nõnda kui Tallina keele katekismuſe ümberpaneja oma wiiſt jälle on kirjutanud „„püha" wihaga Jumal". Olgu nüüd sõnade kõla pooleſt wahet küll, asja pooleſt ei pea muud midagi selgeks tehtama, kui aga seda: Jumal annab meile teada, et Tema tõeste ja täieste igaühele tema teguſid mööda kätte taſub; — et Tema jõuab ja tahab seda mööda teha, kui Tema ähwardab ja tõutab. Seſt peab Tema „püha wiha" ehk Tema „wägi ja wiha" ette paiſtma.

d) Mis Jumal omalt poolt teeb, on ähwarduſe alustuſel ja jälle tõutuſe lõpetuſel üteldud; kuida inimeſed omalt poolt Jumala käskudega ümber käiwad, seda on Jumal nagu oma tegemiſe wahele jätnud nimetada, õpetuſeks, et meil igapidi Jumalaga kokkupuutumiſt tuleb, olgu nüüd et meie Tema käskuſid põlgame ja rikume, ehk olgu et meie Tema käſud peame ja täidame. — Ja selle juures paistab iſegi ſilma, kuida Jumala taſumine inimeste tegemuſe wastu ſeiſab, et Jumal ikka nõnda taſub, kuida inimeste tegu kannab.

e) Lutheruſe seletuſe sõnad saadawad jälle eſimeſe käſu seletuſe peale wälja. Nõnda kui Lutherus tõiſeſt käſuſt kümnendamaſt käſuſt saadik igaüht käsku nende sõnadega „meie peame Jumalat kartma ja armastama" eſimeſe käſu alla õpetab kokku wõtma, nõnda wõtab tema ſiin lõpetus-sõna seletuſega terwe eſimeſe peatüki ſiſu eſimeſe käſu seletuſe sõnadega kokku, kui ta ütleb: „Seepäraſt peame meie Tema wiha kartma," ja jälle: „Seepäraſt peame meie Teda ka armastama ja Tema peale lootma." — Sedawiiſi läheb ots otſaga kokku, ja koolmeister saab lõpetus-sõna õpetamiſega õige järje peal olema, kui tema wiimſe kokkuwõtmiſega jälle eſimeſe käſu peale wälja jõuab.

Õpetamiſe plaan ja proow koolis.

A. Alam klaſs.

Eſiteks peawad need lõpetus-sõnad kätte õpetatud saama, tõiſeks ka weel Lutheruſe seletuſe sõnad.

I. Lõpetus-sõnad.

Hakagu koolmeister nüüd sedawiisi peale:

Mitu Jumala käsku olete teie õppinud?

Kes on need käsud annud?

Kus on Jumal need kümme käsku annud?

Kuhu pani Jumal need kümme käsku üles?

Mis käsud on esimese laua jauks? Mis käsud on tõise laua jauks?

Kuidas nimetab Jumal isiennast kohe alustus-sõnaga?

1. Lõpetuseks tuletab Jumal seda oma nime weel kord meele ja ütleb nõnda: „Mina, Issand sinu Jumal, olen püha wihaga Jumal." (Koolmeister loeb need sõnad kaks korda ette.)

a) Kelleſt kõneleb Jumal siin lõpetus-sõnas jällegi?

Mida tuletab Tema siin jälle meele?

Mis nime?

b) Aga mis ütleb Tema siin isieneſe päraſt weel pealegi, mis Tema alustus-sõnas mitte ei ütelnud?

Misſugune on siis see Issand meie Jumal?

Kuidas ütleb Tema seda isieneſe kohalt?

„Mina, Issand sinu Jumal, olen püha wihaga Jumal". (Koor)

2. Seda oma püha wiha lubab Issand meie Jumal oma kümne käsu kohta üles näidata. Seſt Tema ütleb nõnda edaſi: „Kes wanemate pattu nuhtleb laste kätte kolmandamaſt ja neljandamaſt põlweſt saadik neile, kes Mind wihkawad". (Kaks korda.)

a) Mis teeb see püha wihaga Jumal?

Mida Tema nuhtleb?

Kelle pattu nuhtleb Tema?

Kokku: Misſugune püha wihaga Jumal on Tema siis?

Tema on niisugune püha wihaga Jumal, kes wanemate pattu nuhtleb. (Koor.)

b) Kelle kätte nuhtleb Jumal wanemate pattu? Kui kaugele?

Kokku: Misſugune püha wihaga Jumal on nüüd Issand meie Jumal?

Issand meie Jumal on niisugune püha wihaga Jumal, kes wanemate pattu nuhtleb laste kätte kolmandamaſt ja neljandamaſt põlweſt saadik." (Koor.)

d) Aga misſuguste laste kätte nuhtleb Tema wanemate pattu?

Kuidas ütleb Jumal seda ise enese kohalt? Neile, kes Mind wihkawad. (Koor.)

Kokku: Kuidas ütleb Jumal ise, et misſugune Jumal Tema on ja mis Tema sellepärast neile teeb, kes Teda wihkawad?

Tema ütleb nõnda: Mina, Issand ..... neile, kes Mind wihkawad. (Koor.)

3. Aga Jumal tõutab oma püha wiha ka weel armsal wiisil ülesnäidata neile, kes Teda armastawad. Sest nõnda ütleb Tema nüüd ka weel edasi: „Aga neile, kes Mind armastawad „ja Minu käsud pidawad, teen Mina head tuhandest „põlwest saadik". (Kaks korda.)

a) Mis tõutab see püha wihaga Jumal siin?

Kellele teeb Tema head?

Millest on näha, et nemad Jumalat armastawad?

Kokku: Kellele teeb Tema siis head?

Kuidas ütleb Jumal seda ise enese kohalt?

Aga neile, kes Mind armastawad ja Minu käsud pidawad, teen Mina head. (Koor.)

b) Kui kaugele teeb Jumal head neile, kes Teda armastawad ja Tema käsud pidawad?

Kokku: Kuidas tõutab see püha wihaga Jumal siin nende pärast, kes Teda armastawad?

„Aga neile, kes Mind armastawad ..... tuhandest põlwest saadik." (Koor.)

Kokkuwõte.

1. Kuidas ütleb meie Jumal siin ise enese pärast, et misſugune Jumal Tema on?

2. Kuidas ütleb Tema, et misſugune püha wihaga Jumal Tema on neile, kes Teda wihkawad?

3. Aga kuidas lubab seesama püha wihaga Jumal neile teha, kes Teda armastawad?

Kokku: Mis ütleb nüüd Jumal tõigist neistsinatsist käskudest? „Tema ütleb nõnda: Mina, Issand .....? tuhandest põlwest saadik." (Koor).

Lisa. Tartu keeli käiwad need lõpetus-sõnad natuke tõist wiisi. Need saagu järgmisel kombel kätte õpetatud:

1. „Mina, see Issand sinu Jummal, ole wäkew, wihane Jummal."

2. Sedä omma wäke ja wiha tahab Jummal oma kümne käsu peräst üles näütädä. Sest Temä ütlep niida: „Kes neide pääle, keä Minno wihkawa, wanembide pattu kodootsip laste pääle kolmandama ja neljandama põlweni."

a) Mis teep see wäkew, wihane Jummal? Ta otsip kodo. Mida otsip Ta kodo? pattu. Kelle pattu? wannembide pattu.

Kokku: „Kes wanembide pattu kodootsip." Mille tarwis otsip Jummal kodo? Et Ta saas kätte tasuda.

b) Kelle pääle otsip Ta wanembide pattu kodo? Laste pääle. Kui kaugele?

Ent missuguste laste pääle otsip Jummal wanembide pattu kodo kolmandama ja neljandama põlweni? Niisuguste laste pääle, keä Teda wihkawa.

Kokku: Kuidas ütlep Jummal sedä esi hendä kottalt?

d) Niisama kui Tallina keele katekismuse perrä: Kuidas ütlep Jummal esi, et missugune Jummal Temä om ja mis Temä selleperäst neile teep, keä Teda wihkawa?

„Temä ütlep niida: . . . . . põlweni."

3. Toowotuse jago tulep sedä järge möödä oppada kui ka Tallina keele katekismus nõwwap.

Kui seda wiisi lõpetus-sõnad päha on õpetatud, siis saagu nüüd ka weel

II. Lutheruse seletuse sõnad

käsile wõetud. Seks wõtku koolmeister järelseiswat proowi heaks.

1. Ähwardus.

a) Keda ähwardab Jumal nuhelda? Jumal ähwardab nuhelda neid, kes Teda wihkawad.

Mis teewad need Jumala käskudega, kes Teda wihkawad? Need astuwad Tema käskudest üle. Kui palju üleastujaid ähwardab Jumal nuhelda? Kõiki üleastujaid.

Wõta nüüd kokku ja ütle ära: Keda ähwardab Jumal siin nuhelda? „Jumal ähwardab nuhelda kõiki, kes needsinatsed käsud üleastuwad." (Koor.)

b) Mille tarwis ähwardab see püha wihaga Jumal nii waljuste? Selle tarwis, et meie peame Tema wiha kartma.

Kokku: Mis peame meie siis tegema, seepärast et Jumal ähwardab nuhelda kõiki, kes needsinatsed käsud üleastuwad?

Seepärast peame meie Tema wiha kartma. (Koor)

Ja mille wastu ei pea meie siis ka mitte tegema? Meie ei pea mitte nendesinaste käskude wastu tegema. (Koor)

Kokku: Mis peame meie siis nüüd tegema, seepärast et Jumal siin nii waljuste ähwardab, ja mida ei pea meie seepärast mitte tegema?

„Seepärast peame meie Tema wiha kartma ja ei pea mitte nendesinaste käskude wastu tegema." (Koor.)

d) Kokkuwõte.

1. Mille pärast peame meie Jumala wiha kartma ja ei pea mitte nendesinaste käskude wastu tegema? Selle pärast, et Jumal ähwardab nuhelda kõiki, kes needsinatsed käsud üleastuwad.

2. Kuidas ähwardab Jumal seda? Tema ütleb nõnda: Mina, Issand sinu Jumal, olen ....., kes wanemate pattu nuhtleb ..... kes Mind wihkawad."

3. Seleta nüüd, et mis see on?

„Jumal ähwardab nuhelda ..... ja ei pea „mitte nendesinaste käskude wastu tegema." (Koor)

2. Tõutus.

a) Aga kuidas tõutab Jumal kõigile, kes Teda armastawad ja Tema käsud pidawad?

„Aga neile, kes Mind ..... tuhandest põlwest saadik."

Mis tõutab Jumal kõigile, kes need käsud pidawad? Kõigile, kes need käsud pidawad, tõutab Tema head.

Mis head? Kõik head.

Mille pärast tõutab Jumal kõik head kõigile, kes need käsud pidawad? Seda teeb Tema armu pärast. (Koor)

(Et seda kostust kätte saaks, selle tarwis peab koolmeister enne silmade ette seadma, mis Issand Jesus oma jüngritele Luk. 17, 7—10 ka näituse waral selgeks teeb, nimelt et meie, kui meie ka kõik oleme teinud, mis meid kästud on, kummatagi ei ole rohkem teinud, kuid aga mis meie kohus oli teha; — ja et meie sellega ei jõua

mitte midagi Jumala käest ära teenida, nõnda kui ka wõla tasuja oma wõla uskuja käest midagi ei teeni, kui ta oma wõla ära tasub. Kui nüüd Jumal siiski weel pealegi kõik head tõutab, siis teeb Tema seda ainuülsi armu pärast.)

Kokku: Mida tõutab siis nüüd Juma lkõigile, kes need käsud pidawad? Tema tõutab armu ja kõik head kõigile, kes need käsud pidawad. (Koor)

b) Arutagu koolmeister, et armu tõutamine äratab lootusele ja armastusele. Siis wõib küsida: Mille tarwis tõutab Jumal nii armsaste? Selle tarwis, et meie Teda peame armastama ja Tema peale lootma.

Kokku: Mis peame meie siis tegema, seepärast et Jumal armu ja kõik head tõutab kõigile, kes need käsud pidawad?

Seepärast peame meie Teda ka armastama ja Tema peale lootma. (Koor.)

Ja mida mööda peame meie siis ka hea meelega tegema? Meie peame hea meelega Tema käskusid mööda tegema. (Koor.)

Kokku: Mis peame meie siis nüüd tegema, seepärast et Jumal siin nii armsaste tõutab?

„Seepärast peame meie Teda ka armastama ja „Tema peale lootma, ja hea meelega Tema käskusid „mööda tegema." (Koor.)

d) Kokkuwõte.

1. Millepärast peame meie Jumalat ka armastama ja Tema peale lootma, ja hea meelega Tema käskusid mööda tegema?

Sellepärast, et Jumal kõigile, kes need käsud pidawad, armu ja kõik head tõutab.

2. Kuidas tõutab Jumal seda ise enese kohalt?

„Aga neile, kes Mind armastawad ja Minu käsud pidawad, teen Mina head tuhandest põlwest saadik."

3. Seleta nüüd, et mis see on?

„Tema tõutab armu ja kõik head kõigile, kes . . .
„. . . . . hea meelega Tema käskusid mööda tegema."
(Koor.)

III. Kokkuwõte.

1. Mis ütleb nüüd Jumal kõigist neistsinatsist käskudest?

„Tema ütleb nõnda: Mina, ... tuhan-
„dest põlwest saadik." (Koor.)

2. Mis see on?

„Jumal ähwardab . . . . . Aga Tema tõutab . .
„. . . . . Tema käskusid mööda tegema." (Koor.)

B. Keskmine klass.

Lõpetus-sõna ja Lutheruse seletus on lastele juba alamas klassis kätte õpetatud. Siiski on ka keskmise klassi lastega weel sellesama kallal küllalt tööd teha. I. a. **Lõpetus-sõnad** saawad weel kordamise waral heasti kätte kinnitatud nõndagi, et lapsed aru saawad, et siin kolm jagu on tähele panna, ja nimelt: 1) Missuguseks Jumal siin istennast nimetab; 2) kuida Jumal ähwardab; 3) kuida Jumal tõutab. b) Selle juures saagu piibli lou näituste waral laste silmade ette seatud, et Jumal kahte kumbagi ka tõeks teeb, nii heasti ähwardust (Ahab ja tema sugu; Jeu ja tema sugu), kui ka tõutust (Tawet ja tema sugu — 2. Sam. 7, 14—16; Abraam ja tema sugu — 1. Mos. 22, 16—18). d) Ähwarduse kohta õpigu lapsed **Kal. 6, 7**: „Ärge eksige mitte! Jumal ei anna ennast mitte pilkada; sest mis inimene iial külwab, seda tema ka leikab." Tõutuse kohta õpigu nemad **Taw. 1. 37, 25**: „Ma olin noor ja sain wanaks; aga ma pole mitte näinud, et õige on maha jäetud, ja et tema sugu on leiba otsinud."

Kokku wõttes seadku koolmeister laste silmade ette Jumala tõemeelt, mis Tema oma kümne käsu pärast sõna ja tööga üles näitab.

II. Nüüd läheb õpetamise järg edasi **Lutheruse seletusele.** Lutheruse sõnad saagu järelseiswat kawa mööda järg järgult meele tuletatud ja kätte kinnitatud.

a) Ähwarduse jagu.

1. Keda ähwardab Jumal?

Mis meel tuleb nende üleastumisest nähtawale?

Mida ähwardab Jumal oma wihameeste kallal üles näidata? Kuida wiisi seab Jumal oma püha wiha inimeste kurja wiha wastu? Jumal tasub nende üleastumist nende kätte, see on: Jumal nuhtleb neid.

2. Mida tahab Jumal selle oma ähwardamisega meie poolt korda saata?
Üleastumise mahajätmist.
Mis peab meid siis üleastumisest tagasi keelma?

Kartus.

b) Tõutuse jagu.

1. Kelle kohta kannab Jumala tõutamine?
Millest tuleb nähtawale, et nemad Jumalat armastawad?
Mida tõutab nüüd see püha wihaga Jumal oma armastajatele?
Päha õppida Luk. 17, 10: „Nõnda ka teie, kui teie olete kõik teinud, mis teid on kästud, siis ütelge: meie oleme tõlwatumad sulased, sest meie oleme teinud, mis meie kohus oli teha."

2. Mida tahab Jumal selle oma tõutamisega meie poolt korda saata?
Et meie hea melega Tema käskusid mööda peame tegema.
Mis on seesama hea meel, mis meid peab ajama, Tema käskusid mööda tegema?

Armastus ja lootus.

d) Kokkuwõte.

1. Kes an see püha wihaga Jumal, kes nõnda armsaste meid oma käskude poole meelitab, ja nõnda waljuste jälle nende üleastumisest ära hirmutab? See on Issand meie Jumal.

2. Mille pärast hirmutab ja meelitab meid Jumal selle lõpetus-sõnaga nõnda tõelitult? Armu pärast.

Tähendus. Saagu meele tuletatud, mis „alustus"- ehk „eessõnade" seletamisel sai õpetatud, et Issand meid igaühte armu pärast käsib ja keelab, sest et Tema meie Jumal tahab olla. Seesama lugu on nüüd ka lõpetus-sõnas ähwarduse ja tõutusega, misga Jumal oma käskmist ja oma keelmist nii kowaste kinnitab.

3. Mis meel peab meil siis nüüd Tema wastu olema, kes nõnda hirmuga ja armuga oma kümme käsku ise oma püha wiha hoiu alla wõtab?

Meie peame Teda kartma ja armastama ja Tema peale lootma.

4. Mille pärast peame meie seda püha wihaga Jumalat kartma ja armastama ja Tema peale lootma? Selle pärast, et Tema on Issand, meie Jumal

D. Ülem klass.

1. Siin on nüüd see koht, kus lapsed „päris-patu" pärast jälle laiemat õpetust peawad saama, eht küll ka siingi weel mitte waja ei ole seda nime „päris-patt" pruukida; seda tuleb weel töise peatükk esimese õpetuse kohta waja. Aga asja mõistmine saagu siin küll juba laiendatud, nimelt nõnda:

Kui lõpetus-sõnu korratakse, siis jäägu koolmeister ähwarduse sõnade kohta seisma (waata alama klassi õpetamise proow I, 2, a.b.d.) ja saatku lapsi mõistma,

a) et need lapsed, kes Jumalat wihkawad, oma wanemate pattu ka mitte maha ei jäta, waid palju enam teades ja tahtes teewad ja edasi hoidwad (näituseks: Ahab ja Ahasja; Jesebel ja Atalja);

b) kust see tuleb, et lapsed wanemate pattu weel julgewad hoida, kui Jumala nuhtlused juba wanemate kätte on tulemas? See tuleb sest, et Adama pattu langemisest saadik inimestega lugu nõnda on, kui Jumal 1. Mos. 8, 21 ütleb: „Sest inimese südame mõtlemised on kurjad tema lapse-põlwest." „Liha meel" on iga lapse pärandus, mis ta wanemate läbi Adamast pärib (Taw. l. 51, 7: „Waata, üle-kohtu seest olen ma sünnitatud ja patu sees on mo ema mind soojalt jaanud."), ja apostel Paulus ütleb Rom. 8, 7: „Liha meel on waen Jumala wastu;"

d) et wanemate patu pärijad ka wanemate nuhtlust päriwad (Ahabi ajal põud; — Jorami ajal jälle põud);

e) et Jumala nuhtlused seda kowemaks peawad minema, mida julgemaks järeltulewa põlwe rahwas läheb oma eeswanemate patu jälgi hoidma (Ahabi aja põud kestis 3½ aastat, Jorami aja põud kestis juba 7 aastat);

g) et wiiendamat põlwe Jumalat wihkajal sugul enam ei olegi figinemas, sest et Jumala pikk-meel juba neljandama põlwega otsas on ja Jumala nuhtlused niisuguse rahwasugu inimeste seast suutumaks ära kautawad. Sest Jumal ei karda õelaid mitte, ega rambi

mitte nende hulga päraſt, waid Tema püha wiha on kange küll, et seda ei ükski inimene ei suuda wälja kannatada.

2. Aga lapsed peawad siin ka mõistma, et Jumala pikk-meel siiski Tema wihkajate wastu nii wäga imelik ja suur on, et Tema nende souga ka weel kolmandama ja neljandama põlweni kannatab, enne kui Ta neid soutumaks ära kautab. Esek. 33, 11: „Ütle nende wastu: Nii tõeste kui ma elan, see on Issanda Jehowa sõna, mull ep ole head meelt selle surmast, kes õel, waid sest, kui see, kes õel, pöörab oma tee pealt, et ta wõiks elada. Pöörge ümber, pöörge ümber oma kurja teede pealt; sest mispäraſt tahate teie surra, oh Israeli sugu! LR. Nr. 253, 1: „Nii kui ma elan tõeste j. t. s." (T. LR. Nr. 197, 1.) Need nuhtlused nõrkewad neile nuhtluseks, kui nemad Jumala wägewa käe alla alandawad ja meelt parandawad. Sest ka siin on see sõna tõsi, mis apostel Paulus kirjutab Rom. 5, 20: „Kus patt on suuremaks saanud, seal on arm palju rohkem olnud."

3. Jumala ülirikas tõutus (waata kesk. klassi õpet. II, b, 1.) olgu koolmeistrile juhatuseks, ülema klassi lastele silma ette seadma Jumala armu üleüldlikku rikkust, nõnda et lapsed saawad lõpetus-sõnast mõista, mis Taw. l. r. 117, 2 on kirjutatud: „Sest Tema heldus on meie üle wõimust wõtnud, ja Jehowa tõde jääb igaweseks ajaks;" ja mis Taw. l. r. 147, 11 seisab: „Jehowal on meelehea neist, kes Teda **kartwad**, kes Tema heldusе peale **lootwad**."

Kui nüüd esimene peatükk laste kätte on õpetatud, siis on muidugi kordamist waja, enne kui edasi minnakse. Teadagi, et igas klassis peab korratud saama selle klassi õpetuse piiri möödul. — Aga selle juures ärgu sattugu koolmeister mitte selle eksija mõtte peale, nagu peaks tema nüüd kolmesuguseſt käsu pruukimiseſt lastele ette seletama. See ei ole walla-kooli õpetuse jauks arwata, waid jäägu „leeri" ehk „pääkooli" ajaks. Et „käsu tegudest ei ükski liha Tema ees õigeks ei mõisteta, sest et käsu läbi patu tundmine tuleb" (Röm. 3, 20); et „kiri on kõik kinnipannud patu alla, et tõutus pidi Jesuse Kristuse usust antama neile, kes usuwad" (Kal. 3, 22); et „käsk meie juhataja olnud Kristuse juure, et meie usu läbi pidime õigeks saama" (Kal. 3, 24): seda kõik ei tule koolmeistril oma walla-

kooli lastele mitte päha õpetada. Seſt seesugune tundmine ei wõi wäljaspidise päha õpetamisega kätte tulla, waid lapse süda saab seſt isegi aega mööda aru saama, kui ta tõelikult käsule sõnakuulelikuks on heitnud. Lutherus kirjutab suures katekismuses esimese peatüki kohta: „Seda (ütlen mina nüüd) on tarwis ja waja noore rahwale ikka ette seada, maenitseda ja meele tuletada, et nemad mitte ükspäinis peksmise ja sundimise waral nagu elaja loomad, waid Jumala kartuses ja auus saaksiwad üles kaswatatud. — Seſt kus iial seda tähele pannakse ja südamesse wõetakse, et need ei ole mitte inimeste liigkäsud, waid Kõigekõrgema Jumala oma käsud, kes nii tõelikult neist lugu peab, et Ta wihastusega kõiki nuhtleb, kes neid põlgawad, ja jälle nii üleüldlikult head teeb kõigile, kes neid pidawad, — seal saab isegi kihutamist ja ajamist küll olema, et Jumala tahtmist hea meelega tehakse." Ja weikeses katekismuses on Lutheruse wiimne sõna esimese peatüki lõpul see: „Seepärast peame meie Teda ka armastama ja Tema peale lootma, ja hea meelega Tema käskusid mööda tegema." — Need sõnad on koolmeistrile juhatuseks, mis silmamärgi poole tema nii heasti iga käsu õpetamise, kui ka terwe esimese peatüki kordamise aeg peab sihtima: Kihuta lapsi hea meelega Jumala kümme käskusid mööda tegema, ja ärata neid selle tarwis elusalt ja lapselikult Jumalat kartma ja armastama ja Tema heldusе peale lootma. — **Seſt ristirahwas on Jumala omandusе rahwas, ja selle pärast ka igal ajal walmis Jumala tahtmist täitma.**

A
665
1. jagu